

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FİNANSAL OKURYAZARLIK, YAŞAM TATMİNİ VE
LİDERLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN

HAZIRLAYAN
Ahmet Zahid BAKAN

MALATYA-2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE – FİNANSMAN BİLİM DALI

**FİNANSAL OKURYAZARLIK, YAŞAM
TATMİNİ VE LİDERLİK ARASINDAKİ
İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ
ÜZERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
AHMET ZAHİD BAKAN

DANIŞMAN
PROF. DR. CENGİZ TORAMAN

MALATYA - 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**FİNANSAL OKURYAZARLIK, YAŞAM
TATMİNİ VE LİDERLİK ARASINDAKİ
İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ
ÜZERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN

HAZIRLAYAN
Ahmet Zahid BAKAN

Jürimiz..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezi (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak İşletme Anabilim, Muhasebe-Finansman Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

İmzası

1. Prof. Dr. Yücel ATILGAT

2. Prof. Dr. Cengiz TORAMAN

3. Dr. Öğr. Gör. Hacer Tolpa ONAC

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun.....tarih ve
..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Cengiz TORAMAN'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Finansal Okuryazarlık, Yaşam Tatmini ve Liderlik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması” konulu bu çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve çalışmamı hazırlamak amacıyla yararlandığım bütün eserlerin bilimsel etik kurallarına uygun olarak hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde yer verildiğini belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ahmet Zahid BAKAN

ÖNSÖZ

Bu çalışma, finansal okuryazarlığın yaşam tatmini ve liderlik davranışları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Finansal okuryazarlık, yaşam tatmini ve liderlik kavramları gerek akademik alanda gerekse günlük yaşamda sıklıkla kullanılan kavramlar olmuştur. Son dönemlerde oldukça ilgi duyulan ve önemi gün geçtikçe daha fazla anlaşılmaya başlanan finansal okuryazarlık konusu yabancı ve Türkçe literatürde yoğun şekilde araştırma konusu yapılmış ancak finansal okuryazarlık ile yaşam tatmini ve liderlik kavramlarını birlikte ele alan çalışmaların azlığı (finansal okuryazarlık ile liderlik kavramlarını birlikte ele alan çalışmalara rastlanılmamıştır) konuyu daha ilgi çekici hale getirmiştir.

Yüksek Lisans eğitimim süresince bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım ve bu araştırmanın planlanmasından yazım aşamasına kadar fikir ve görüşleriyle beni destekleyen ve her zaman varlığını yanımda hissettiğim, değerli danışman hocam Prof. Dr. Cengiz TORAMAN'a, yüksek lisans ders aşamasında emeği geçen hocalarıma, bu çalışmam esnasında beni bu günlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştirerek getiren, hayata bakış açımın ve akademik vizyonumun gelişmesinde daima içten, sabırlı ve teşvik edici katkılarıyla bana hep yol gösteren, benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, kıymetli bilge çınarım, babam Prof. Dr. İsmail BAKAN'a, bana her zaman sevmeyi öğreten, gücüme güç katan, beni en zorlu durumlarda bile yüreklendiren, dünyanın en fedakar, en güçlü, en güzel kadını canım annem Mürvet BAKAN'a, herkese nasip olmayacak iyi kalpli, güven veren, güven kokan, can insan, kıymetli ağabeyim Öğr. Gör. Muhammed BAKAN'a, evimizin neşesi, teknoloji uzmanımız, genç mühendisimiz Mustafa Bilal BAKAN'a ve bu hayattaki en büyük şansım olan sevgili nişanlım Fzt. Ayşe CAN'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Finansal ürün ve hizmetlere en ideal şekilde ulaşmak ve en iyi şekilde faydalanmak, finansal konularda yanlış uygulamalardan kaçınabilmek, hatta finansal güvenlik talebinin karşılanması için bireylerin belirli düzeyde finansal bilgi ile donatılmaları gerekmektedir. Bireyin sahip olduğu finansal kaynakları en uygun şekilde nerelerde değerlendireceği, ihtiyaç duyduğu finansal fonlara hangi kaynaklardan ulaşabileceği ve tasarruflarını optimal şekilde nasıl değerlendireceği gibi konular, finansal okuryazarlıkla ilişkili konulardır.

Günümüz dünyasında bir yandan küreselleşmenin etkisi diğer yandan ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda yaşanan değişim ve gelişmeler, bireylerin ihtiyaç ve beklentilerinde de önemli değişikliklerin olmasına yol açmıştır. Söz konusu ihtiyaç ve beklentilerin istenilen düzeyde karşılanabilmesi ve yaşam tatmininin sağlanması için önemli kaynaklardan birisi olan finansal kaynakların etkili, verimli ve doğru kullanılması büyük önem taşımaktadır. Finansal kaynakların doğru kullanılması noktasında tüm bireyler yaşamları boyunca büyük ya da küçük, önemli ya da daha az önemli birçok finansal kararlar almakta ve bu kararlar bireylerin yaşam biçimlerini ve yaşamdan duydukları tatmin düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir. Finansal okuryazarlık konusunda çalışma yapan bazı araştırmacılar, bireysel finansal olaylarda sağlanan memnuniyetin, genel yaşam tatminiyle direkt bağlantılı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda finansal kaynakların doğru kullanımıyla yaşamsal ihtiyaçları daha iyi karşılamaya olanak sağlaması açısından finansal okuryazarlığın bireyin yaşam tatminini artıracığı söylenebilir.

Finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi, bireylerin finansal ürün ve hizmetlerin işleyiş tarzını ve hangilerinin çıkarlarına daha uygun olduğunu öğrenmelerine olanak sağlayarak, finansal kararlar almada bireye yardımcı olur ve başarılı kılar. Finansal okuryazarlık, bir bireyin yaşamdaki amaçlarına ulaşabilmesi ve finansal refahı elde edebilmesine yönelik basiretli kararlar vermesi için kendi finansal pozisyonunu doğru bir biçimde değerlendirmesi ve idare etmesi kabiliyetidir. Liderin en temel özelliklerinden birisi doğru kararlar vererek çevresindeki insanları ikna etme gücüne sahip olmasıdır. Finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olması, davranışsal eğilimlerin neden olduğu hataların minimize edilmesine, böylece bireylerin kendi durumlarına en

uygun finansal kararlar almasına yardımcı olur. Bu bağlamda, bireyin finansal bilgi sahibi olarak kararlarını etkili ve doğru bir şekilde vermesi açısından finansal okuryazarlığın bireyin liderlik davranışları üzerinde etkili olması beklenir.

Bu çalışmada, finansal okuryazarlığın bireyin yaşam tatmini ve liderlik davranışları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın anakütlesini, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde (İİBF) eğitim gören 4288 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 4288 kişilik evrenden orantılı tabakalı örneklem tekniği kullanılarak tespit edilen 724 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma verileri anket tekniği ile elde edilmiştir. Ankette öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin sorular, finansal okuryazarlık, liderlik ve yaşam tatminini ölçümleyen önermeler yer almaktadır. Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde, demografik özelliklere ilişkin sorularda frekans analizi, değişkenlerin güvenilirliğinin ölçülmesinde Cronbach Alfa güvenilirlik analizi, değişkenler arası ilişkilerin tespitinde Korelasyon analizi ve araştırma hipotezlerinde belirlenen etki düzeyinin ölçülmesinde ise basit regresyon analizi kullanılmıştır.

Elde edilen verilere göre öğrencilerin finansal okuryazarlıklarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin yaşam tatmini açısından düşük düzeyde bir tatmin algısına sahip oldukları, liderlik davranışları açısından “yapıyı kurma” ve “anlayış gösterme” davranışı sergiledikleri görülmüştür.

Finansal okuryazarlığın dört alt boyutundan iki tanesinin (“harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi” ve “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”) araştırmanın bağımsız değişkeni olan yaşam tatmini ile istatistiksel olarak anlamlı ($p < .05$) ilişkiler içerisinde olduğu ve yaşam tatminini anlamlı ve pozitif düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, finansal okuryazarlığın diğer iki alt boyutu olan “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ve “vergi ve mevzuat bilgisi” ile yaşam tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan finansal okuryazarlığın dört alt boyutu (“harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi”, “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”, “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ve “vergi ve mevzuat bilgisi”) ile liderlik bağımlı değişkeninin her iki alt boyutu (“yapıyı kurma” ve “anlayış gösterme”) arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p < .05$) ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal

okuryazarlığın dört alt boyutunun, liderlik değişkeninin her iki alt boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu kapsamda, çalışma dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde, finansal okuryazarlık kavramı üzerinde durulmuş ve literatürün de yardımıyla konu kapsamlı şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde, yaşam tatmini konusu, üçüncü bölümde ise liderlik kavramı uluslararası ve ulusal literatür bilgisi ışığında ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişki ve etki düzeyinin incelenmesine yönelik alan araştırmasına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Yaşam Tatmini, Liderlik, Alan Araştırması

ABSTRACT

Individuals need to be equipped with a certain level of financial literacy in order to reach the most ideal financial products and services and to make the best use of them, while avoiding wrong practices in financial matters and even to meet the demand for financial security. The subjects such as where to evaluate the financial resources of the individual in the most appropriate way, from which sources they can access the financial funds when needed and how to evaluate their savings optimally are issues related to financial literacy.

In today's world, the impact of globalization on the one hand, and the changes and developments in the economic issues in the other, they cause some significant changes in social and technological fields while changing the needs and expectations of individuals. Effective, efficient and correct use of financial resources, which is one of the important resources for meeting the needs and expectations at the desired level and ensuring the individuals' life satisfaction, has great importance. At the point of using financial resources correctly, all individuals make many financial decisions, whether they are big or small, important or less important, these decisions significantly affect the lifestyle and satisfaction of individuals. Some researchers working on financial literacy have argued that satisfaction with individual financial events is directly linked to overall life satisfaction. In this context, it can be argued that financial literacy will increase the life satisfaction of the individual in terms of enabling better use of financial resources to meet their needs in a better manner.

Increasing the level of financial literacy helps individuals to learn and make financial decisions better while enabling them to learn how financial products and services work and which ones are more relevant to their interests. Financial literacy is the ability of an individual to properly assess and manage his own financial position so that he can make appropriate decisions to achieve his/her goals in life and achieve financial well-being. One of the main characteristics of the leader is that he has the power to persuade the people around him by making the right decisions. The high level of financial literacy helps minimize errors caused by behavioral trends, thus making the most appropriate financial decisions for individuals. In this context, financial literacy is

assumed to be effective on the individual's leadership behavior in order to make an effective and accurate decision by the individual with financial knowledge.

In this study, the effect of financial literacy on the life satisfaction and leadership behaviors of the individual was investigated. There are currently 4288 students studying at Kahramanmaraş Sütçü İmam University Faculty of Economics and Administrative Sciences (FEAS). The sample of the study consisted of 724 students determined by using stratified sampling technique proportional to the universe. The research data were obtained by a questionnaire. The survey includes questions about students' demographic characteristics, financial literacy, leadership, and items intended to measure life satisfaction. In the statistical evaluation of the data, frequency, reliability analysis by the use of Cronbach Alpha, correlations and regression analyses are deployed in hypotheses testing.

The results of the research indicate that financial literacy of the students are in the medium level. Moreover, it was observed that students have a low level of satisfaction perception in terms of life satisfaction, and they exhibit "building structure" and "showing understanding" behavior in terms of leadership behaviors.

Two of the four sub-dimensions of financial literacy ("spending, savings and basic financial information" and "knowledge of basic banking products") are found to be in statistically significant ($p < .05$) relationships with the independent variable of the research, namely life satisfaction. However, no statistically significant relationship was found between "retirement and insurance information" and "tax and legislative information".

The results of the study also indicates statistically significant relationships between the two four sub-dimensions of financial literacy ("spending, savings and basic financial information", "knowledge of basic banking products", "retirement and insurance information" and "tax and legislative information") and the two sub-dimensions of the dependent variable ("building the structure" and "showing understanding") namely the leadership ($p < .05$). It was found that the four sub-dimensions of financial literacy have a statistically significant and positive effect on both sub-dimensions of the leadership variable.

In this context, the study consists of four chapters. In the first chapter, the concept of financial literacy is emphasized and with the help of the literature, the subject is

comprehensively examined. In the second part, the subject of life satisfaction and in the third part, the concept of leadership is dealt with in the light of the literature. The last and the fourth part of the study includes a field study on the relationships among variables and their levels.

Keywords: Financial Literacy, Life Satisfaction, Leadership, Literature Review

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK	5
1.1. Finansal Okuryazarlığın Gerekliliği.....	5
1.2. Finansal Okuryazarlık Konusunu Popüler Kılan Nedenler.....	7
1.3. Finansal Okuryazarlık Nedir?	9
1.4. Finansal Okuryazar Birey ve Finansal Okuryazarlığın Özellikleri.....	12
1.5. Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Yararları.....	14
1.5.1. Finansal Okuryazarlığın Birey ve Aile Açısından Önem ve Yararı.....	14
1.5.2. Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem ve Ekonomi Açısından Önem ve Yararı	17
1.6. Finansal Okuryazarlığa İlişkin Literatür (Önceki Çalışmalar)	19
1.6.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	19
1.6.1.1. Yurt Dışında Gençler ve Öğrenciler Üzerinde Yapılan Araştırmalar	19
1.6.1.2. Yurt Dışında Öğrenciler Dışında Kalan Katılımcılar Üzerinde Yapılan Araştırmalar	23
1.6.2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	26
1.6.2.1. Türkiye’de Gençler ve Öğrenciler Üzerinde Yapılan Araştırmalar	26
1.6.2.2. Türkiye’de Öğrenciler Dışında Kalan Katılımcılar Üzerinde Yapılan Araştırmalar	30
1.7. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesi Açısından Finansal Eğitim	32
1.7.1. Dünyada Finansal Eğitim	32
1.7.1.1. Uluslararası Kuruluşların Finansal Eğitim Faaliyetleri.....	33
1.7.1.1.1. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Finansal Eğitim	33

1.7.1.1.2. Dünya Bankası ve Finansal Eğitim	34
1.7.1.1.3. Avrupa Komisyonu ve Finansal Eğitim	35
1.7.2. Türkiye’de Finansal Eğitim.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAM TATMİNİ.....	39
2.1. Yaşam Tatmini Tanımı	39
2.2. Yaşam Tatmini ile İlgili Kavramlar	42
2.2.1. Yaşam Kalitesi (Quality of Life).....	42
2.2.2. Öznel İyi Oluş (Subjective Well-Being).....	42
2.3. Yaşam Tatmini Teorileri.....	44
2.3.1. Yaşam Tatminine İlişkin Yukarıdan Aşağıya (Top-Down) Yaklaşımı	44
2.3.2. Yaşam Tatminine İlişkin Aşağıdan Yukarıya (Bottom-up) Yaklaşımı.....	46
2.4. Yaşam Tatmininin Bileşenleri	48
2.4.1. Yaşam Tatmininin Belirleyicileri.....	49
2.4.1.1. Yaş.....	50
2.4.1.2. Cinsiyet.....	51
2.4.1.3. Finansal Tatmin veya Finansal Gereksinim	52
2.4.1.4. Medeni Durum	55
2.4.1.5. Eğitim	55
2.4.1.6. Sosyal Network	56
2.4.1.7. Kişisel Kontrol	57
2.4.1.8. Güç ve Statü	58
2.4.1.9. Çalışma ve İş Yaşamı	58
2.4.1.10. Kariyer Tatmini	60
2.4.2. Yaşam Tatminine İlişkin Aracıl Kavramlar	60
2.5. Yaşam Tatmininin Sonuçları	61
2.5.1. İş Tatmini ve İş Performansı	61
2.5.2. Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma	62
2.5.3. Diğer Değişkenler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİDERLİK	64
3.1. Liderlik: Kavramsal Yaklaşım	64

3.2. Liderlik Kuramları	67
3.2.1. Özellikler Kuramı.....	67
3.2.2. Davranışsal Kuram.....	69
3.2.2.1. Ohio Eyalet Üniversitesi Liderlik Modeli	70
3.2.2.2. Michigan Üniversitesi Liderlik Çalışmaları	72
3.2.2.3. Harvard Üniversitesi Çalışmaları	73
3.2.2.4. Blake ve Mouton'un Yönetmel Diyagram Modeli	73
3.2.2.5. Likert'in Sistem 4 Modeli	75
3.2.2.6. Tannenbaum ve Schmidt'in Liderlik Doğrusu Modeli	76
3.2.3. Durumsallık Kuramı.....	77
3.2.3.1. Fiedler'in Etkin Liderlik Modeli	78
3.2.3.2. Yol-Amaç Modeli	80
3.2.3.3. Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkililiği Modeli	82
3.2.3.4. Hersey ve Blanchard'ın Yaşam Eğrisi Modeli.....	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK, LİDERLİK VE YAŞAM TATMİNİ	
ARASINDAKİ İLİŞKİ VE BİR ALAN ARAŞTIRMASI	84
4.1. Finansal Okuryazarlık, Yaşam Tatmini Ve Liderlik İlişkisi.....	84
4.2. Finansal Okuryazarlık Konusunda Yurt Dışında Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Araştırmalar	88
4.3. Finansal Okuryazarlık Konusunda Türkiye'de Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Araştırmalar	89
4.4. Araştırmanın Amacı Ve Önemi	91
4.5. Araştırmanın Varsayımları.....	93
4.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	93
4.7. Araştırmanın Yöntemi	94
4.7.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme Süreci	94
4.7.2. Veri Toplama Tekniği ve Aracı	96
4.7.3. Verilerin Analiz Teknikleri	97
4.8. Araştırmanın Bulguları	98
4.8.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri	98
4.8.2. Ölçeklerin Frekans Dağılımları ve Güvenirliği.....	102

4.8.2.1. Finansal Okuryazarlık Değişkeninin Frekans Dağılımı	102
4.8.2.2. Yaşam Tatmini Değişkeninin Frekans Dağılımı	109
4.8.2.3. Liderlik Değişkeninin Frekans Dağılımı	111
4.8.2.4. Araştırma Değişkenlerinin Güvenirliliği	115
4.8.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Bulguları	117
4.8.4. Finansal Okuryazarlığın Yaşam Tatmini ve Liderlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Bulguları	120
4.8.4.1. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi - Yaşam Tatmini	120
4.8.4.2. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi - Yapıyı Kurma	120
4.8.4.3. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi - Anlayış Gösterme	121
4.8.4.4. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi - Yaşam Tatmini	122
4.8.4.5. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi - Yapıyı Kurma	123
4.8.4.6. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi - Anlayış Gösterme	123
4.8.4.7. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi - Yaşam Tatmini	124
4.8.4.8. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi - Yapıyı Kurma	125
4.8.4.9. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi - Anlayış Gösterme	125
4.8.4.10. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi - Yaşam Tatmini	126
4.8.4.11. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi - Yapıyı Kurma	127
4.8.4.12. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi - Anlayış Gösterme	127
SONUÇ	129
TARTIŞMA VE ÖNERİLER	129
KAYNAKÇA	136
ÖZGEÇMİŞİM	158

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1. Ohio State Üniversitesi Çalışması	71
Tablo 4.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Hesaplaması	96
Tablo 4.2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (Kişisel Bilgiler)	98
Tablo 4.3. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (Eğitim Bilgileri)	99
Tablo 4.4. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (Eğitim Sonrası).....	101
Tablo 4.5. Finansal Okuryazarlık: Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi	103
Tablo 4.6. Finansal Okuryazarlık: Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi.....	105
Tablo 4.7. Finansal Okuryazarlık: Emeklilik ve Sigortacılık	107
Tablo 4.8. Finansal Okuryazarlık: Vergi ve Mevzuat.....	108
Tablo 4.9. Yaşam Tatmini.....	109
Tablo 4.10. Liderlik: Yapıyı Kurma	111
Tablo 4.11. Liderlik: Anlayış Gösterme	113
Tablo 4.12. Araştırma Değişkenlerinin Güvenilirliği	116
Tablo 4.13. Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Değerleri	118
Tablo 4.14. Araştırma Değişkenlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	118
Tablo 4.15. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilginin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi	120
Tablo 4.16. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi	121
Tablo 4.17. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi	121
Tablo 4.18. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilginin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi	122
Tablo 4.19. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi	123
Tablo 4.20. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi	123
Tablo 4.21. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi	125
Tablo 4.22. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi	125

Tablo 4.23. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi 127

Tablo 4.24. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi 127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Ohio Liderlik Modeli.....	71
Şekil 3.2.Yönetmel Diyagram Modeli	74
Şekil 3.3. Liderlik Doğrusu Modeli.....	76
Şekil 3.4. Liderlik Davranışını Etkileyen Faktörler	78
Şekil 3.5. Fiedler Liderlik Modeli	80
Şekil 3.6. Amaç-Yol Modelinin Şematik Açıklaması	81

KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
FODER	: Finansal Okuryazarlık Derneği
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PACFL	: Başkanlık Finansal Okuryazarlık Danışma Konseyi
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
PWB	: Psikolojik Refah Ölçüsü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TSPB	: Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği

GİRİŞ

Tüm dünyada çeşitli zamanlarda yaşanan ve yaşanmakta olunan finansal krizler, gün geçtikçe değişim sergileyen piyasa şartları, toplumların genel demografik özelliklerinde gözlemlenen değişimler, insanların beklentilerindeki değişimler gibi nedenler finansal okuryazarlık konusunun önemini açığa çıkartmıştır. Bu önemine bağlı olarak finansal okuryazarlık konusu, özellikle son yıllarda gerek araştırmacıların gerekse uygulayıcıların yoğun şekilde üzerinde durduğu bir alan konumuna ulaşmıştır. Finansal okuryazarlık, finansal anlamda paranın yönetimi ve değerlendirilmesi hususunda doğru kararlar verebilmek ve rasyonel yargıda bulunabilmektir (Noctor, 1992: 21).

Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireyler, parasal konularda olumlu adımlar atabilmek adına; koşulları doğru okuma, kritik analiz yapabilme ve iletişimlerini başarılı kurgulamaya yönünde gerekli becerilere sahip olabileceklerdir. Finansal okuryazar olan bireyler, finansal kararlar alma, para ve finansal hususları sorunsuz bir tarzda tartışma ve sonuca bağlayabilme, geleceğe yönelik etkili planlar yapabilme ve finansal kararları üzerinde etkisi olabilecek yaşamsal koşulları ve ekonomik şartları doğru algılayarak gerçekçi pozisyonlar alabilme kapasitesine de sahip olacaklardır (Şamiloğlu vd., 2016). Bu açıdan bakıldığında finansal okuryazarlık, bireylerin günümüz modern dünyasında yaşamlarını beklentilerine uygun ve kaliteli şekilde sürdürebilmeleri, toplumsal fonksiyonlarını istenilen düzeyde yerine getirebilmeleri için gereksinim duydukları temel bilgilere sahip olma ve bu bilgileri uygulamaya aktarabilme yeteneğidir (Kim, 2001: 218). Bu bağlamda, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları finansal kavramları doğru anlayabilme ve finansal bilgileri yaşamsal hedeflerine yönelik etkili kullanabilme yeteneği olan finansal okuryazarlık, onların tasarruf yapabilme kabiliyetlerini geliştirmek, tasarruflarını doğru yönetmek, efektif finansal davranış sergilemelerini sağlamak, finansal kayıtlarını doğru tutmalarına imkan vermek, borçlanmada daha düşük maliyetli seçenekleri bulabilme fırsatı oluşturmak gibi pozitif yönlü etkilerle bireylerin yaşam tatmininin artmasına önemli yönden katkılar sunacaktır.

Aynı gelir düzeyine sahip olmalarına rağmen finansal okuryazarlık seviyelerindeki farklılığa bağlı olarak bireylerin finansal konulara ilişkin memnuniyetlerinde de uzun dönemde farklılıklar oluşabilmektedir. Bunun nedeni ise günümüz toplumlarında kişiler üzerinde ekonomik riskler artmış ve yeni yeni finansal sorumluluklarla bireyler karşı

karşıya kalmaya başlamışlardır. Örneğin, yaşam süresi uzamakta, uzun yaşam sürecinde kişiyi tüketime özendirerek çalışmalar yapılmakta ve tüketim çılgınlığı boyutuna ulaştıracak, tüketici davranışlarını kolaylaştıracak finansal araçlar gelişmekte ve bireyler ama bilerek ama bilmeyerek daha çok harcama, daha çok borçlanma davranış ve tutumu sergilemektedirler. Tam da bu noktada bireyin rasyonel borçlanma ve harcama davranışı sergilemesinde finansal okuryazarlık destek olmakta ve bireyin finansal anlamda kendi yaşamını refah içerisinde sürdürmesine önemli ve hayati katkılar sağlamaktadır (Güvenç, 2016: 848-849).

Finansal okuryazarlık gün geçtikçe ekonomilerin büyük bir çoğunluğunda ele alınan önemli bir bireysel yaşam becerisi olarak kabul görmektedir (Sakinç, 2018: 542). Bireylerin yaşam tatminini sağlayan unsurlardan birisi de doğal olarak sahip olduğu maddi kaynakları yaşamsal ihtiyaçlarını en optimal düzeyde karşılayacak tarzda yönetebilmesidir. Finansal okuryazarlığın en önemli amaçları arasında, bireylerin tasarruflarını doğru yönetebilmeleri için gerekli bilgiye yeterli düzeyde sahip olmaları, borç ve tasarruflarını etkili yönetebilmeleri, paralarını doğru yönetebilmek adına kısa ve uzun süreli analizler yaparak paralarını etkili şekilde kullanabilmeleri yer almaktadır (Şamiloğlu vd., 2016). Finansal okuryazarlık ile yaşam tatmini arasında ilişki olduğunu belirten çeşitli araştırmacılar, finansal konularda memnuniyetin yaşam memnuniyetiyle doğrudan bağlantılı olduğunu ifade etmişlerdir (Shim vd., 2009: 708-723). Bu nedenle, bu tezin amaçlarında birisi, finansal okuryazarlık ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bireylerin yaşamlarından duydukları hazzı artırabilmeleri için liderlik özelliklerinin farkında olup bu özelliklerini davranışlarına yansıtmaları beklenir. Lider, ikna kabiliyetini kullanarak başkaları aracılığıyla amaçları gerçekleştirmeye çalışan bireydir. Lideri diğerlerinden ayıran özellikler, liderlik kuramlarından liderlik özellikleri yaklaşımında yaş, cinsiyet, karar verme kapasitesi, iletişim becerisi, sahip olduğu bilgi düzeyi gibi özellikler olarak ifade edilmiştir. Daha sonra davranışsal liderlik kuramı, liderin yalnızca sahip olduğu kişisel özellikleriyle tanımlanamayacağını ileri sürerek, liderin sergilemiş olduğu davranışları üzerinde durmuştur. Davranışsal kuram, liderlik davranış tiplerini ortaya çıkardıktan sonra, liderlik literatüründe bu defa da hangi davranışların ne zaman gösterilmesi gerektiği sorunsalı ortaya atılarak, liderlikte durumsallık kuramları gelişmiştir. Durumsallık kuramları, liderin sergileyeceği

davranışların durumsal koşullara göre şekillenmesi gerektiği üzerinde kurgulanmıştır. Günümüzde liderlik konusunda birçok çalışma yapılmakta olup, bu çalışmalarda liderin izleyicileri üzerindeki etkisi üzerinde durulmasının yanı sıra kendisinin de bir birey olarak kendini doğru yönetmesi gerektiği üzerinde görüşler geliştirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla, bireyin bir lider olarak yaşamında başarılı olmasında belirli bilişsel ve davranışsal çeşitli stratejiler geliştirerek, kendilerini doğru etkilemeleri, doğru yönlendirmeleri ve kendi davranışlarını etkili bir şekilde kontrol etmeleri gerektiğinin önemi ön plana çıkmaktadır. Bu anlayış, bireyin bir lider olarak öncelikle kendini doğru yönetmesi gerektiği görüşünün doğmasına neden olmuştur (Manz, 1986: 589). Bireyin finansal okuryazarlığın sağladığı bilinç ve farkındalığa sahip olması (Karaağaç, 2015: 8), onun doğru finansal kararlar vermek suretiyle rasyonel liderlik davranışı göstermesi olasılığını artıracaktır. Bu bağlamda, liderin kendi öz yönetimini sağlarken, alacağı kararlarda etkili olmasına yardımcı olacak alanlardan birisi de hiç şüphesiz finansal konulardır. Bireylerin finansal kararlar alırken gün geçtikçe daha yüksek düzeyde risk ve sorumlulukla karşı karşıya kaldıkları düşünüldüğünde (Biçer ve Altan, 2016: 1504), lider bireyler olarak yaşamlarını devam ettirmeleri gereken insanların mutlaka finansal okuryazarlık düzeylerinin de yüksek düzeyde olması beklenir. Bu nedenle, bu tezde, finansal okuryazarlık düzeyi ile liderlik davranışları arasındaki ilişki de incelenmektedir.

Finansal okuryazarlık, gittikçe kompleks bir hal alan finans dünyasında, toplumdaki bireylerin doğru ve sağlıklı finansal kararlar alabilmeleri için ihtiyaç duyulan ve son dönemlerde önemi hızla artan bir konudur (Kılıç vd., 2015: 131-132). Bu öneminden dolayı dünyanın birçok ülkesinde, farklı demografik özelliklere (genç, yaşlı, çalışan, öğrenci vb.) sahip bireyler üzerinde, finansal okuryazarlık düzeyini ölçümleyen çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü finansal okuryazarlık toplumdaki bütün bireyleri kapsamına alan ve ilgilendiren önemli bir konudur (Biçer ve Altan, 2016: 1505). Toplumun en dinamik, heyecanlı ve değişimlere açık katmanı olarak görülen gençlerin, finansal okuryazarlık konusunda çalışılabilecek en uygun araştırma evrenlerinden biri olduğu kabul edilmektedir (Temizel ve Bayram, 2011: 74; Er vd., 2014: 114). Literatürde, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini ele alan çok sayıda çalışma (Temizel ve Bayram, 2011; Alkaya ve Yağlı, 2015; Ergün vd., 2014 vb.) yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında, öğrencilerin finansal bilgi düzeyi incelenmişken, bazı çalışmalarda finansal okuryazarlık düzeyi öğrencilerin çeşitli demografik özellikleri ile

ilişkilendirilerek, demografik özellikler açısından öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinde bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu tez kapsamında ise üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyleri ölçümlenirken aynı zamanda finansal okuryazarlık ile yaşam tatmini ve liderlik arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Bu üç kavramın (finansal okuryazarlık, yaşam tatmini ve liderlik) bir arada yer aldığı bir başka araştırmaya, finansal okuryazarlık literatüründe rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın özgün bir araştırma olduğu ve ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bulguları ile üniversite öğrencilerinin finansal bilgi düzeyleri, finansal bilgi ihtiyaçları ve sahip olunan finansal bilginin onların yaşam tatminini nasıl etkilediği ve liderlik davranışları üzerinde bir etkiye sahip olup olmadığı ortaya konulacaktır.

Bu kapsamda, çalışma dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde, finansal okuryazarlık kavramı üzerinde durulmuş ve literatürün de yardımıyla konu kapsamlı şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde, yaşam tatmini konusu, üçüncü bölümde ise liderlik kavramı kavramsal ve kuramsal açıdan uluslararası ve ulusal literatür bilgisi ışığında ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise öğrencilerin finansal okuryazarlık, yaşam tatmini ve liderlik düzeylerini tanımlayan, ayrıca çalışmanın bağımlı (yaşam tatmini ve liderlik) ve bağımsız (finansal okuryazarlık) değişkenleri arasındaki ilişki ve etki düzeyinin incelenmesine yönelik alan araştırması ve bulgularına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK

1.1. Finansal Okuryazarlığın Gerekliliği

Finansal okuryazarlık konusu, son yıllarda ülkelerin gelişmişlik düzeyleri bir fark oluşturmadan, bütün ülkeler için ve bütün ekonomiler için önemi fark edilen ve gün geçtikçe de önemi artan bir konudur (Miller vd., 2009). Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde, toplumların nüfus profillerinde (yaşlanma gibi) meydana gelen değişimler ve finansal piyasalarda, finansal alanlarda yaşanan gelişmeler, finansal araçlar, yöntemler ve uygulamalarda yaşanan çeşitlenmelere bağlı olarak, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerine yönelik kaygılar oluşmaya başlamıştır. Finansal bilgi noksanlığının, alınacak finansal kararların kalitesinin düşmesine, hatta yanlış kararların alınmasına yol açacağından, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerine yönelik mevcutta bulunan endişeler giderek artmaktadır (OECD, 2009; Barmaki, 2015: 1).

Bilişim teknolojisi, üretim ve tüketim tarzları, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda yaşanan değişimler, bireylerin yeni bilgilerle donatılması gerektiğini ortaya çıkarmakta olup bu bilgilerden birisi de finansal bilgilerdir (Güvenç, 2016: 848). Özellikle, kredi kartı, internet bankacılığı, çeşitli kredi olanakları (tüketici, araç, konut kredileri gibi), sigorta, bireysel emeklilik gibi finansal araçların zaman içerisinde çeşitlenmesi, birey açısından finansal kararları daha komplike bir yapıya dönüştürmüş, finansal alternatifleri artırmış, bu da tutarlı karar alabilmek için finans bilgisinin önemini ortaya çıkartmıştır. Bireylerin doğru finansal kararlar almaları, bir yandan bireyin günlük yaşamı ve geleceği açısından önemli iken diğer yandan da toplum ve ülke ekonomisinin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Finansal ürün ve hizmetlere en ideal şekilde ulaşmak ve en iyi şekilde faydalanmak, finansal konularda yanlış uygulamalardan kaçınabilmek, hatta finansal güvenlik talebinin karşılanması için bireylerin belirli düzeyde finansal bilgi ile donatılmaları gerekmektedir (Yılmaz ve Tunce, 2017: 312). Bu bağlamda, finansal okuryazarlık günümüzde global anlamda finansal istikrar ve finansal gelişmenin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir (Barmaki, 2015: 1).

Finans dünyası ve finansal kaynak kullanıcıları başta olmak üzere dünyadaki bütün bireyleri az ya da çok ilgilendiren finansal okuryazarlık kavramı, finansal katılımı yükseltmek ve bireyin refah düzeyini iyileştirmek anlamında önemli bir kavramdır (Güvenç, 2016: 848).

Tüketicinin kullandığı mal veya hizmetlerin fiyatlarını karşılaştırmak, kredi kartı borcunu zamanında ödeyebilmek, faiz oranları arasında doğru seçim yapmak konuları finansal okuryazarlık konuları arasında olmakla birlikte, finansal okuryazarlığın yalnızca bu konularla sınırlı olduğunu düşünmek doğru değildir. Bireyin sahip olduğu finansal kaynakları en uygun şekilde nerelerde değerlendireceği, ihtiyaç duyduğu finansal fonlara hangi kaynaklardan ulaşabileceği ve tasarruflarını optimal şekilde nasıl değerlendireceği gibi konular, finansal okuryazarlıkla ilişkili konulardır. Bu konularda bireylerin refahını yükseltecek ve gelecekte sorun yaşamalarını engelleyecek kararlar vermeleri için finansal bilgiye ihtiyaç duyulmakta olup bu bilgilere olan ihtiyaç, finansal okuryazarlık seviyesinin bilinmesini ve gerekli ölçüde yükseltilmesi gerekliliğini açığa çıkartmaktadır (Yılmaz ve Tunce, 2017: 312).

Bireyler hayatları boyunca birçok farklı konuda, önem düzeyleri bir birinden farklı olan çok sayıda finansal kararlar almakta ve bu kararlar bireyin yaşamına olumlu ya da olumsuz yönde etki etmektedir. Bu anlamda, söz konusu kararların daha doğru şekilde alınması için bireyin gereksinim duyduğu finansal bilgileri bireye kazandıran finansal okuryazarlık konusu hükümetlerin ve araştırmacıların ilgisini çekmiş ve konu hakkında dünyanın birçok yerinde çalışmalar yapılarak, finansal okuryazarlık seviyeleri ölçümlemeye çalışılmıştır. Finansal okuryazarlık düzeyi düşük çıkan bireylere temel bilgi seviyesinde eğitimler verilmek için hemen hemen dünyanın her ülkesinde çeşitli programlar düzenlenmiş (Ergün vd., 2015: 848; Biçer ve Altan, 2016: 1502) ve düzenlenmeye de devam edilmektedir. Bir başka ifadeyle, bireylerin finansal alanlara ilişkin bilinç düzeyini artırmak, konuya yönelik farkındalıklarını geliştirmek ve finansal konulardaki davranışlarını yönlendirmek için dünyada pek çok ülkede finansal okuryazarlık programları düzenlenmektedir (Temizel ve Bayram, 2011: 74).

Finansal okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesi için son dönemlerde ülkemizde de önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde, ortaöğretim okulları düzeyinden başlatarak, finansal gereksinimlerin farkında olan, bu gereksinimlerini nasıl karşılayacaklarının bilincinde olan, finansal düşünebilecek, finansal imkanları birbirleriyle

karşılaştırabilecek, alternatifler arasında en uygununu seçebilecek finansal becerileri gelişmiş öğrenciler/bireyler yetiştirmenin gelişmiş ülke olma hedefi doğrultusunda önemli bir konu olduğunun farkına varılmış ve bu konuda önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, ülkemizde finansal okuryazarlık konusu akademisyenlerin, politikacıların, bankacıların, ekonomistlerin, eğitimcilerin ve daha bir çok paydaşın sürekli gündemde tuttuğu önemli bir alan olmuştur (Kılıç vd., 2015; Öcal ve Özcan, 2018: 138).

1.2. Finansal Okuryazarlık Konusunu Popüler Kılan Nedenler

Finansal okuryazarlığın günümüzde popüler konu olarak ön plana çıkmasını sağlayan çeşitli olay ve olgular, literatürde farklı yazarlar tarafından ifade edilmiştir. Dünyada ortaya çıkan global finansal temelli kriz, gün geçtikçe değişim gösteren piyasa şartları, toplumun demografik özelliklerinde oluşan değişiklikler ve bireylerin istek/beklentilerinde görülen farklılıklar, finansal okuryazarlığı gündeme getiren olgulardandır (Şamiloğlu vd., 2016: 309).

Finansal okuryazarlık, özellikle 2008 küresel ekonomik krizinin akabinde uluslararası ve ulusal literatürde çalışılmaya ve üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmaya başlanılan bir konudur. 2008 küresel krizinin yarattığı büyük borçlarla karşı karşıya kalmış ve genel anlamda yeterli olduğu söylenemeyecek emeklilik planları olan insanların karşılaştıkları sosyo-ekonomik problemler sebebiyle birçok ülke yönetimi, finansal okuryazarlığın ne denli önemli bir konu olduğunu fark etmiş (Er vd., 2014:114) ve bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini yükseltecek programlar geliştirmeye başlamışlardır.

Özellikle de 2008 Küresel Ekonomik Krizinin hemen sonrasında ABD’de konut kredisi kullanarak ev almış olan Amerikalıların büyük bir kısmının, faizlerdeki artışa bağlı olarak kendi borç ödemelerinin de yükseleceğini bilmedikleri anlaşılınca, finansal okuryazarlık konusunda bilgi yetersizliğinin sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmayıp, gelişmiş ekonomiler için de büyük bir problem olduğu açığa çıkmıştır (Er vd., 2014: 115). Bu durum, finansal okuryazarlık konusundaki bilgi yetersizliğini yok edecek ya da en düşük seviyeye indirgeyecek çözümün finansal okuryazarlık düzeyini artırıcı çalışmalar olduğu gerçeğini açığa çıkartmıştır.

Finansal okuryazarlık konusunun ulusal açıdan ele alındığında iki önemli etkisi olduğu kabul edilmektedir. Birinci etki; bireylerin kendi kazanımlarından gereksinimleri için harcadıklarından sonra artan geliri tasarrufa dönüştürmek ve bu tasarrufların ekonomik gelişme adına kullanılmasını sağlamak (Atkinson ve Messy, 2013; aktaran Güvenç, 2016: 848). İkinci etki ise; ortaya çıkan ekonomik krizlerin doğru yönetilmesi ve krizin etkilerinin azaltılmasıdır. Bu iki etkiden dolayı bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması önemsenmektedir. Ayrıca bireylerin almış olduğu yanlış finansal kararlar, toplum yaşamını olumsuz etkileyen anlaşmazlıklar, boşanma olayları, intihar ve suç oranları gibi durumların ortaya çıkmasına da yol açabilmektedir (Güvenç, 2016: 848).

Ulusal ekonomiler açısından bakıldığında, ekonomik dengenin oluşması için arz ve talebin birbirleriyle uyumlu olduğu şartların yaratılması önem arz etmektedir. Başarılı bir ekonomik sistem için üreticinin oluşturduğu arz ile tüketicinin piyasada ortaya koyduğu talep miktarının istikrarlı ve sürdürülebilir bir tarzda gelişmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için ekonomik sistem içerisinde yer alan üretici ve tüketicilerin, mevcut ekonomik koşulları doğru gözlemleyip yorumlaması ve gelecekte olması muhtemel durumları bugünden doğru ve isabetli öngörümlemesi adına finansal bilgi ile donatılmış, finansal okuryazarlık düzeyleri yüksek bireyler olması önemlidir (Danışman vd., 2016: 2).

21. Yüzyılda finansal ürün ve hizmetler zaman içerisinde sürekli zenginleştiğinden bireyler karşı karşıya kaldıkları finansal konulardaki problemlerini çözmek için daha fazla alternatiflere sahiptirler. Bireyler, faiz miktarının nasıl hesaplandığı, nominal ve gerçek değer arasında oluşan farkların ne anlama geldiği, riskin dağıtılması adına portföy çeşitlendirilmesinin nasıl yapıldığı gibi en basit finansal kavramları anlayabilme ve bu kavramlara yönelik doğru kararlar alabilme bilgi ve becerisine, maalesef istenilen düzeyde sahip değildirler. Tahvilin ne olduğu, hisse senedinin ne anlama geldiği, aralarındaki farklılığın nasıl ifade edilebileceği, yatırım fonlarının nasıl gerçekleştiği ve temel varlık fiyatlandırması gibi daha komplike finansal kavramlara ilişkin bilgisi olan birey ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Finansal ürün ve hizmetlerle ilgili kavramlara ilişkin yeterli bilgiye sahip, bir karar verirken finansal anlamda hata yapmayacak, finansal konuları anlayan, bilen ve doğru değerlendiren bireyler, finansal okuryazar bireyler olarak değerlendirilir (Er vd., 2014: 114).

Finansal okuryazarlık konusunun popülaritesini artıran bir diğer neden ise serbest piyasa ekonomisinin varlığıdır. Finansal okuryazarlık kavramı tasarruf, yatırım ve finansal dolandırıcılık olmak üzere üç boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu çok boyutlu yapı, kavramın çok yönlü olarak ele alınması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bireyin finansal okuryazarlık düzeyinin iyileştirilmesi hem davranışsal uygulamaların neden olduğu sorunların minimum düzeye indirilmesine bu yolla en doğru finansal kararların alınmasına yol açarken hem de iletişim ve bunun açığa çıkarttığı kaldıraç etkisi ile düzenleyici otoritelerin daha olumlu pozisyona ulaşmasına da olanak sağlayacaktır (Özçam, 2006: 19; Temizel ve Bayram, 2011: 75). Finansal konularda yetersiz bilgi; finansal davranışlarda hata yapma oranını artıracığından, gelirden oluşturulacak tasarrufun azalmasına ve kredi borçlarının artmasına yol açabileceğinden, finansal okuryazarlık konusunda yeterli bilgi düzeyine ulaşmanın önemini açığa çıkartmaktadır (Sabri ve MacDoland, 2010: 103; Şamiloğlu vd., 2016: 309). Sahip olduğu sınırlı miktardaki finansal kaynaklarla, doğru finansal planlama yapmak ve isabetli finansal kararlar vermek suretiyle maksimum finansal sonuçlar almayı arzulayan her bireyin, belirli bir seviyede finansal bilgiye sahip olması yani finansal okuryazar konumuna ulaşması gerekir (Danışman vd., 2016: 3).

1.3. Finansal Okuryazarlık Nedir?

Diğer okuryazarlık kavramlarında olduğu gibi literatürde finansal okuryazarlık ile ilgili çok sayıda tanım yapılmıştır (Güvenç, 2016: 848). Bir başka ifadeyle, literatürde finansal okuryazarlık kavramına ilişkin fikir birliğine varılmış net bir tanım bulunmamakta olup birçok farklı tanım yapılmış olduğu görülmektedir (Yılmaz ve Tunce, 2017: 312). Farklı kurumlar ve araştırmacıların yaptığı finansal okuryazarlık tanımları arasında önemli farkların olduğu (Güler, 2015: 5) ancak sonuçta bütün tanımlarda farklı anlatımlarla da olsa aynı unsurun ifade edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Finansal okuryazarlık, finansal alanlarda doğru karar verme ve paranın rasyonel yönetimi yeteneğini ifade eder (Lusardi ve Tufano, 2008). Finansal okuryazarlık, bireyin finansal alandaki bilgi düzeyi ile bu alandaki beceri, tutum ve davranışlarından oluşan bir etkileşim sürecidir (Sarıgül, 2015: 201).

En basit tanımıyla finansal okuryazarlık, bireyin finansal konularda rasyonel hareket ederek bütçesini doğru idare edebilme yeteneğidir (Biçer ve Altan, 2016: 1502). Bir başka tanımda, paranın doğru yönetimi ve harcanmasına yönelik doğru kararlar verme ve bilinçli yargılar geliştirme becerisidir (Noctor vd., 1992). Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) ile ilgili çalışmalarda, finansal okuryazarlık şöyle tanımlanmıştır; bireylerin ekonomik yaşama katılımını sağlamak, bireylerin ve toplumun finansal anlamdaki refah düzeylerini geliştirmek için finansal alanlarda gereksinim duyulan bilgileri öğrenme, ilgili kavramları, riskleri ve becerileri doğru şekilde anlama, bu bilgi ve anlayışı değişik finansal alanlarda sağlıklı kararlar vermek üzere kullanma motivasyonu ve güvenine sahip olabilmek durumudur (OECD, 2013; aktaran Güvenç, 2016: 848). Bu bağlamda, finansal okuryazarlık, finansal bilgiye sahiplik, bu bilgiyi içselleştirme ve bilgileri kullanarak rasyonel kararlar verme bileşeni olan bir kavramdır. Bireyin potansiyel sonuçlarının farkında olarak finansal konularda kararlar vermek için ihtiyaç duyulan bilgiye sahip olma, anlama ve değerlendirme becerisidir (Mason ve Wilson, 2000).

Finansal okuryazarlık, finansal refah düzeyini ilgilendiren finansal konular ve olaylar hakkında; bilgi sahibi olabilmek, bilgiyi analiz edebilmek ve yönetme kabiliyeti olarak tanımlanır. Bu tanım finansal ürünleri doğru anlama ve seçme, para ve finansal konuları sıkıntı yaşamadan rahat bir şekilde müzakere edebilmek, geleceğe yönelik planlar yapabilmek ve genel ekonomik koşullar da dahil olmak üzere gündelik finansal kararları etkileyen hayati olaylara doğru bir tarzda karşılık verme, bu olaylara göre doğru pozisyon alabilmek yetilerini kapsar (Şamiloğlu vd., 2016: 309).

Bazı tanımlarda finansal okuryazarlık, temel finansal okuryazarlık ve gelişmiş finansal okuryazarlık olarak iki açıdan ele alınmıştır. Bu tür tanım yapanlardan Lusardi (2008), gelişmiş finansal okuryazarlığı; hisse senedi piyasası, finansal fonlar, bono fiyatları ve faiz oranlarıyla alakalı hesaplar ve işlemler yapabilmek olarak ifade etmiştir. Temel finansal okuryazarlığı ise faiz oranlarını yorumlayabilmek, enflasyonun etkilerinin nasıl olduğunu anlayabilmek, risk kavramını ve çeşitliliğini doğru anlayabilmek ve yorumlayabilmek seviyesi olarak tanımlamıştır. Lusardi'nin temel ve gelişmiş finansal okuryazarlık ayrımı gibi Worthington (2006: 59) da finansal okuryazarlığı geniş ve dar anlam olmak üzere iki farklı şekilde tanımlamıştır. Geniş tanıma göre, ekonomi ile ilişkili kavram ve konulara ilişkin bilgi sahibi olmak ve karar alırken bu koşulları göz önünde

bulundurmaktır. Dar tanıma göre ise, bütçeleme, tasarruf, borçlanma, yatırım ve sigorta gibi para yönetimi konularında bilgi sahibi olmak ve bu alanlarda doğru kararlar vermektir.

Finansal okuryazarlık, tüketici ve yatırımcıların bilgi temelli tercihlerde bulunabilmeleri, gereksinimleri doğrultusunda nereden yardım isteyebileceklerini bilmeleri, finansal refah düzeylerini yükseltebilmeleri ve finansal konularda doğru adımlara yönelmeleri için finansal ürünlere yönelik bilgi sahibi olmaları ve finansal riskleri algılamak için gerekli yetenek ve yeterlilikleri bünyelerinde toplamalarından oluşan bir bileşimdir (Miller vd., 2009).

Remund'a (2010) göre finansal okuryazarlık, yaşamda gerçekleşebilecek olayları ve sürekli değişen ekonomik şartları da esas alarak, bireyin temel finansal kavramları (bütçeleme, tasarruf, yatırım gibi) doğru anlama ve yorumlama kabiliyeti ve uygun kısa vadeli kararlar verebilme ve uzun vadeli finansal planlama ile bireyin finansal durumunu en rasyonel şekilde yönetme yeteneğidir (Aktaran, Biçer ve Altan, 2016: 1503). Finansal okuryazarlığı bu şekilde tanımlayan Remund (2010), farklı tanımları da esas alarak finansal okuryazarlık kavramı tanımlarının şu beş hususa vurgu yaptıklarını belirtmiştir:

- Finansal konulara yönelik kavramsal bilgi,
- Finansal konulara ilişkin kavramlar hakkında konuşma ve yorum yapabilme kabiliyeti,
- Kişisel düzeyde finans yönetimi kabiliyeti,
- Doğru finansal kararlar alabilme yeteneği,
- Rasyonel finansal planlama yapabilme yeteneği (Kılıç vd., 2015: 130).

Finansal okuryazarlık, günümüz toplumunda bireylerin gerek kendilerini gerekse ailelerini finansal açıdan koruyabilmek için sahip olmaları gereken bilgi, beceri ve tutumlardan meydana gelen bir kavramdır (Barmaki, 2015: 11). Benzer şekilde Atkinson ve Messy (2012), finansal okuryazarlığı, doğru finansal kararlar vermek ve bireysel refah düzeyini yükseltmek için ihtiyaç duyulan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranışların kombinasyonu şeklinde tanımlamıştır. Noctor ve arkadaşlarına (1992) göre finansal okuryazarlık, bireylerin paralarını yönetirken bilinçli değerlendirmeler yapabilmesi ve doğru kararlar verebilmesidir.

Amerika'da finansal okuryazarlığa ilişkin bir program olan JumpStart, finansal okuryazarlığı, bireyin tüm yaşam süresince güvenliği açısından, finansal kaynaklarını

doğru biçimde değerlendirebilmesi ve bunun olmasına imkan sunacak bilgiye sahip olması becerisi, olarak tanımlamıştır (Güler, 2015: 6). Bu tanım, finansal okuryazarlık için bilgi birikiminin olmasının ve finansal kararlarda etkin davranabilme yeteneğinin önemine vurgu yapmıştır (Er vd., 2014: 115).

Biçer ve Altan (2016: 1503) çalışmalarında çeşitli kuruluşların finansal okuryazarlık kavramı tanımlarına yer vermişlerdir. ABD Hazine Müsteşarlığı, finansal okuryazarlığı, bireyin doğru finansal kararlar alabilmesi için parayı ve onun nasıl rasyonel yönetileceğini kavrama becerisidir. Amerikan Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Enstitüsü ise finansal okuryazarlığı, bireyin yaşamdaki hedeflerini gerçekleştirebilmesi ve finansal refah düzeyini yükseltebilmesine yönelik bilinçli kararlar vermesi için finansal durumunu doğru bir tarzda değerlendirmesi ve yönetmesi yeteneği, olarak açıklamıştır. Finansal Okuryazarlık Derneği (FODER)'e göre finansal okuryazarlık, bireyin gelirlerini, tasarruf ve yatırımlarını rasyonel bir şekilde değerlendirip, bütçelerini doğru idare edebilme becerisine sahip olmasıdır. Öcal ve Özcan (2018: 139) da çalışmalarında PACFL'nin (President's Advisory Council on Financial Literacy) tanımına yer vermişlerdir. PACFL'a göre, finansal okuryazarlık, bireyin yaşam boyu finansal refahlarını sağlayabilmek ve finansal olanaklarını doğru idare edebilmeleri için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmak ve bunları kullanma yeteneğidir.

Şamiloğlu ve arkadaşlarına (2016: 309) göre, finansal okuryazarlığın en temel amaçlarından birisi bireyin tasarrufunu yönetebilmesi için gerekli bilgiyle donanmış olması, borç ve tasarruflarını doğru yönetmesi, kısa ve uzun vadede analiz yaparak parasını en etkin şekilde değerlendirmesidir.

1.4. Finansal Okuryazar Birey ve Finansal Okuryazarlığın Özellikleri

Finansal okuryazar olan bireyler, finansal olanaklar, yöntemler, riskler, değerlendirmeler gibi konularda ihtiyaç duyulan bilgiye nasıl ve hangi yöntemlerle ulaşacağını bilen, yeterli bilgiyle donanmış ve bu bilgi düzeyi ile finansal konularda verdiği kararlarda tasarruf ve tüketim denkleminde denge kurarak fayda sağlayanlardır (Danışman vd., 2016: 2).

Literatürde finansal okuryazar olan bireylerin hangi kazanımları elde edeceğine yönelik çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Finansal okuryazar olan bireyin, temel anlamda para bilgisine, gelir kavramına yönelik bilgilere, para yönetimi, tasarruf, harcama,

borçlanma, yatırım alanlarında bilgiye sahip ve bu konularda kendisiyle ilgili doğru kararlar verebilecek yetkinliğe sahip olması beklenir. Bu yetkinlikler, gelir kaynakları, gelirden vergi ve diğer kesintiler, finansal planlama, tasarruf, bütçe, yatırım stratejileri, kredi maliyeti ve tüketiciye yönelik hak ve sorumluluklara ilişkin bilgi, tutum ve davranışları kapsamına alır (Barmaki, 2015: 18).

Finansal ürünlerden doğru şekilde yararlanabilmeye yönelik kararlarda rasyonel davranabilmek için finansal alanda gelişmiş düzeyde bir bilinç düzeyine ve farkındalığa gereksinim duyulur. Finansal okuryazarlık, bilinç düzeyinin ve farkındalığın artmasına ayrıca finansal ürünlerin müşterilerinin alacakları kararlarda rasyonel hareket etmesine olanak sağlar (Er vd., 2014: 114). Bu bağlamda, bireyin finansal okuryazarlık düzeyinin iyileştirilmesi, finansal ürün ve hizmetlere nasıl ulaşılacağı, bunlardan nasıl yararlanılabileceği ve hangilerinin çıkarlara daha uygun ürün ve hizmetler olduğuna ilişkin bireyi bilgilendirerek daha doğru finansal kararlar vermesine yardımcı olur. Finansal okuryazarlık düzeyi iyileştirilmiş birey, finansal sisteme yönelik daha fazla bilgi sahibi olur ve finansal alandaki riskleri daha iyi yönetebilir (Temizel ve Bayram, 2011: 74).

Bireyin yeterli düzeyde finansal okuryazar olabilmesi için çeşitli eğitim programları uygulanmaktadır. Ancak, eğitim programlarına alınmış olan bireylerin hepsinin finans uzmanı düzeyinde ya da profesyonel düzeyde bilgiye sahip olması beklenemez. Finansal okuryazar, finans uzmanı olmayıp, kendisi ve ailesinin finansal gereksinimlerini karşılayacak ölçüde finansal bilgi ve alışkanlıkları kazanmış olan bireydir (Gökmen, 2012: 23; Güler, 2015: 10). Teknolojik imkanlar, değişen pazarlama yaklaşımları, iletişim olanaklarındaki gelişmeler, ekonomik alanda yaşanan gelişme ve değişimler gibi bireyin kontrol altında tutamayacağı, kendi dışında oluşan faktörler, finansal okuryazar olan bireyin finansal konulardaki davranışlarında gösterdiği rasyonellik düzeyini etkiler (Danışman vd., 2016: 2).

Literatürde finansal okuryazar olan bireylerde bulunması gereken bazı ortak özelliklerden söz edilmiştir. Bu özellikler:

- Finansal okuryazar olan birey, eğitilmiş ve bankacılık, yatırım, kredi, sigorta ve vergi alanlarında yeterli bilgiyle donatılmıştır.
- Finansal okuryazar olan birey, para ve varlık yönetimi konularında temel kavramları bilir.

- Finansal okuryazar olan birey, finansal bilgi ve kavrayışını esas alarak finansal plan yapar ve aldığı finansal kararları uygular (Güler, 2015: 10).
- Kısa ve uzun dönemli finansal gereksinimleri için daha doğru kararlar verir.
- Finansal ürün ve hizmetler arasında daha duyarlı ve rasyonel seçimler yapar.
- Finansal anlamda sorun yaşatabilecek risklerden kaçınmayı bilir (Er vd., 2014: 117)

1.5. Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Yararları

Finansal okuryazarlığın önemli bir konu olduğuna daha önce de vurgu yapılmıştı. Burada finansal okuryazarlığın birey, aile, finansal sistem ve aile açısından önem ve yararı üzerinde durulacaktır.

1.5.1. Finansal Okuryazarlığın Birey ve Aile Açısından Önem ve Yararı

Finansal alanda yeterli bilgi ile donatılmış bireylerin gerek kendileri gerekse aileleri adına daha doğru kararlar alabildikleri, ekonomik anlamda daha güvende oldukları ve refah düzeyi yüksek toplumlar oluşmasına katkı sağladıkları için finansal okuryazarlığın birey ve aile açısından önemli ve faydalı olduğu görüşü kabul görmektedir (Hogarth, 2002). Son yıllarda finansal piyasalar gün geçtikçe daha karmaşık yapıya bürünmüş ve farklı ve yeni finansal ürünler kullanıcıya arz edilir duruma gelinmiştir. Örneğin, tasarruf hesapları gibi anlaşılması çok kolay finansal ürünler dahi bireylere farklı kaynaklardan ve değişik özellikler ile sunulabilmektedir. Finansal ürünler ve sağlanan olanakların gittikçe karmaşıklaşan yapısı, kolay alanlar olan borç vadesi, faiz işlemleri, ödeme seçenekleri gibi alanları ve başka finansal araçları bireyler açısından sofistike kılmakta ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde finansal piyasaların işleyişini kavramak, sunulan finansal olanakları birbirleriyle kıyaslamak ve sunduğu imkan ve taşıdığı riskleri değerlendirebilmek daha zor hale gelmektedir. Finansal kaynakların ve imkanların nicelik ve nitelik açısından karmaşıklaşması, tüketicileri emekliliklerine yönelik yatırım gerçekleştirmek, bireysel emeklilik planı oluşturmak gibi alanlarda bireysel anlamda daha fazla risk ve sorumluluk üstlenme durumuyla karşı karşıya bırakmıştır (Miller vd., 2009; Barmaki, 2015: 6).

Finansal alanda bilginin yetersiz olması, birey veya ailenin bir yandan günlük finansal işlemleri (günlük para yönetimi gibi) diğer yandan daha uzun vadeli finansal hedefler olan konut satın almak, gayrimenkul yatırımı yapmak, emeklilik planlaması yapmak gibi konularda planlama ve tasarruf davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Paranın idare edilmesi yönündeki bilgi noksanlığı, birey ve ailenin büyük finansal krizler karşısında direncini düşürebilmekte ve finansal zararlarla karşılaşma olanaklarını artırmaktadır (Mason ve Wilson, 2000). Bu ve buna benzer gerekçelerle birlikte, bireylerin finansal ürün ve hizmetlerin nitelikleri ve nasıl kullanılacakları yönünde bilgi sahibi olmaları, kısa ve uzun vadede finansal yönetim maksatlı yetenek, tutum ve davranışlarının geliştirilmesi için finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir (Barmaki, 2015: 6-7).

Bir finansal ilişki söz konusu olduğunda, ilgili tarafların bilgi düzeyleri genelde asimetrik bilgi şeklindedir. Finansal ilişkilerde genelde bir tarafın finansal bilgisi diğer tarafına göre daha az ya da daha çok olur, buna da asimetrik bilgi denilir (Vardareri ve Dursun, 2010: 139). Bankadan kredi için başvuruda bulunan bir müşteri, bu krediyi niçin talep ettiği, nerelerde, nasıl kullanacağı, ne düzeyde risklerle karşılaşacağı hususlarına ilişkin durumu hakkında, kredi için başvuru yaptığı bankadan daha fazla bilgiye sahiptir. Bu bilgi eksikliklerini gidermek için bankalar, kredi derecelendirme modelleri geliştirerek çözüm üretmeye çalışmışlardır. Bauman (2013: 118), asimetrik bilgiyi anlatmak için ticari bir ilişkiyi esas almıştır. Ticari ilişkinin tarafları, satılan bir ürünün kalitesi, dayanıklılığı, maliyeti gibi konularda üretici veya satıcıların, ürünü satın alıp kullanacak müşterilere göre daha fazla bilgiye sahip olduklarını, bu konuda tarafların eşit bilgiye sahip olmadıklarını belirtmektedir. Bunun sonucunda da ticari ilişkinin her iki tarafının da (satıcı – alıcı) bencilce davranarak kendi menfaatini ön plana çıkaracağını, dolayısıyla bir çatışma ortamının oluşacağını savunmaktadır. Bu çatışma ve bencilik durumu, tarafların kendi bilgi düzeylerinin avantaj ya da dezavantajından oluştuğu için her bir taraf kendi faydasını maksimum düzeye çıkarmak için uğraş verecektir. Tam da bu noktada, finansal okuryazarlık yoluyla birey bilgi eksikliğini (asimetrik bilgi) ortaya çıkardığı durumdan kurtulmuş olacaktır (Karaağaç, 2015: 7). Dolayısıyla, bireyler ve aileler açısından finansal bilgiye yalnızca finans kurumlarıyla ilişkilerde ya da geleceğe yönelik finansal planlamalarda değil, aynı zamanda gündelik tüketim eylemlerinde de ihtiyaç duyulur. Tüketici, yaşamını idame ettirmek maksadıyla gereksinim duyduğu bir

ürün veya hizmet alırken, ürünler ve hizmetler arasında kendi finansal durumuna en elverişli ve maksimum değer yaratacak seçeneği belirlerken, finansal okuryazarlık tüketiciye büyük katkı sağlayacaktır (Karaağaç, 2015: 8).

Gün geçtikçe daha da karmaşıklaşan finansal ürün ve hizmetlerin kullanıcısı olan tüketicilerin finansal bilgi seviyelerinin beklenilenin çok gerisinde olması, politikacı, akademisyen, finans kurumları, ekonomistler gibi paydaşların dikkatini bu konuya odaklamalarını bir nevi zorunlu kılmıştır. Finansal kararlar işletmelerde finans veya muhasebe yöneticileri tarafından verilirken, hane halkında ise kararları verenler ebeveynlerdir. Dolayısıyla, ebeveynlerin finansal bilgilerinin yetersiz olması, aile adına verilen kararlarda sorunlarla karşılaşmaya neden olmaktadır. Gençler de belirli bir yaşa kadar ebeveynlerinin verdiği finansal kararlarla yaşamlarını sürdürdükleri için büyük kısmı üniversite çağlarına gelmeden pek de finansal karar alma yükümlülüğüyle karşılaşmamaktadır. Üniversite yaşamıyla birlikte öğrenciler, yaşamlarının birçok alanına yönelik karar vermede kendi özgürlüklerine kavuştukları için, finansal kararlar vermeye de bu yaşlarda başlamaktadırlar (Kılıç vd., 2015: 130; Biçer ve Altan, 2016: 1504). Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda da genelde gençlerin finansal bilgi açısından yeterli düzeyde olmadıkları bilinmektedir. Özellikle genç yaşta bireyler açısından demografik nitelikler ve ailelerinin sahip olduğu finansal bilgi yoğunluğu, finansal okuryazarlık seviyesini belirleyen önemli olgular arasındadır (Sakınç, 2018: 541).

Finansal piyasalarda borçlanma ya da yatırım amaçlı finansal ürünlerin çeşidi artmakta ve teknolojik imkanların iyileşmesi ile birlikte finansal ürünlere erişim de kolaylaşmaktadır. Ekonomik krizlerin, enflasyon oranlarındaki artış ve döviz kurlarındaki değişimler nedeniyle daha da derinleşmesi ve birey ve aileler açısından etkilerinin daha şiddetli şekilde hissedilmesi, bireylerin ekonomik kazanımları ile bir yandan bütçelerini doğru yönetme diğer yandan da yatırım yapmalarını da daha da zora sokmaktadır. Bireylerin bu ekonomik koşullar ve finansal ürün çeşitliliği karşısında bütçelerini yönetirken kullanacağı tekniği ve finansal ürünleri doğru seçmeleri için yeterli finansal bilgi ve beceriyle donatılmış olmaları gerekmektedir (Sakınç, 2018: 540). Finansal bilgi düzeyi, bireyin tasarruf davranışını ve yaşlılık dönemi için yaptığı finansal planlamaları da pozitif yönde etkilemekte ve bu etki de uzun vadeli olmaktadır (Altıntaş, 2009: 152). Finansal okuryazarlık sayesinde birey, finansal sisteme yönelik daha yetkin

bilgiler edinmekte ve açığa çıkabilecek finansal riskleri daha rasyonel biçimde yönetebilmektedir (Temizel ve Bayram, 2011: 74; Danışman vd., 2016: 3).

Sezer ve Demir (2015: 73) yaptıkları çalışmada, şayet bireyin finansal okuryazarlık düzeyi düşükse, bu bireyin borç kaynaklı problemlerle karşılaşacağı, mülk, kıymetli eşya gibi unsurların sahipliğini edinmede ve bunları doğru şekilde yönetmede başarı düzeyinin düşük olacağı, ekonomik sistem içerisinde finansal sorunların ortaya çıktığı dönemlerde borç bulma ve gelirleri doğru şekilde değerlendirme ile emeklilik konularında sıkıntılar yaşayacağını ifade etmişlerdir.

Genç yaştaki hane halkının ev sahibi olmasında, finansal bilgi düzeyinin önemli olduğunu ifade eden bir çalışma Gathergood ve Weber (2017: 21) tarafından yapılmıştır. Çalışma verileri, genç yaşlardaki hane halkının ev sahibi olma kararlarında, finansal okuryazarlığın önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

1.5.2. Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem ve Ekonomi Açısından Önem ve Yararı

Geçmiş yüzyılla kıyaslandığında yaşadığımız yüzyılda, global ekonomide ve özellikle de finansal sistemde önemli gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Bretton-Woods sisteminin 1970'lerin başında ortadan kalkması ve sabit döviz kuru politikalarından vazgeçilmesi ile finansal piyasaların globalleşmesi bu piyasaların bir araya getirilmesini sağlamış, sonuçta da küresel mali piyasalarda rekabet gittikçe şiddetlenmiştir. Teknolojik imkanların iyileşmesi ile beraber fiyatlar ve var olan bilgiler daha da açık ve şeffaf hale gelmiş, sermaye maliyetlerinde büyük oranda düşüşler yaşanmıştır. Dış ticaret alanındaki liberalleşme akabinde sermaye hareketinde liberalleşmeyi getirmiş, uluslararası sermaye hareketlerinin önündeki bariyerler ortadan kaldırılmış, sermayenin küresel anlamda serbest dolaşımı imkanı açığa çıkmıştır (Yılmaz ve Tuncay, 2012: 345; Biçer ve Altan, 2016: 1503).

Finansal sistemde meydana gelen bu değişimler ve gelişmeler, finansal okuryazarlığın yalnızca birey ve aile için değil, aynı zamanda ulusal açıdan finansal bir sorun olduğunun daha iyi anlaşılmasına neden olmuştur. Örneğin, toplumda kazanımlardan tasarruf yapma davranışının yaygınlaştırılmamış olması, ticari faaliyetler sonucunda iflas ve haciz gibi sorunların giderek artması, finans sektörü için önemli sorunların açığa çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle finansal okuryazarlığın

gelir, yaş, eğitim, cinsiyet gibi bireysel demografik özellikler baz alınmadan tüm toplumu etkilediği ve ekonomik verilerin iyileşme veya kötüleşmesinde dahi etkili olduğu kabul edilmektedir (Bayram, 2010: 16).

Küresel ölçekte ortaya çıkan finansal krizler, doğal kaynakların kıt olması ve finansal piyasaların bireyler açısından gün geçtikçe daha karmaşık bir yapı kazanması gibi sebepler finansal farkındalığın önemini gün yüzüne çıkartmıştır. Özellikle OECD ülkeleri ve OECD dışındaki ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalarda, finansal alanlarda kararlar verirken bireylerin düşük düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları, ancak bu bilgi düzeyinin düşük olduğunun farkına varmadıkları ortaya çıkmıştır. Hatta, finansal okuryazarlığın yalnızca gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmadığı, gelişmiş ülkeler için de düşük düzeyde finansal bilgi sorununun bulunduğu bilinmektedir (Kılıç vd., 2015: 130-131).

Ülkede yatırım hacminde artış sağlanabilmesi için finansal imkanların toplumun bütününe sunulmasının sağlanması, finansal piyasaların kurguladığı sistemin haricinde olan bireylerin de bu sisteme dahil olması imkanının oluşturulması, bunlara ilave olarak finansal olanakların kalitesinin ve kullanım miktarının iyileştirilmesi için strateji ve politikalar geliştirilmektedir (BDDK, 2014: 2).

Ekonomik krizlerin yaşanması sonrası, birçok ekonomi için finansal okuryazarlık, finansal sistemlerin başarısı için önemli bir bireysel yaşam becerisi olarak değerlendirilmektedir. Finansal eğitim, finansal piyasanın sıhhatli işlemesi için uygun davranışların ortaya konulması açısından önemli olduğundan, bireylerin finansal davranışlarını doğru yönlendirebilmek adına birçok ülkede uzun dönemli politikalar geliştirilmektedir (Sakınç, 2018: 542).

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için finansal okuryazarlık sorunu yalnızca bireysel yatırımcıları ilgilendiren bir sorun değildir. Bireysel yatırımcıların yanı sıra üst kademe yöneticilerin, firmaların ve dolaylı olarak ülke ekonomilerinin makro açıdan karşılaşılabilecekleri bir sorundur. Özellikle finansal krizlerin baş gösterdiği zamanlarda hem firmalar hem de üst kademe yöneticiler yatırım kararları verirken, risk içeren yatırımlardan bütünüyle uzaklaşmamaktadırlar. Bu bağlamda, finansal okuryazarlık seviyesini iyileştirecek çalışmaların yapılması, finansal piyasaları negatif koşullardan koruyabileceği gibi firmaların kurumsal yönetişiminin gelişmesine de olanak sağlayacaktır (Bay vd., 2014: 37; Kılıç vd., 2015: 131). Bireylerin finansal okuryazarlık

seviyelerine göre verecekleri yatırım kararları, ekonomik sistem içerisinde kaynakların nasıl dağıtılacağı konusunda etki yaratacak ve bunun sonucunda da reel ekonomiye sunulacak kaynaklar ülkelerin uzun vadeli büyüme potansiyelini belirleyecektir (Er vd., 2014: 117).

1.6. Finansal Okuryazarlığa İlişkin Literatür (Önceki Çalışmalar)

Finans dünyasında özellikle son dönemlerde, bireylerin finansal konulara ilişkin daha doğru ve isabetli kararlar alabilmelerini kolaylaştırmak için yeni gelişmeler yaşanmakta ve yeni finansal enstrümanlar ortaya çıkartılmaktadır. Bireylerin finansal kararlarında başarı düzeylerini artıracak konulardan birisi de finansal okuryazarlık düzeyleridir. Literatürde bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçümlemek için yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Finansal okuryazarlık alanında en çok araştırmanın gerçekleştirildiği ülke ABD'dir. Ancak diğer farklı ülkelerde de bu konuya ilişkin araştırma sayısının gün geçtikçe artan oranda yapıldığı görülmektedir.

Finansal okuryazarlık konusuna yönelik yapılmış olan çalışmalar genel anlamda incelendiğinde, bu çalışmaların çok farklı evren ve örneklem gruplarında veri toplanarak yapıldıkları anlaşılmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı doğrudan işletmelerde veri toplanarak yapıldığı gibi, hane halkı, yatırımcı ve öğrencilere yönelik araştırmaların da bulunduğu görülmektedir. Son dönemlerde, finansal okuryazarlık düzeylerinin öğrenciler açısından ölçümlendiği çok sayıda çalışmaya da rastlanılmaktadır (Temizel ve Bayram, 2011: 73; Adeleke, 2013: 33; Louw vd., 2013: 439). Burada gerek yurtdışı gerekse ülkemizde yapılan araştırmalar incelenecektir.

1.6.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Bu başlık altında, finansal okuryazarlık konusunda yurtdışında gençler ve diğer bireyler üzerinde yapılan araştırmalar ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

1.6.1.1. Yurt Dışında Gençler ve Öğrenciler Üzerinde Yapılan Araştırmalar

ABD'de genç yaştaki bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini araştıran çok sayıda araştırma yapılmış olup bu araştırmalarda gençlerin finansal okuryazarlık konusunda yeterli olmadıkları, temel finans alanları olan parasal kazanç elde etme, para harcama, tasarrufta bulunma ve yatırım yapma kavramlarını yeterli düzeyde kavrayamamış oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Biçer ve Altan, 2016: 1505).

Farklı yıllarda (1997, 2000, 2002, 2004) ülke genelinde lise ve üniversite düzeyinde eğitim alan öğrenciler üzerinde Jump Start Koalisyonu tarafından yapılan finansal okuryazarlık düzeyi araştırmalarında, gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük düzeyde çıktığı ve bu düzeyin her yeni yapılan araştırmada bir önceki yıllarda yapılan araştırmalara göre daha da düştüğü bulgusuna ulaşılmıştır (Mandell, 2008: 15). Bu bulgudan yola çıkan Biçer ve Altan (2016: 1505), bu gençlerin finansal konuları yeterince bilmedikleri ve finans dünyasında yaşanan gelişmelerden yeterince haberdar olmadıkları yorumunu yapmışlardır.

Chen ve Volpe (1998), 924 üniversite öğrencisinden topladığı anket verisi ile üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemeye, öğrencilerin finansal bilgi düzeyleri arasındaki farklılıkları öğrencilerin karakteristikleri ile ilişkilendirmeye ve öğrencilerin finansal kararları üzerinde finansal okuryazarlık bilgi düzeyinin nasıl bir etkiye sahip olduğunu açığa çıkartmaya çalışmışlardır. Ankete katılan öğrencilerin %57'sinin sorulan sorulara doğru yanıtlar verdikleri, eğitim düzeyleri, yaşları, cinsiyetleri, iş deneyimleri ve etnik kökenleri ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla finansal okuryazarlık bilgilerinin daha az olduğu, yüksek sınıflarda eğitim görenlerin düşük sınıflarda eğitim görenlere kıyasla, otuz yaş üstü kişilerin daha küçük yaştakilere ve iş deneyimi yüksek olanların düşük olanlara oranla finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olması, öğrencilerin finansal kararlar alırken zorlanmalarına neden olmuştur.

Ailenin, gençlerin finansal okuryazarlık düzeyi üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırma verilerini, Jorgensen ve Savla (2010) 420 üniversite öğrencisinden, anket tekniği ile elde etmiştir. Yapısal eşitlik modeli ile verilerin analiz edildiği araştırmada, ailenin üniversite öğrencilerinin finansal tutumları üzerinde orta derecede bir etkiye sahip oldukları ancak finansal davranışlar ve kararlar üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

12-17 yaş grubunda olan Amerikan öğrencilerinin üçte ikisinden daha fazlası faiz oranı, enflasyon ve risk çeşitlendirmesine yönelik temel bilgilere dahi sahip olmadıkları, yapılan araştırma sonucunda belirtilmiştir (Lusardi vd., 2010).

Benjamin ve Shapiro (2005), Harvard Üniversitesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri ile Şili’li lise öğrencileri üzerinde iki laboratuvar çalışması yaparak, bilişsel yeteneklerin, psikolojik yanlısamları azaltıp azaltmadığını incelemişlerdir. Çalışma sonuçları, bilişsel yeteneği en yüksek seviyede olan bireylerde dahi önemli düzeyde yanlısamlar oluştuğu yönündedir.

Yapılan birçok çalışmada finansal okuryazarlık düzeyi ile eğitim seviyesi arasındaki ilişki incelenmiştir (Worthington, 2006: 59). Bu çalışmalar, eğitim düzeyi düşük olan bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin de düşük seviyede olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu bulgulara karşın, literatürde yer alan bazı araştırmalarda ise bireyin finansal okuryazarlık düzeyi ile eğitim seviyeleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır (Ansong ve Gyensare, 2012: 129).

Finansal okuryazarlık alanında temel kavramlar, finansal piyasalar ve ürünler, finansal planlama, karar verme ve sigortacılık konularında sorulardan oluşan bir anketi, Avustralya’da Southern Queensland Üniversitesinde eğitim görmekte olan birinci sınıf öğrencilerine uygulayarak onların finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek için Beal ve Delpachitra (2003) bir araştırma yapmışlardır. Yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin, liselerde yeterli finansal okuryazarlık eğitimi almadıklarından düşük düzeyde olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

424 üçüncü sınıf öğrencisinin finansal okuryazarlık ihtiyaçlarını ölçmek için Güney Afrika’da bir araştırma yapılmıştır. Anket tekniğiyle araştırma verilerinin toplandığı araştırmada, öğrencilerin büyük bir kısmının finansal konularda ailelerinden yardım aldıkları ve bu açıdan katılımcı bireylerin finansal sorumluluklarının aileleri tarafından üstlenildiği anlaşılmıştır. Sorumluluk ailelerinde olmasına rağmen, temel finansal konularda bilgi seviyelerinin iyi düzeyde olduğu fark edilmiştir. Temel finansal kavramlara yönelik bilgi düzeyi yüksek olmasına karşın, finansal planlama, bankacılık, yatırım, vergi mevzuatı ve hukuki alanlarda ise bilgi düzeyinin düşük olduğu bulgusu açığa çıkmıştır. Dolayısıyla, bu bulgulardan, üniversite öğrencilerinin sahip oldukları finansal bilgilerin yaşamlarının sonraki aşamaları için yeter düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır (Louw vd., 2013: 447-448). Bir başka araştırma da yine Güney Afrika’da, Shambare ve Rugimbana (2012) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada, eğitilmiş bireylerin ve üniversite öğrencilerinin temel finansal kavramlar konusunda iyi düzeyde bilgiye sahip oldukları, ancak genel anlamda Güney Afrika’daki bireylerin finansal

okuryazarlık hususunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, bu konularda eğitim almaya ihtiyaç duydukları bulgusu açığa çıkmıştır.

Rosacker ve arkadaşları (2009), işletme eğitimi alan birinci sınıf öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada, öğrencilere bir dönem boyunca muhasebe uzmanlarınca seminerler verilmiş ve bu seminerlerin öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Birinci dönem yaklaşık 40 öğrenciye, ikinci dönem de 60 öğrenciye seminer verilmiş ve bu öğrencilerin seminer öncesi ve seminer sonrası sahip oldukları finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki farklılık bağımsız t testi kullanılarak ölçümlenmiştir. Veri analizi sonucunda, uzmanlar tarafından seminer verilen öğrenci gruplarından her ikisinde de öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde iyileştiği bulgusuna ulaşılmıştır.

ABD’de bir üniversitede, Hilgert ve arkadaşları (2003) tarafından bir araştırma yapılarak, öğrencilerin bireysel nakit yönetimi, borçlanma, tasarruf ve yatırım konularındaki bilgi seviyesi ölçümlenmiştir. Çalışmada, öğrencilerin finansal konulardaki bilgi seviyeleri ile davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu, borçlanma, tasarruf ve yatırım alanlarındaki bilgi düzeyleri arttıkça finansal davranış düzeylerinde de iyileşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin “krediler” dersini almadan önce ve sonrasındaki bilgi seviyelerini ölçmek için Borden ve arkadaşları (2008) tarafından bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada, öğrencilerin kredi dersini aldıktan sonra artan bilgi seviyelerine bağlı olarak kredi kartı kullanımı ve finansal risk konularındaki davranışlarında pozitif değişiklikler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin kredi kartı borçlanma davranışları ile finansal konularda bilgi seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemek için verilerin anket yöntemiyle toplandığı bir çalışmayı, Robb ve Sharpe (2009) gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada, kredi kartı borçlanma davranışı ile finansal bilgi düzeyi arasında anlamlı ilişki olduğu açığa çıkarılmış olup finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha dengeli bir kredi kartı borçlanma davranışı sergiledikleri anlaşılmıştır.

Anne-babanın üniversite öğrencilerinin finansal bilgi seviyesi, tutum ve davranışları üzerindeki etkisini araştıran Jorgensen (2007), ebeveynlerin, öğrencilerin

finansal tutum ve davranışları üzerinde etkilerinin olduğu ancak finansal bilgi düzeyine etki edemedikleri bulgusuna ulaşmıştır.

Malezya'daki üniversite öğrencileri üzerinde finansal sorunlar, tasarruf davranışları ve finansal okuryazarlık konularında yaptıkları araştırmada, Sabri ve MacDonald (2010), üniversite öğrencilerinin yaşadıkları finansal sorunlar ve tasarruf davranışları ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında bir ilişki olduğunu açığa çıkartmışlardır. Finansal okuryazarlık düzeyleri arttıkça, öğrencilerin finansal sorun yaşama oranlarının düştüğü ve tasarruf konusunda daha olumlu davranışlar sergilemeye başladıkları anlaşılmıştır.

1.6.1.2. Yurt Dışında Öğrenciler Dışında Kalan Katılımcılar Üzerinde Yapılan Araştırmalar

Finansal okuryazarlık seviyesini ölçümlemek amacıyla yapılan çalışmalarda, bir yandan bireylerin finansal alandaki bilgi düzeyleri ölçümlenmeye çalışılırken diğer yandan da çeşitli demografik özelliklere göre (başta cinsiyet olmak üzere, eğitim durumu, yaş gibi) okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşup oluşmadığı araştırılmaktadır.

Finansal okuryazarlık ile ulusal tasarruflar arasındaki ilişkiyi 39 ülke verisini karşılaştırarak inceleyen Jappeli ve Padula (2011: 272), finansal okuryazarlığın ulusal tasarruf düzeyini belirleyen önemli bir faktör olduğunu ve ulusal tasarrufları doğrudan etkilediğini belirtmişlerdir.

Araştırmalara katılan katılımcıların cinsiyetleri esas alınarak finansal okuryazarlık düzeylerini inceleyen, batılı ülkelerde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmında, finansal okuryazarlık konusunda genel anlamda erkeklerin kadınlara kıyasla daha başarılı oldukları bulgusuna ulaşılmıştır (Chen ve Volpe, 1998: 107-128; Almenber ve Save Söderbergh, 2011: 112).

ABD'de yapılan bir araştırmada, ülkede yürütülen eğitim programlarında finansal alanda öğrencilerin cinsiyetleri açısından bilgi seviyeleri incelenmiş ve bir karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmada, lise ve üniversite öğrencilerinde erkek öğrencilerin mali konularda kız öğrencilere kıyasla daha yüksek düzeyde bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Üniversite öğrencilerine yönelik 1980'lerin sonlarına doğru gerçekleştirilen bir araştırmada, sigorta ve bireysel krediler konusunda erkeklerin, kızların ise genel mali yönetim konusunda daha fazla bilgiye sahip oldukları anlaşılmıştır. Araştırma

bulgularından hareketle, finansal konularda cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılığın oluştuğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, erkeklerin daha fazla düzeyde tasarruf (erkekler haftalık ortalama 30.76 ABD doları tasarruf yaparken, kız öğrenciler 25.68 ABD doları tasarruf yapmakta) ve harcama (erkek öğrenciler haftalık ortalama 33.20 ABD doları harcarken kızlar 30.00 ABD doları harcamaktadır) yaptıkları fark edilmiştir (Danes ve Haberman, 2007: 50-52).

İsveçli bireylerde yaptıkları araştırmada, Almenberg ve Save Söderbergh (2011: 112), erkeklerin kadınlara kıyasla finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu, bunun nedeninin ise İsveçli kadınların aile içi ekonomik nitelikli kararlara fazla karışmamaları olduğunu belirtmişlerdir.

Farklı ülkelerin verileri kullanılarak gerçekleştirilen bir çalışmada (Lusardi ve Mitchell, 2014: 18-21), araştırmada yer alan finansal okuryazarlık ile ilgili soruların tamamına doğru cevaplar verenlerin çoğunluğunun Almanya ve İsviçre’de erkek ve yaş aralıklarının 36-50, ABD ve Hollanda’da ise yine erkek ve yaş aralıklarının daha büyük, yani 51-65 olduğu belirtilmiştir. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri üzerinde ebeveynlerinin etkisinin olduğu, eğitilmiş babaları olan kız çocuklarının finansal okuryazarlık düzeylerinin daha olumlu düzeyde gerçekleştiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bir başka araştırmada (Murphy, 2005: 478-488), işletme eğitimi alanların bu eğitimi almayanlara, eğitilmiş ailelerin eğitimsiz ailelere kıyasla finansal okuryazarlık bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusu açığa çıkmıştır.

Rusya’da yapılan bir çalışmada (Klapper vd., 2012: 2), ülkede tüketici borçlanma düzeyinin önemli ölçüde yükselmesine karşın yalnızca %41’inin bileşik faizin nasıl işlediğini anlayabildikleri ve yalnızca %46’sının enflasyon konusunda sorulan kolay bir soruya doğru cevap verebildikleri gözlemlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda (Lusardi ve Mitchell, 2007: 35-44), bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri düştükçe, bu bireylerin daha az tasarruf yapma eğilimine girdikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Refah seviyesi ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Delavande ve arkadaşları (2008: 109), finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde refah seviyesinin pozitif anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, bunun sebebinin ise finansal bilgiye ulaşmanın bireyin kendi serveti arttıkça, servetini doğru yönetebilme kabiliyetini elde etme istekliliğine bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Hollanda’da finansal okuryazarlık düzeyi ile piyasa katılım arasındaki ilişkiyi incelemek için hane halkı üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Araştırma verilerinin analizi sonucunda, hane halkının büyük çoğunluğunun enflasyon, faiz oranı gibi bazı temel finans bilgisine sahip olmalarına rağmen, tahvil ile hisse senedi arasında bir farklılık olup olmadığı, faiz oranı ile tahvil fiyatları arasındaki ilişkiyi ve risk çeşitlendirmesine yönelik temel anlamdaki bilgilere sahip olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır (Van Rooij vd., 2011).

Bir diğer çalışmada, İtalyan yatırımcılarından elde edilen verilerle, finansal okuryazarlık düzeyi ile portföy çeşitlendirmesi arasındaki ilişki araştırılmıştır (Guiso ve Japelli, 2008). Verilerin analizi sonucunda, finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olmasının, portföy çeşitlendirmesini olumsuz yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Yatırımcı entelektüelliği ile yerellik yanılması, piyasa katılımı, çeşitlendirme ve işveren hisse senedi muamması arasındaki ilişki, Kimball ve Shumway (2006) tarafından incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, yatırımcı entelektüelliğinin artış eğilimi göstermesi, uluslararası hisselerle yatırım, piyasa katılım, çeşitlendirmede artışa neden olmakta, fakat işveren hisselerine olan eğilimin ise azalmasına yol açmaktadır.

Lusardi ve Tufano (2008) yaptıkları çalışmada, finansal okuryazarlık düzeyleri düştükçe, bireylerin borç sorunu yaşayacakları bulgusuna ulaşmışlardır. Klapper ve arkadaşları (2012) ise, düşük finansal bilgiye sahip bireylerin, özellikle de kriz dönemlerinde, borç alma ve gelirlerini harcama konularında problemlerle karşılaşacaklarını ifade etmişlerdir.

Bir diğer çalışmada (Frederick, 2005) ise, bireylerin karar davranışları ile bilişsel yetenekleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, bilişsel yetenek skorları yüksek olan bireyler diğerlerine kıyasla daha sakin ve risk alma eğilimi yüksek olan bireylerdir.

Bucher-Koenen ve Ziegelmeyer (2011) yaptıkları çalışmada, finansal okuryazarlık ve bilişsel yetenek arasındaki ilişkiyi, Alman hane halkından elde ettikleri verilerle incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, finansal bilgi seviyesi ve bilişsel yetenek düzeyi düşük olan bireylerin, riskli varlıklardan mümkün olduğu kadar uzak durdukları ve hata yapmaya meyilli oldukları bulgusuna ulaşmışlardır.

Yapılan bir çalışmada (Cascio ve Lewis, 2005), bireylerin bilişsel yeteneklerinin eğitim ile yükselebileceği, hatta yetenek eksikliğinin %25-50’sinin eğitim ile giderilebileceği belirtilmiştir.

ABD’de, cinsiyetin finansal okuryazarlık seviyesi üzerindeki etkisini incelemek için 100 üniversite öğrencisine anket uygulanmış ve elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur (Adeleke, 2013). Yapılan analizler neticesinde, öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa rastlanılmamış, ancak üniversitede eğitim görülen yıl ve öğrencinin yaşına bağlı olarak finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar olduğu sonucu elde edilmiştir.

Ansong ve Gyensare (2012), üniversitede eğitim gören üniversite öğrencilerinin, finansal okuryazarlık düzeylerinin çeşitli demografik özellikler açısından farklılık gösterip göstermeyeceğini araştırmıştır. Araştırma verilerini Gana’da hem okuyup hem de çalışan 250 lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim gören öğrencilerden, anket tekniği ile toplamışlardır. Araştırma verilerinin analizleri, öğrencilerin yaşları, iş deneyimleri ve annenin eğitim düzeyi ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ilişkiler olduğunu açığa çıkartmıştır. Buna karşın, babanın eğitim düzeyi, çalışılan yer ve eğitim düzeyi ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Türkiye’nin de yer aldığı 30 ülkeden, 18-79 yaş aralığında 51.650 katılımcıyla, finansal okuryazarlık konusunu irdeleyen bir anket çalışması yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda, Türkiye, Beyaz Rusya, Güney Afrika, Polonya, Malezya, Arnavutluk ve Çek Cumhuriyetinden ankete katılan bireylerin finansal konulardaki bilgi seviyesinin çok düşük olduğu açığa çıkmıştır (OECD/INFE, 2016: 54; Sakınç 2018: 544).

1.6.2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Bu başlık altında, finansal okuryazarlık konusunda Türkiye’de gençler ve diğer bireyler üzerinde yapılan araştırmalar ayrı ayrı ele alınarak incelenecektir.

1.6.2.1. Türkiye’de Gençler ve Öğrenciler Üzerinde Yapılan Araştırmalar

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalardan birisi, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerinde, Temizel ve Bayram (2011: 73-86) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, katılımcı öğrencilerin finansal alandaki bilgileri ebeveynlerinden elde ettikleri, finansal gelişmeleri televizyon ve sanal ortamdan takip ettiklerini açığa çıkartmıştır. Araştırmada ayrıca, öğrencilerin finansal durumlarını yönetme konusunda kendilerini olduğundan daha başarılı gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Gaziantep Üniversite'sinin 12 fakültesinde eğitim gören 480 öğrenciden topladıkları verilerle Kılıç ve arkadaşları (2015: 138), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeyi amaçlamışlardır. Verilerin analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin genel başarı düzeyi %48 olup, bireysel bankacılık %62 ile en yüksek doğru cevabın verildiği alan, yatırım alanı ise %34 ile en düşük doğru cevabın verildiği konu alanı olmuştur. Öğrencilerin güncel finans bilgileri hususunda daha ilgili oldukları, finansal okuryazarlık düzeylerinin en çok kredi kartı ve internet bankacılığı kullanımından etkilendiği sonucuna da ulaşılmıştır. Farklı fakültelerden elde edilmiş anket verilerinin fakülte bazlı karşılaştırılmasında ise, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi %58 oranı ile en yüksek başarı puanına sahip fakülte, Mimarlık fakültesi ise %38 ile en düşük başarı puanına sahip fakülte olarak açığa çıkmıştır. Araştırmada ayrıca erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Üniversite öğrencileri üzerinde bir başka araştırma da Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılmıştır (Alkaya ve Yağlı, 2015: 597). Öğrencilerin büyük bir kısmının temel düzeydeki finansal bilgilere sahip olmadıkları, işletme bölümü öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerine göre daha fazla finans dersi almalarına rağmen eğitim alınan bölüm ile sahip olunan finansal bilgi düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmadığı bulgularına ulaşılmıştır. Finansal alandaki gelişmelerden haberdar olmak için öğrencilerin %93,5 gibi çok büyük bir oranının internet ve televizyondan yararlandıkları, ailenin ise öğrencilerin para harcama ve yönetme alışkanlıklarının oluşmasında büyük bir etkiye sahip oldukları anlaşılmıştır.

Fakülte eğitimi alan öğrencilerle Meslek Yüksekokulu (MYO) eğitimi alan öğrencilerin finansal bilgi düzeylerini ölçmek ve karşılaştırma yapmak amacıyla Bayram (2015: 130) tarafından, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Porsuk Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine kıyasla online bankacılık işlemlerini daha fazla kullandıkları, finans konusunda daha fazla eğitim aldıkları için farkındalıklarının arttığı ve finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, öğrencilerin algılarının daha çok, düzenli olarak para biriktirme, faturalarını zamanında ödeme ve finansal kayıtları saklama kapsamıyla sınırlı olduğu anlaşılmıştır.

Farklı alanlarda eğitim alan üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerini incelemek için Sarıgül (2014) tarafından bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin kadın öğrencilere göre, eğitim alanı olarak işletme, iktisat gibi alanlarda eğitim alan öğrencilerin ise diğer alanlardaki öğrencilere göre finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lusardi'nin (2008) araştırmasında kullandığı anketi uygulayarak Ergün ve arkadaşları (2014), Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin İşletme Bölümü öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada, bir yandan öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri incelenmiş, diğer yandan ise öğrencilerin çeşitli demografik özelliklerine göre finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup oluşmadığı araştırılmıştır. Araştırma verileri, öğrencilerin yalnızca enflasyon, faiz ve borsa ile alakalı sorulara verdikleri yanıtlarda doğruluk oranı biraz daha yükselmekle birlikte finansal okuryazarlık düzeylerinin temel seviyede kaldığını göstermektedir. Finansal okuryazarlık düzeyleri, öğrencilerin demografik özellikleriyle ilişkilendirildiğinde ise, cinsiyet, öğretim şekli ve aylık ortalama hane geliri, finansal okuryazarlık düzeyini etkilerken, ebeveynin eğitim düzeyi, öğrencinin okumakta olduğu sınıfı ve genel not ortalamasının ise finansal okuryazarlık düzeyi ile anlamlı bir ilişkide olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarını ölçümlemek amacıyla, Celal Bayar Üniversitesi, Ahmetli Meslek Yüksekokulu ön lisans öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin hangi finansal ürünlere (kredi kartı, vadesiz hesap gibi) sahip iseler o ürünler hakkında belirli bir düzeyde finans bilgisine sahip iken, sahip olmadıkları finansal ürünler (yatırım, tahvil, hazine bonusu, mortgage gibi) hakkında ise çok az bilgili oldukları bulgusu elde edilmiştir. Bu araştırma sonucu, finansal ürün sahipliği ile finansal bilgi düzeyi arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır (Coşkun, 2016: 2256).

Finans eğitimini daha yoğun şekilde alan işletme bölümü öğrencileri ile diğer bölüm öğrencilerinin finansal bilgi düzeyini karşılaştırmak amacıyla, Erciyes Üniversitesinde, 100 işletme ve 100 işletme dışındaki bölümlerde eğitim alan öğrenciler üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, işletme bölümü öğrencilerinin finansal

tanımları (bileşik faiz hariç) diğer bölüm öğrencilerine kıyasla daha iyi bildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Şamiloğlu vd., 2016: 316).

Üniversite öğrencilerinin demografik özelliklerine bağlı olarak finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla, Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma verileri, İşletme Bölümü öğrencilerinin tamamının katılımı sağlanarak, anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırma verilerinin analizi sonucunda, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre, 23-25 yaş grubunda olanların ise diğer yaş grubundakilere oranla daha yüksek düzeyde finansal okuryazarlık bilgisine sahip oldukları anlaşılmıştır (Tuna ve Ulu, 2016: 137).

Finansal okuryazarlık seviyesini, harcama, tutum, algı ve ilgi olmak üzere dört boyut altında inceleyen bir araştırma, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 1380 öğrenci üzerinde yapılmıştır (Biçer ve Altan, 2016: 1515). Katılımcı öğrencilerin cinsiyetleri esas alındığında, dört boyutta anlamlı farklılık oluşmadığı açığa çıkmıştır. Bir diğer demografik özellik olan finansal eğitim alma durumu baz alındığında ise, finansal eğitim alan öğrencilerin almayan öğrencilere kıyasla algı boyutunda finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin finansal bilgi, finansal davranış ve finansal tutum düzeylerini incelemek için bir araştırma yapılmıştır (Çinko vd., 2017: 36). Araştırma verileri Marmara Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden, anket tekniği ile elde edilmiştir. Öğrencilerin çeşitli demografik özelliklerine göre finansal bilgi, davranış ve tutumlarında anlamlı bir farklılık olup olmayacağı araştırılmıştır. Finansal kurumlar içerisinde öğrenciler en çok Sigorta Kurumlarını bilirken, en az bilinen ise Takasbank olmuştur. Finansal araçlar içerisinde ise en çok bilinen kredi kartı olurken, en az bilinen ise Sukuk olmuştur. Erkek öğrencilerin finansal bilgi düzeyinin kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu açığa çıkmıştır. Farklı bölümlerdeki öğrencilerin verileri kıyaslandığında, İşletme, Bankacılık ve Mühendislik öğrencilerinin finansal bilgi seviyeleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmazken, finansal bilgi düzeyi daha düşük olan öğrenci grubunun Eğitim Fakültesi öğrencileri olduğu görülmüştür.

1.6.2.2. Türkiye’de Öğrenciler Dışında Kalan Katılımcılar Üzerinde Yapılan Araştırmalar

Belirlenmiş katkı esaslı emeklilik planları üzerinde bireylerin aldıkları finansal eğitimin önemini incelemek için Altuntaş (2009: 167) tarafından bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, araştırmaya katılanların finansal okuryazarlık seviyelerinin genel anlamda düşük olduğu ve yatırım eğitimi alan bireylerin finansal alana yönelik bilgi düzeylerinde de bir artış olduğu görülmüştür.

Bir diğer çalışmada Temizel (2010), Eskişehir’deki firmalarda çalışan mavi yakalıların finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada, mavi yakalıların finansal bilgileri elde etme konusuna önem verdikleri, günlük yaşamlarını daha da kolaylaştıracak ve yaşam kaliteleri üzerinde pozitif etki yaratacak bilgi ve uygulamaları önemsedikleri, ancak kendilerine bu bilgileri sunacak kurumsal düzenlemelere ulaşma hususunda sorunlar yaşadıkları açığa çıkmıştır.

Türkiye’de 2012 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilen, bireylerin finansal yeterlilik düzeylerinin ölçümlendiği araştırmada, Türk halkının %16’sının basit bölme işlemi dahi doğru şekilde yapamadığı, %36’sının basit faiz hesaplamaları yapabildiği ve ancak %26’sının bileşik faiz hesaplaması yapabildikleri bulgusuna ulaşılmıştır (SPK ve Dünya Bankası, 2012).

Bireylerin finansal davranış eğilimlerinin finansal gönenç hali üzerindeki etkisini incelemek için Ünal ve Düger (2011) tarafından, Dumlupınar Üniversitesi akademik personeli üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma verileri, üniversitenin bütün birimlerinde görev yapan akademik personelden elde edilmeye çalışılmış, araştırmaya 246 personel katılım sağlamıştır. Araştırma verilerinin analizine göre, akademik personelin finansal gönenç durumlarından ancak sınırlı düzeyde memnun oldukları ve finansal davranış eğiliminin finansal gönenç halini pozitif yönde etkilediği açığa çıkmıştır.

Akademik personelin finansal okuryazarlık düzeyini ölçümlemeyi amaçlayan bir araştırma da Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinde yapılmıştır. Araştırmada, katılımcı personelin finansal kavramları genel anlamda doğru bildiği, güncel finansal soruları önemli ölçüde doğru cevapladıkları görülmüştür. Tasarruf yapma ve para harcama konusundaki finansal bilgileri katılımcıların ailelerinden öğrendiklerini beyan ettikleri anlaşılmaktadır (Gutnu ve Cihangir, 2015: 422).

Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile bireysel borçlanma davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek için Sevim ve arkadaşları (2012) tarafından bir araştırma yapılmış ve veriler anket tekniği ile Eskişehir ilinde toplanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde, finansal okuryazarlık düzeylerine bağlı olarak bireylerin borçlanma davranışlarında farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kahramanmaraş'ta bireylerin finansal okuryazarlık düzeyini tespit etmek için işçi, memur ve diğer mesleklerde bulunan 324 kişi üzerinde bir araştırma yapılmıştır (Yardımcıoğlu vd., 2016: 199-201). Araştırma verileri anket tekniği ile elde edilmiştir. Bireylerin çeşitli demografik özellikleri esas alınarak finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir. Katılımcı bireylerin cinsiyetlerine bağlı olarak finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanılmamışken, kredi kartı kullanım durumlarına göre finansal farkındalıkları arasında bir fark bulunmazken, finansal okuryazarlık düzeylerinin anlamlı bir farklılaşma oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kredi kartı kullanan katılımcıların finansal okuryazarlık seviyeleri kullanmayanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Bireysel emeklilik sistemine kayıt ve internet bankacılığı kullanımlarına bağlı olarak bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri ve finansal farkındalıklarının değiştiği gözlemlenmiştir. Bireysel emeklilik kaydı olan katılımcıların kaydı olmayan katılımcılara göre, internet bankacılığı kullananların da kullanmayanlara oranla finansal okuryazarlık ve finansal farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Banka çalışanlarının finansal bilgi düzeyini ölçümlemek için Ankara, Bursa ve Mersin'de bir araştırma yapılmıştır (Doğan, 2016: 345). Araştırma verileri, beş bölümden oluşan bir anketin uygulandığı 400 banka çalışanından elde edilmiştir. Temel finansal okuryazarlık düzeyi açısından banka çalışanlarının %37,3'ünün düzeyi düşük, %45'nin orta ve %17,8'inin de yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İleri finansal okuryazarlık düzeyi açısından banka çalışanlarının %24,8'inin düzeyi düşük, %57,8'inin orta ve %17,5'inin ise yüksek çıkmıştır. Dolayısıyla her iki finansal okuryazarlık düzeyi açısından da banka personelinin önemli bir kısmının orta düzeyde bilgi sahibi oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Bankaların farklı müşteri segmentlerinin (tarımsal, ticari ve bireysel gibi) finansal okuryazarlık düzeyini ölçümlemek için bir araştırma yapılmıştır (Baysa vd., 2016: 122).

Araştırma verileri anket tekniği ile Tokat merkez ilçede faaliyette bulunan 25 banka şubesinin müşterilerinden elde edilmiştir. Anketler, 69 tarımsal, 147 ticari ve 195 bireysel müşteri olmak üzere 411 banka müşterisine uygulanmıştır. Araştırma verilerinin analizi, ticari segmentteki müşterilerin finansal okuryazarlık düzeyinin en yüksek, buna karşın tarımsal segmentteki müşterilerin ise en düşük finansal okuryazarlık düzeyine sahip olduğunu göstermiştir.

1.7. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesi Açısından Finansal Eğitim

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için atılması gereken en önemli adımlardan birisi finansal eğitim olanaklarının geliştirilmesidir. Bireylerin finansal bilgi düzeylerinin artırılması, finansal konulara ilişkin farkındalıklarının artırılması, finansal konularda daha doğru kararlar verebilmesi ve sonuçta finansal tutum ve davranışlarında olumlu gelişmeler sağlanması için hem dünyada hem de ülkemizde finansal eğitim alanında önemli adımlar atılmaktadır.

1.7.1. Dünyada Finansal Eğitim

Finansal okuryazarlık konusu ekonomilere olan katkısı nedeniyle günümüzde başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyadaki ülkelerin büyük çoğunluğunca önem verilen bir konudur. Örneğin, ABD’de 2002 yılında finansal eğitim faaliyetleri bağlamında “Finansal Eğitim Bürosu” oluşturulmuştur. Yine aynı ülkede ABD Kongresi tarafından 2003 yılında “Finansal Okuryazarlık ve Eğitimi Komisyonu” kurulmuştur. Avrupa Birliği (AB) tarafından ise 2007 yılında bir bildiri yayınlanarak, finansal eğitim alanında bir kısım temel prensipler ve gelecekte gerçekleştirilmesi arzulanan planlar duyurulmuştur (Sezer ve Demir, 2015: 73).

Dünyada finansal eğitim alanında yapılacak faaliyetlere yönelik, faaliyeti yürütecek ülkenin ekonomik, teknolojik ve sosyal yapıları esas alınarak düzenlenmesi gerekliliğine bağlı olarak, farklı eğitim stratejileri oluşturulmuştur (Temizel ve Özgüler, 2015: 5). Finansal eğitimin etkinliği üzerine yapılmış olan çalışmalar, finansal eğitimin birey ve toplumun genel tasarruf seviyesini yükselttiği, finansal bilgi düzeyi ile finansal davranışlar ve tercihler arasında olumlu ve anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca finansal eğitim alanında gerçekleştirilen seminerlerin, bireylerin emekliliğe ilişkin planlarında ve düşüncelerinde önemli değişimler yarattığı, eğitim

seminerlerinin katılımcıların finansal bilgi düzeyini önemli ölçüde artırdığı görülmüştür (Gutnu ve Cihangir, 2015: 417; Danışman vd., 2016: 7).

1.7.1.1. Uluslararası Kuruluşların Finansal Eğitim Faaliyetleri

Finansal eğitim faaliyetleri açısından dünyada farklı kuruluşların önemli çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Özellikle de son yıllarda uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülen finansal eğitim faaliyetlerinde artış olduğu anlaşılmaktadır.

1.7.1.1.1. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Finansal Eğitim

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) günümüzde 34 üyesi olan uluslararası bir ekonomi örgütü olup, 1961 yılında kurulmuştur. OECD (2005) tarafından finansal eğitim, finansal risk ve fırsatlardan daha fazla bilgi sahibi olmak, rasyonel tercihler yapmak, finansal bir konuda yardım gerektiğinde bu yardımı nereden alabileceğini bilmek, finansal refah düzeyini iyileştirmek ve bireyin daha doğru finansal kararlar almasını sağlayacak becerilere sahip olmasına imkan tanıyarak piyasada bireyin haklarını korumak, olarak tanımlanmıştır (Barmaki, 2015: 11).

Finansal okuryazarlık OECD (2005) tarafından bireylere kazandırılması gerekli olan bir yeterlilik olarak ifade edilmiş, bu yeterliliğin kazandırılması için de çeşitli faaliyetlerin yapılması açısından çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Gerek OECD gerekse finansal kuruluşlar, finansal okuryazarlık konusunu bireylerin finansal katılımını sağlamak için bir araç olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısına göre, bireyin finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça birey parayı daha iyi yönetebilmekte, tasarrufu daha etkin yapabilmekte ve tasarrufun daha iyi değerlendirilmesini sağlayabilmektedir. Bunu yapabilen birey, emeklilik fonları, yatırım hesapları benzeri yollarla finans dünyasına daha etkin şekilde katılım sağlayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, finansal okuryazarlık bir yandan finans dünyasının amaçlarına hizmet ederken, diğer yandan finansal açıdan toplumsal ve bireysel işlevlerin de başarı bir şekilde yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır (Güvenç, 2017: 936).

OECD (2005: 113) raporuna göre, finansal eğitim, yaşı ve gelir düzeyi ne olursa olsun tüm tüketicilere faydalı olacak bir eğitimidir. Genç yetişkinler açısından finansal eğitim, bütçeleme, tasarruf etme ve borçları kontrol altına alma konusunda yardımcı olur. Aileler açısından finansal eğitim, ev ihtiyaçları ya da çocukların eğitimi için parayı doğru yönetme ve doğru tasarruf davranışları sergileme konusunda destek verir. Yaşlı çalışanlar

için ise finansal eğitim, başarılı bir emeklilik için gereksinim duyulan birikime ulaşmayı sağladığı gibi aynı zamanda emekli maaşı planları ve bireysel tasarruf planlarıyla doğru yatırım tercihleri yapabilmek için bilgi ve yetenek konusunda yardımcı olabilir (Danışman vd., 2016: 7).

OECD'nin 2003 yılında başlattığı bir proje ile üye ülkelerde ve bazı üye olmayan ülkelerdeki eğitim programları ele alınmış ve incelenmiştir. Projenin ilk aşamalarında, finansal eğitime yönelik mevcut programların ne düzeyde etkin olduğu incelenmiş ve bu inceleme sonuçlarına dayalı olarak finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için neler yapılması gerektiğini tanımlayan stratejiler oluşturulması önerilmiştir. Projenin ikinci aşamasında, eğitimi verecek olanlara ve eğitimden yararlanacak bireylere yol gösterici olacak kılavuzlar hazırlanması planlanmıştır. Bu aşamada, kılavuz hazırlamanın yanı sıra çeşitli ülkelerde finansal okuryazarlık düzeylerinin ölçülmesi de hedeflenmiştir (Güler, 2015: 39). OECD'nin finansal eğitim konulu projesi üç temel eksen üzerinde oluşturulmuştur. Bunlar; tüm dünyada finansal eğitim konusunda uluslararası düzeyde araştırma ve çalışmaların yapılması, finansal eğitim konusunda standart belirleyici çalışmalar gerçekleştirilmesi ve uluslararası işbirliğinin ve farkındalığın artırılmasıdır (Güler, 2015: 39).

OECD Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA), gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerini, finansal bilgilerini ve bu bilgileri karşılaştıkları finansal sorunlarda kullanabilme yeteneklerini araştırmakta ve ölçümlemektedir. 2013 yılında OECD ve G20 Başkanlarının müşterek çabası ile finansal eğitim konusunda ulusal stratejiler geliştirme konulu bir zirve düzenlenmiştir. Dünyanın büyük ve güçlü ekonomilerinin hükümetlerinin katılımı ile finansal eğitim stratejileri, ulusal düzeyde masaya yatırılmıştır (Güler, 2015: 39).

1.7.1.1.2. Dünya Bankası ve Finansal Eğitim

Finansal okuryazarlık konusunda önemli çalışmalar yürüten, bu konuda yapılan çalışmalarını destekleyen kuruluşlardan bir diğeri de Dünya Bankasıdır. Örneğin, 2010 yılında finansal okuryazarlık ve tüketicinin korunması konularını kapsayan bir program organize etmiştir. Programda özellikle finansal okuryazarlık alanında tasarruf, krediler ve ödeme sistemleri konuları üzerinde durulmuştur. Bu konuların her biri için tüketici hakları ve bireylerin finansal eğitimlerinin daha da güçlendirilmesinin nasıl yapılacağı

konusunda görüşler ileri sürülmüştür. Bu çalışmalar sonucunda ileri sürülen önemli görüşlerden bazıları şunlardır:

1. Tüketici için finansal bilgiyi kolay anlaşılır kılmak
2. Zararlı ve yıkıcı türden ticari uygulamaların yasaklanması ve iyi uygulamaların açığa çıkartılması
3. Finansal kurumların hata yapması durumunda, hatadan zarar gören bireye uğradığı zararı tazmin edecek düzenlemelerin geliştirilmesi
4. Finansal hizmetleri etkin ve güvenilir tarzda kullanabilmeleri amacıyla tüketici bireylere yardımcı olmak (Güler, 2015: 40).

1.7.1.1.3. Avrupa Komisyonu ve Finansal Eğitim

Bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini yükseltmek için faaliyette bulunan kurumlardan birisi de Avrupa Komisyonudur. Komisyon, finansal okuryazarlık ile ilgili girişimlerinde bireylerin paralarını daha doğru yönetebilmek, finansal ürünleri doğru anlamalarını sağlamak ve finansal ürünler içerisinde kendilerine uygun tercihlerde bulunabilmek için yardımcı olmayı hedeflemektedir (Güler, 2015: 40).

Avrupa Birliği finansal eğitime yönelik faaliyetlerini, Avrupa Komisyonu'nun oluşturduğu Finansal Eğitim Uzman Grubu tarafından yönlendirmektedir. 2007 yılında Avrupa Komisyonu, birlik üyesi ülkelerin isteği üzerine Avrupa Birliği tüketicileri için daha iyi finansal eğitim temalı bir konferans organize etmiştir. Bu konferansta, finansal eğitimin gün geçtikçe önem kazandığına vurgu yapan, finansal eğitimin birey, toplum ve ekonomiler için faydasını içeren bir tebliğ yayınlanmıştır. Bunun devamında ise finansal eğitim alanındaki faaliyetleri yürütmek için Finansal Eğitim Uzman Grubu'nu 2008 yılında kurmuştur (Güler, 2015: 41; Özgüler, 2013: 38). Komisyon "Yetişkinler için Çevrimiçi Tüketici Eğitimi Araçları" adlı bir internet sitesini 2003 yılında kurmuştur. Bu sitede, tüketiciler için banka hesapları ve yönetimi, krediler, yatırımlar, aile bütçesi ve yönetimi konularını içeren bilgiler yer almaktadır. Bu sitede ayrıca finansal konuları içeren makaleler, kitaplar, online testler ve eğitim oyunları yer almaktadır. Sistemin öğretmenler için kurgulanmış bölümünde ise ilköğretim, lise ve yetişkinler için öğretim materyalleri, sözlükler ve diğer eğitim araçları bulunmaktadır (Güler, 2015: 41).

1.7.2. Türkiye’de Finansal Eğitim

Finansal okuryazarlık konusunda Türkiye’de de çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde finansal okuryazarlıkla ilgili bir dizi eğitim faaliyetleri Bakanlıklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin Kalkınma Bakanlığı, lise ve üniversite öğrencileriyle birlikte yetişkinleri de kapsayan ve finans kuruluşları ve sivil toplum örgütlerince yürütülen bir projeyi desteklemektedir. Bu projede, öğretmenlerin finansal eğitimci olarak yetiştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ile bir protokol imzalanmıştır (MEB, 2016a). Türkiye’de finansal eğitim alanında çalışma yapan bakanlıklardan bir diğeri de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’dır. Bakanlık, Aile Eğitimi Programında bireylere para yönetimi konusunda çeşitli eğitimler vermektedir (AEP, 2012). Finansal okuryazarlık eğitimini, Milli Eğitim Bakanlığı ise kişisel gelişim ve eğitim programları içerisinde bulunan girişimcilik modülü kapsamında vermektedir. Bakanlık ayrıca yaygın eğitim programları içerisinde bulunan muhasebe ve finansman öğretim programlarında mesleki eğitim sürecinin bir tamamlayıcısı olarak finansal okuryazarlık bilgilerini gençlere sunmaktadır (MEB, 2016b; Güvenç, 2017: 938).

Merkez Bankası da finansal eğitim konusunda uğraş veren kurumlardan birisidir. Merkez Bankası sahip olduğu finansal bilgi birikimi, deneyim ve güvenilirlik sebebiyle farklı tarzlarda ve çeşitli oranlarda da olsa finansal eğitim konusunda ön planda olan bir kurumdur (Işık, 2011: 95).

Finansal kaynak ve sorumlulukları sağlıklı yönetebilmek, doğru borçlanmak, finansal enstrümanları doğru kullanmak, kurlardaki hareketliliği doğru okuyabilmek gibi konularda toplumun bilinç düzeyini geliştirmek adına finansal konularda farkındalık oluşturmak için Bankanın Stratejik Planında ilgili konuya önemli bir yer verilmiştir. Merkez Bankası 9-11 Mart 2011 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu ile birlikte İstanbul’da “Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar ve Stratejiler” konulu uluslararası konferans düzenlemiştir. Kongrede, finansal eğitim ile finansal istikrar ilişkisi, uluslararası alanda finansal eğitim konusunda yapılan faaliyetler, finansal eğitime yönelik bir ulusal stratejinin geliştirilmesi, finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesi ve değerlendirilmesinin önemi, finansal eğitim alanında kurumlar arası işbirliğinin önemi gibi konular ele alınmıştır. Banka ayrıca, Mart 2011’de “Dünyada ve

Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim” başlıklı bir kitap yayınlamıştır (Güler, 2015: 50-51).

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), birey ve kurumların tasarruflarını sermaye piyasalarında daha fazla değerlendirmesi, sermaye piyasasında fon arzının oluşturulması maksadıyla toplumda etkin bir sermaye piyasası kültürünün geliştirilmesi için finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır (SPK, 2013: 102). Sermaye Piyasası Kurulu, 5 Mart 2012 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Sermaye Piyasası Birliği, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş. gibi çeşitli kuruluşlarla “Sermaye Piyasası Kuruluşları Yatırımcı Seferberliği İşbirliği Protokolü” imzalamıştır. Bu protokol ile Türkiye’de finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilmesi ile sermaye piyasasına farkındalığın artırılması için eğitim ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Sermaye Piyasası Kurulu resmi web sitesinde yayınladığı kitapçıklar ile tasarruf sahiplerini finansal anlamda bilgilendirmektedir. Bunların yanı sıra, “Yatırım Yapıyorum” adlı web sitesini de finansal eğitimi desteklemek amacıyla kurmuştur (Güler, 2015: 52-53).

Borsa İstanbul ise başta aracı kuruluş çalışanları olmak üzere öğrenci ve çeşitli paydaşlara finansal eğitim alanında katkı sunan bir dizi faaliyetler sunmaktadır. Örneğin, aracı kuruluş çalışanları için pay piyasası üye temsilci eğitimi ve payları borsada işlem görmekte olan şirket çalışanlarına çeşitli eğitim programları tertip etmektedir (Özgüler, 2013: 74). Üniversite öğrencileri için ise iki haftalık eğitim programları düzenleyerek, bu programda öğrencilere Türk sermaye piyasası ve Borsa İstanbul piyasalarının nasıl işlediğine yönelik eğitimler verilmektedir. 2012 yılında ise Anadolu Üniversitesi ile bir protokol imzalayarak yatırımcıları ve şirketleri eğitici ve bilgilendirici çeşitli faaliyetlerin (televizyon ve radyo programlarının yapılması, konferans, panel gibi etkinliklerin düzenlenmesi gibi) yapılmasını sağlamıştır (Güler, 2015: 53-54).

2001 yılında kurulan Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB) de “Param ve Ben” adlı web sitesi aracılığıyla yatırım ve tasarrufun artmasını öneren ve teşvik eden filmler, videolar, hikayeler vb. yayınlamaktadır. Ayrıca 5 Kasım 2013’te “Finansal Eğitimde En İyi Uygulamalar” temalı panel düzenlemiş ve bu panelde finansal okuryazarlık alanında çalışma yapan sivil toplum kuruluşlarını (STK) bir arada toplamıştır. Birlik, bu panelde, finansal eğitim alanında küresel temel stratejiler ve uygulamaları ele almış, bu yolla STK’ların hem küresel çapta finansal eğitim

faaliyetlerinden hem de birbirlerinin yaptıkları faaliyetlerden bilgi sahibi olmalarını hedeflemiştir (Güler, 2015: 55).

Ülkemizde her ne kadar örgün eğitim dışında çeşitli sivil toplum örgütleri, kamu kuruluşları ve finans sektörü tarafından da finansal bilgi öğretimine yönelik çaba ve projeler bulunsa da bu faaliyetler ile yeterli düzeyde finansal bilginin bireye kazandırılması oldukça zordur. Bu eğitim faaliyetleri gereksiz olarak nitelendirilemez, tam aksine finansal eğitimi önemli düzeyde destekleyici ve özellikle okul çağı dışında kalmış bireyler açısından vazgeçilmez niteliktedir. Örgün eğitim dışındaki bu faaliyetler örgün eğitimin bir alternatifi olarak değerlendirilemez ancak örgün eğitimde eksiz kalmış veya yetersiz aktarılmış olan bilgilerin kazandırılması olarak nitelenebilir (Oktay, 2010; Güvenç, 2017: 938).

Türkiye’de örgün eğitim kapsamında Meslek Liselerindeki çeşitli eğitim programlarında öğrencilere finansal bilgilerin aktarıldığı çeşitli dersler veya dersler kapsamında çeşitli finansal konular bulunmaktadır. Daha da önemlisi, ülkemizdeki üniversitelerin hemen hemen tamamında Meslek Yüksek Okulları ve Yüksekokullar bünyesinde Muhasebe ve Finansman alanında çeşitli bölüm ve programlar bulunmakta ve öğrenciler bu programlarda finansal dersler almaktadırlar. Fakülte düzeyinde, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) ve dengi olan fakültelerde (Siyasal Bilgiler, İnsan ve Toplum Bilimleri gibi) ise başta İşletme Bölümü olmak üzere birçok fakülte bölümünde öğrenim gören öğrencilere finansman dersleri verilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAM TATMİNİ

Yaşam tatmini konusu yüzyıllardır insanoğlunun dikkati çeken ve önem verdiği konuların başında yer almaktadır. İnsanların yaşamlarında daha mutlu olabilmeleri ve yaşamlarının kendileri açısından bir anlam ifade edebilmesi için yaşam tatmini sahip olunması gereken en temel olgudur (Dağlı ve Baysal, 2017: 1250). Yaşam tatmini, yaşam kalitesi ve nesnel iyi oluş (subjective well-being) araştırmalarının önemli bir göstergesidir. Nesnel iyi oluş çok boyutlu bir yapı olup, bireyin yaşamını duygusal ve bilişsel değerlendirmesidir, şeklinde tanımlanır (Diener vd., 2003). Nesnel iyi oluş iki bileşene ayrılmıştır: hem pozitif hem de negatif etkileri içeren duygusal boyut ve yaşam tatmininin bilişsel boyutu (Irmak ve Kuruüzüm, 2008: 13).

Seligson ve arkadaşlarına (2005) göre yaşam tatmininin konu olarak çalışılmasının birçok nedeni olabilir ve bu alanda yapılan çalışmalar değerli çalışmalardır. Erdoğan ve arkadaşları (2012: 42) yaşam tatmini alanında yapılmış olan çok sayıda çalışmayı detaylı olarak incelediklerinde, bu alanda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun yaşam tatminine yönelik az miktarda teorik alt yapı ile yapıldığı sonucuna varmışlardır. Üniversite öğrencileri ile yapılan çeşitli çalışmalarda, yaşam tatmini ile yeme davranışı, fiziksel ve sosyal iyi oluş, benlik kavramı ve gelecek zaman algısı gibi değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Coria vd., 2017: 42).

2.1. Yaşam Tatmini Tanımı

Yaşamlarında bireyler birbirinden farklı alanlarda, çok farklı durumlarla karşılaştıklarından ve farklı yaşanmışlıklara sahip olduklarından dolayı yaşam tatmini kavramını basit şekilde tanımlamak kolay değildir. Hatta bireylerin yaşamdan beklentileri, hoşlandıkları, eleştirdikleri ve kabullenemedikleri durumlar farklı olduğundan dolayı yaşam tatminine ilişkin de farklı açıklama ve yorumların literatürde yer alması doğal bir sonuç olarak kabul edilir. Yaşam tatmini konusu bireyden bireye farklı algılanabilecek, farklı yorumlanabilecek bir konu olmasından dolayı kavramın nasıl tanımlanacağı ve sınırlarının nasıl çizileceğine yönelik bir belirsizlik de söz konusu olup konuya yönelik farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür (Sung-Mook ve Giannakopoulos

1994: 547). Yaşam sürekli devam ettiğinden, koşulları daima değiştiğinden, farklı beklentiler açığa çıkarttığından, aynı zamanda da bu yaşamı sürdüren bireyin de yaşamı süresince kendi kişisel özellikleri (yaş, eğitim vb gibi), beklentileri ve hedefleri sürekli değiştiğinden yaşam tatminini basit şekilde ya da herkesin, her bilim alanının kabul edeceği şekilde tanımlamak kolay değildir. Bu bağlamda, anlaşılması kolay bir olgu olmadığından, yaşam tatmininin tanımı ve açıklamasına ilişkin literatürde farklı tanımlar bulunmaktadır.

Yaşam tatmini kavramsal açıdan ilk kez Neugarten ve arkadaşları (1961) tarafından, yaşamın bütününde hissedilen doyum olarak tanımlanmıştır. Yaşam tatmini, bireyin yaşamına ilişkin genel bir değerlendirmesini kapsamına alan bir kavram olup, memnuniyet, saygı gibi çeşitli açılardan iyi olma durumunu gösterir (Koşucu, 2016: 23).

Yaşam tatmini, bireyin yaşam koşullarının olumlu bir değerlendirmesi, bireyin kendi standartları ve beklentilerini esas alarak en azından dengede bir durumun olduğuna yönelik bir ölçümlerdir. Yaşam tatmini, kişinin yaşamı ile ilgili belirli bir zamandaki olumsuzdan olumluya kadar olan duygu ve tutumların genel bir değerlendirmesidir. Üç ana refah göstergesi olan yaşam tatmini, olumlu etki ve olumsuz etkiden birisidir (Diener, 1984). Buetell (2006), yaşam tatmininin hedefe yönelik aktivite, öz yeterlik, sonuç beklentileri ve çevresel destek gibi kişilik, genetik ve sosyal-bilişsel faktörlere dayanabileceğini öne sürmektedir. Yaşam tatmini kavramı, öznel iyi oluş olgusunun bileşenlerinden olup, bireyin gereksinimleri ve yaşama yönelik beklentilerinin ne düzeyde tatmin edildiğini gösteren bilinçli bir sürecin çıktısıdır. Bireyin kendi yaşamını sorgulayarak ulaştığı yargılar, ulaşmak istediği hedeflere ne kadar ulaştığına yönelik yaptığı değerlendirmeler, başkalarının durumlarıyla kendi durumunu karşılaştırdıktan sonra vardığı algısal kabuller, yaşam tatmini algısını ortaya çıkartır. Bu nedenlerden ötürü, yaşam tatmini nesnel iyi oluşun bileşenlerinden olarak kabul görmektedir (Yetim, 1991).

Yaşam tatmini, bireyin yaşamının farklı alanlarını (örneğin iş, sağlık, okul arkadaşlık deneyimlerinden tatmin gibi) ya da yaşamını genel anlamda değerlendirmesi olarak tanımlanır (Diener and Diener 1995; Diener 2000). Diener (1984) yaşam tatminini “kişinin yaşamının bilişsel yargılayıcı bir değerlendirmesi” olarak tanımlamış olup doğrudan bir duygu ölçüsü olmadığını belirtmiştir. Yaşam tatmininin çalışma alanında, aile ortamında ve kişilik özelliklerinde öncüllere sahip olduğuna inanılmaktadır.

Veenhoven ve arkadaşları (1993) yaşam tatminini, “bir insanın yaşamının genel kalitesini bir bütün olarak olumlu bir şekilde değerlendirme derecesi” olarak özetlemişlerdir. Yaşam tatmini, bireyin yaşam kalitesi hakkındaki değerlendirmeleridir (Ye vd., 2012). Bir başka ifadeyle, yaşam tatmini, bireyin yaşamı hakkındaki genel duyguları ve duygusal mutluluğunun bir ölçüsüdür (Veenhoven, 1995). Yaşam tatmini, bireyin zihinsel sağlığı ve sosyal ilişkilerini etkileyen önemli faktörlerden birisidir (Öztop ve Kınacı, 2016: 22). Yaşam tatmini, bireyin özel bir duruma ilişkin memnuniyetinden ziyade, tüm yaşamına ilişkin memnuniyetini ifade etmekte olup psikolojik sağlık, mutluluk, motivasyon, başarılı sosyal ilişkiler ve sağlıklı şekilde yaşlanmayı kapsar (Onur, 1997). Bireyin kendini faydasız yerine faydalı ve değerli görüyor olması yaşam tatmini açısından önemlidir (Öztop ve Kınacı, 2016: 22).

Yaşam tatmini, bireyin yaşama ilişkin genel tutumu, yaşamdan duyduğu memnuniyeti, öznel iyi oluş ve yaşam kalitesine yönelik ulaştığı yargıları ifade eder (Keser, 2005: 80). Diener ve arkadaşları (1999) yaşam tatmini kapsamı içerisinde; birinin yaşamını değiştirme arzusu, geçmiş ile memnuniyet, gelecekle ilgili memnuniyet ve bir başkasının hayatına dair görüşlerinin de yer aldığı belirtmişlerdir. Bireyin arzuları ve başarıları arasındaki uyumsuzluk ne kadar az olursa, sahip olduğu yaşam tatmininin o kadar fazla olduğu varsayılmaktadır (Diener vd., 2003; Prasoon ve Chaturvedi, 2016: 26).

Bireyin yaşamdan beklentileri ile bu beklentilerini karşılayacak yaşamda nelere sahip olduğunun kıyaslanması neticesinde beklentileri karşılayacak olgulara sahiplik lehinde ulaşılan olumlu sonuca yaşam kalitesi denilir (Özer ve Karabulut, 2003: 72). Duygusal teoriye göre, yaşam tatminini hissetmenin esas nedeni, bireyin olumlu duygularının olumsuz duyguları üzerindeki hakimiyeti konusunda sahip olduğu bilinçli tecrübesidir (Prasoon ve Chaturvedi, 2016: 26). Yaşam tatmini, bireyin yaşamında karşılaştığı durumları memnuniyet veya memnuniyetsizlik çerçevesinde değerlendirerek ulaştığı yargılardan oluşan bir tutumdur (Dikmen, 1995: 3-4). Yaşam tatmini konusunda birey toplumsal norm ve kurallara göre kendini değerlendirebilecek iken bu değerlendirmenin kesin bir sınırı ve kuralı bulunmamaktadır. Birey yaşamda karşılaştığı durumları pozitif ve negatif açıdan kendi yargılarına göre değerlendirip yaşam alanlarından birisine yönelik (sağlık, eğitim, iş gibi) veya yaşamının bütünüyle ilgili bir sonuca ulaşacaktır (Donovan ve Halpern, 2002: 7).

2.2. Yaşam Tatmini ile İlgili Kavramlar

Literatürde yaşam tatmini ile ilgili iki kavram üzerinde durulmakta ve bu iki kavram yaşam tatmini ile yakın kavramlar olduğu ifade edilmektedir. Bu kavramlar yaşam kalitesi (quality of life) ve öznel iyi oluş (subjective well-being) kavramlarıdır.

2.2.1. Yaşam Kalitesi (Quality of Life)

Yaşam kalitesi konusu, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, tıp ve sağlık bakımı gibi çeşitli disiplinlerde “iyi yaşamı” tanımlayan bir kavram olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak, kavram hem içerik hem de ölçümü açısından disiplinler arasında farklı ele alınmaktadır (Berg, 2008: 2). Kavrama ilişkin anlamsal vurgu, ekonomi biliminde yaşam standardından, tıp biliminde algılanan sağlık durumuna kadar değişen bir anlam aralığında gerçekleşmektedir. Literatürde yaşam kalitesinin farklı boyutlarını ölçümleyen 1000’den fazla ölçek ve kavramsal anlamda 100’den fazla tanım bulunmaktadır (Hughes ve Hwang, 1996; Berg, 2008: 2). Yaşam kalitesi, bireylerin ve grupların iyi oluş durumunu ölçümlemeye ve kayıt altına almaya yarayan bir konudur. Örneğin, çeşitli araştırmalar, iyi bireylerarası ilişkileri ve yardım almayı deneyim edinen, güvenlik, arkadaşlık ve mutluluk sunan bir ev veya komşuluğa sahip olan, ulaşım gibi kurumsal imkanlara erişim sağlayan yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin yüksek olacağı görüşünü destekler bulgular sunmuşlardır (Kaucic, 2016: 303).

Yaygın olarak kabul görmüş bir tanımın olmamasına rağmen, yaşam kalitesinin çoğu tanımı çok boyutlu bir işlevsel durum ve öznel durum içermektedir. Çok boyutlu işlevsel durum, fiziksel iyilik, işlevsel yetenek, duygusal iyilik ve sosyal iyilik boyutlarını kapsamına alırken, öznel ise bireyin kendi yaşam kalitesini algılayışına işaret eder (Muldoon vd., 1998).

2.2.2. Öznel İyi Oluş (Subjective Well-Being)

İyi oluş kavramına ilişkin ilk çalışmalardan birisi Bradburn (1969) tarafından yapılmıştır. Mutluluk ile iyi oluş kavramının anlamsal olarak aynı olduğu yönünde görüş bildiren Bradburn, olumlu algıları olumsuz algılardan daha yüksek olan bireylerde iyi oluş düzeyinin de yüksek olacağı görüşündedir. Literatürde iyi oluş kavramına yönelik farklı tanımlar yapılmış olup, öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş şeklinde iki iyi oluş halinden söz edilir. Öznel iyi oluş hazcı (hedonic) anlayışa dayanan, olumlu duygular,

olumsuz duygular ve yaşam tatmini boyutunu kapsayan; psikolojik iyi oluş ise psikolojik işlevsellik (eudaimonic) anlamında bireyin gelişimi konularını içeren kavramlardır (Koşucu, 2016).

Öznel iyi oluşun kökleri yetmişli yılların ortalarına dayanır ve bu yıllarda Andrew ve Whitey (1976) bilişsel değerlendirme, olumsuz etki ve olumlu etkiden oluşan üç faktörlü refah yapısını ortaya koymuşlardır. Birkaç yıl sonra Diener (1984), konuyu yeniden ele alarak kavramı yeniden şekillendirip daha dar anlamlı kavram olan öznel iyi oluşa dönüştürmüştür. Diener'in bunu yapmaktaki amacı, yaşam koşullarının değerlendirilmesi yerine yaşamın öznel deneyimlerinin belirli standartlara bağlı olarak değerlendirmesinin önemine vurgu yapmaktır. Pozitif psikoloji literatüründe, iyi oluş mutluluğu ifade eden bir kavram olarak kabul görür (Dağlı ve Baysal, 2017: 1250). Diener'e göre, öznel iyi oluş iki temel bileşeni kapsar. Bunlardan birisi olumlu ve olumsuz duyguları içeren duygusal, diğeri ise yaşam tatminini içeren bilişsel boyuttur. Olumlu ve olumsuz duygular öznel iyi oluşun duygusal boyutunu oluştururken, yaşam tatmini ise bilişsel ve yargılayıcı boyutunu ifade eder. Bilişsel ve yargılayıcı bir süreç olarak yaşam tatmini, bireyin kendi seçtiği kriterlere göre yaşam kalitesini genel anlamda değerlendirmesidir. Yargılayıcı bir süreç olarak yaşam tatmininde birey, içinde bulunduğu yaşam şartlarını uygun standartlar ile karşılaştırarak bir sonuca ulaşır. İçinde bulunduğu şartları kendi belirlediği standartlar ile karşılaştıran birey yaşamından ne düzeyde tatmin olduğuna kendi içsel dünyasında karar verir (Dağlı ve Baysal, 2017: 1250).

Öznel iyi oluş durumunu Deiner bireyin fiziksel açıdan ve ruhsal boyutta ne durumda olduğuna ilişkin belirleyicilere dayalı olarak açıklar (Tabuk, 2009: 31). Öznel iyi oluş, yüksek düzeyde olumlu duygu ve yaşam tatmini ile düşük düzeyde olumsuz duygularla tanımlanabilir (Berg, 2008: 3). Öznel iyi oluş, bireyin geçmiş deneyimleri, şu anki durumu ve gelecekteki beklentileri temelinde kurgulanır.

Ryff ve Singer, öznel iyi oluşu açıklamada altı farklı insan gerçekleştirme alanını içeren çok boyutlu bir psikolojik refah ölçüsü (PWB) önermiştir; Özerklik, Kişisel gelişim, Kendini kabul etme, Yaşam amacı, Uсталık ve Olumlu ilişki (Ryff ve Singer, 1998). Öznel iyi oluşu yüksek seviyede olan bireyler olumlu duygular içerisinde olur, yaptıklarından mutluluk duyar, üzüntü duyacağı konulara girmez, elemli alanlardan uzaklaşır ve kızgınlık halini yönetmede daha başarılıdırlar (Tabuk, 2009: 31).

Öznel iyi oluş anlayışını açıklamaya çalışan “hazcılık - hedonizm” perspektifinden ise öznel iyi oluş daha dar bir kapsamda ele alınarak iyi oluş, bireyi mutlu kılan durumların artırılması, mutsuz kılan deneyimlerin ise azaltılması olarak açıklanır (Kahneman vd., 1999). Öznel iyi oluş kavramı, bireyin yaşamının bütününe kapsamına alarak fiziksel ve ruhsal açıdan kendini ne düzeyde iyi hissettiğini açıklamaya çalışan bir kavramdır (Baştamur, 2006: 64)

2.3. Yaşam Tatmini Teorileri

Neden bazı insanlar hayatlarından daha memnun, diğerleri ise daha fazla mutsuz? Sağlık, sosyo-ekonomik durum ve maddi standartlar gibi nesnel yaşam koşulları yaşam tatmininin temel belirleyicileri midir? Acaba bireyin kendi tutumları daha önemli olduğu için bu koşullar daha düşük bir öneme mi sahip? (Berg, 2008).

Literatürde kabul görmüş tek ve kapsamlı bir yaşam tatmini teorisi mevcut olmasa da, yaşam tatminini inceleyen bilim adamları yaşam tatminini yukarıdan aşağıya (top-down) ve aşağıdan yukarıya (bottom-up) anlayışıyla açıklamaya çalışanlar arasında ayırım yapmış ve bu görüşleri birbirinden ayırt etmişlerdir (Diener, 1984; Headey vd., 1991). Yukarıdan aşağıya anlayışında, yaşam tatmini kişilik özellikleri gibi istikrarlı özelliklerle açıklanmaya çalışılırken, aşağıdan yukarıya anlayışında ise çoklu alanda (birden fazla alanda) memnuniyeti sağlayan özellikler esas alınmıştır (Erdogan vd., 2012: 1041).

2.3.1. Yaşam Tatminine İlişkin Yukarıdan Aşağıya (Top-Down) Yaklaşımı

Yaşam tatminini istikrarlı özelliklerin bir işlevi olarak gören yaklaşım, yukarıdan aşağıya yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre bazı insanlar, kim olduklarına bağlı olarak yaşamlarından daha memnun olma, daha memnun hissetme anlayışı ve eğilimindedirler (Erdogan vd., 2012: 1041). Yaşam tatminini kişilik özelliklerinin bir çıktısı olarak tanımlayan bu yaklaşımda, örneğin, nevrotik bir birey yaşamının bir çok alanından (iş, gelir, eğitim) yalnızca nevrotik eğilimin bir sonucu olarak mutsuzluk duyacaktır (Diener vd., 2002: 351). Yukarıdan aşağıya teorileri, kişilik özelliklerinin yaşam tatmin düzeyini önceden belirlediği görüşünü savunmaktadır (Eid ve Diener, 2004; Heller vd., 2004). Örneğin, Steel ve arkadaşları 2008 yılında yaptıkları ve 249 çalışmayı esas alan meta analiz çalışmasında, Büyük Beş’in (Big Five – büyük beş olarak literatürde şu beş kişilik özelliği ifade edilmektedir: Açıklık, dürüstlük, dışadönüklük, uyumluluk, nevrotiklik) yaşam tatmininin önemli bir kısmını açıkladığı ve açıklanamayan diğer kısmın ise

uyumluluk, dışa vurma ve vicdanlılık gibi özelliklerle açıklandığını belirtmişlerdir. DeNeve ve Cooper (1998), yaşam tatmini ile ilişkili 137 özelliği kapsaman alan bir meta analiz çalışmasında, duyguların ifadesi (duygusal istikrar gibi) ile ilgili özelliklerin ve yaşam olaylarının nasıl yorumlandığına (örneğin savunmasızlık gibi) ilişkin özelliklerin yaşam tatmini ile en güçlü korelasyon (ilişki) sağladığını ifade etmişlerdir. Bazı kişilik özellikleri, özellikle de dışa vurma ve nevrozizm, insanların ne derece mutluluğu yaşadıklarını belirleyen özelliklerdir.

Yaşam tatmininin istikrarlı kişilik özellikleri ile güçlü bir ilişki içerisinde olduğu ve mevcut ruh halinin, durumsal faktörlerin ya da yaşam olaylarının yaşam tatmini üzerinde uzun vadeli etkisinin zayıf olduğu kabul edilmektedir (Eid ve Diener, 2004; Suh vd., 1996). Bir yaşam olayının yaşam tatminine etki gücü zamanla azalmakta ve 3 ay sonra ortadan kalmakta olduğu yapılan bir çalışmanın bulgusudur (Suh vd., 1996). Yukarıdan aşağıya doğru etkiler, yaşam olayları gibi durumsal etkilerin önemini göz ardı etmemektedir (Diener, 1996). Brief ve arkadaşlarına (1993) göre, kişiliğin öznel iyi oluş (subjective well-being) üzerindeki etkisine, nesnel yaşam olaylarının yorumlanması aracılık etmektedir. Yani, bir bireyin kişilik özellikleri yaşam tatminini etkilemekte ancak bu etkide kişinin yaşamda karşılaştığı olaylar karşısında nasıl tavır takındığı aracıl etki yaratmaktadır. Yukarıdan aşağıya perspektifin bir temsilcisi olan Adaptasyon teorisi, gelir, medeni durum ve sağlık durumu gibi önemli yaşam olaylarının yaşam tatmini üzerinde ancak kısa vadeli etkilere sahip olduğunu savunmaktadır (Berg, 2008: 5).

Bir başka meta-analiz çalışması da kişiliğin yaşam tatmini üzerindeki etkilerine iş ve evlilik doyumunun aracılık ettiğini göstermiştir (Heller, vd., 2004). Erdogan ve arkadaşları (2012: 1041), yaşam tatminini etkilemek için yukarıdan aşağıya doğru etkilerin yaşam alanlarına ilişkin algıları şekillendireceği savını öne sürmüşlerdir. Bu nedenle, kişilik faktörünü, yaşam tatminini belirlemede etkisi ayrıştırılıp bir kenara konulacak bir kontrol değişkeni olarak gören teorik yaklaşım yerine, kişilik faktörünü yaşam tatmininin önemli bir belirleyicisi olarak kabul eden yaklaşım daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır (Erdogan ve arkadaşları, 2012: 1041).

2.3.2. Yaşam Tatminine İlişkin Aşağıdan Yukarıya (Bottom-up) Yaklaşımı

Yukarıdan aşağıya yaklaşımını geliştiren araştırmacıların aksine aşağıdan yukarıya bakış açısı savunucuları, mutluluğun belirli temel ve evrensel insan ihtiyaçlarının gerçekleşmesine bağlı olduğu varsayımına dayanarak yaklaşımlarını geliştirmişlerdir. Bağlamsal koşullar, etkili yaşam tatmininin temel kaynaklarıdır. Yaşam tatminini, yaşam alanlarından memnuniyetin bir fonksiyonu olarak gören yaklaşım, aşağıdan yukarıya yaklaşımıdır (Heller vd., 2004). Bireyin yaşamı birbirinden ayrı ancak karşılıklı etkileşim halinde bulunan iş, aile, sağlık, eğitim, eğlence gibi yaşam alanlarından oluşur. Aşağıdan yukarıya yaklaşımına göre, bireyin algıladığı ya da sorulduğu zaman tanımladığı yaşam tatmini, bireyin farklı yaşam alanlarına ilişkin duyduğu tatmin düzeylerinin toplam fonksiyonudur (Erdogan vd., 2012: 1041). Bu bağlamda, aşağıdan yukarıya yaklaşımı, yaşam tatminini birey yaşamının farklı boyutlarının özet bir değerlendirmesi olarak ele alan bir yaklaşımdır.

Bazıları, yaşam tatmininin yaşam koşullarına ve bunların bireysel yargılarına bağlı olduğunu savunurken, sosyal biliş geleneği gibi diğer aşağıdan yukarıya teorileri, yaşam tatmininin sadece belirli bir zamanda bir yaşam alanına yönelik akla gelen doyumlardan oluştuğunu ifade eder (Berg, 2008: 6). Bu bağlamda, bireylerin yaşam tatminini yalnızca bir yaşam alanının belirleyeceğini söylemek ya da iddia etmek biraz gerçekten uzak bir durum oluşturacaktır. Çünkü bireylerin hepsinin aynı yaşam alanına (örneğin iş, aile, sağlık gibi) aynı anlamı yüklediği, aynı önemi verdiğini söylemek mümkün değildir. Bazı bireyler, yaşamlarının merkezine işlerini yerleştirip hatta ailelerini ikinci plana attıklarından dolayı iş-aile çatışması yaşayabilmektedirler. Bunun tersine bazı bireyler ise ailesini daha ön plana çıkartıp işini ikinci plana attığından ötürü de aile-iş çatışması yaşamaktadır. Bazı bireyler kişisel gelişim amaçlı olarak eğitimlerini bir işe girerek finansal kazanç elde etmeye tercih edebilirken, diğer bazı bireyler bir an önce finansal özgürlük kazanmak için bir işe girmeyi eğitim olanaklarının önüne alabilmektedir. Bazı bireyler eğlenceyi, iş yaşamına tercih edebilmektedirler. Dolayısıyla, yaşam tatmini bireyin farklı yaşam alanlarına yönelik duyduğu tatminin toplamından oluşur. Erdogan ve arkadaşları (2012: 1041), başarmayı önemseyen bireylerin yaşam tatmininde işlerini odağa alacak iken, ilişkileri önemseyen bireylerin ise aile tatminini ön planda tutacaklarını ifade etmişlerdir.

Çalışma alanı ile yaşam tatmini arasındaki ilişkinin gücünü değerlendirmeye çalışan araştırmacılar, iş ve yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi incelerken, yaşamın diğer alanlarındaki doyumu kontrol değişkeni olarak kullanmaktadırlar. Araştırmacılar (Near vd., 1987: 398; Erdogan vd., 2012: 1042), iş ve yaşam tatmininin mantıksal olarak birbirlerini etkilediklerini, bu bağlamda soru sorulacaksa bu sorunun iki değişken arasında etkileşimin olup olmadığından ziyade etkileşimin ne düzeyde olduğuyla ilişkili olması gerektiğini ifade etmişlerdir. İş ve yaşam tatmini arasındaki ilişki oldukça güçlü iken, diğer yaşam alanlarına yönelik doyum düzeyi kontrol değişkeni olarak kullanıldığında ilişkinin düzeyinde düşüş gözlemlenmektedir (Bowling vd., 2010; Erdogan vd., 2012: 1042). Yapılan araştırmalarda (Rode, 2004), kişilik, işle ilgili olmayan doyum ve yaşam koşulları gibi değişkenler kontrol değişkeni olarak kullanıldığında, iş ve yaşam tatmini arasında ya ilişkinin kalmadığı ya da çok düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Erdoğan ve arkadaşlarına (2012: 1042) göre, yapılan bazı araştırma bulguları çalışma alanının yaşam tatmini üzerindeki etkisinin, çalışma dışı alanlara göre zayıf olabileceğini öne sürse de, bu sonucu üç nedenden dolayı kabul etmek gerçeği pek yansıtmıyor olabilir. Birincisi, iş tatmini iş alanlarına yönelik tatminin bir kısmını açıklayan bir göstergedir. Erdoğan ve arkadaşlarının bu görüşü oldukça önemlidir. Çünkü, iş tatmini literatüründe iş tatmininin çeşitli alt boyutlarla açıklanabilecek çok boyutlu bir tatmin değişkeni olduğu bilinmektedir. Örneğin, “iş tanımlayıcı endeksi”nde iş tatmini; kariyer imkanlarından tatmin, iş arkadaşlarından tatmin, ücretten tatmin, yönetim anlayışından tatmin ve işin kendisinden tatmin olmak üzere beş farklı boyuttan oluştuğu belirtilmiştir (Imparota, 1972; Ergeneli ve Eryiğit, 2001: 167). Bu bağlamda, iş alanına yönelik tatmin düzeyinin net bir şekilde ölçümlenebilmesi için iş yerindeki stres, ücret, yönetim gibi alanların da doğru anlaşılması gerekir. İkincisi, eğer iş ve iş dışı alan memnuniyetlerinin etkileri ayrı ayrı incelenecek ise, daha önceki çalışmalar böyle bir ayrıma net bir şekilde gitmemiş olup bundan sonraki çalışmalar bu ayrıma gitmelidirler. Bu ikinci gerekçeye Erdoğan ve arkadaşları (2012: 42) örnek olarak Near ve Rechner’in (1993) çalışmasını vermişlerdir. Near ve Rechner çalışmalarında iş dışı alan olarak “diğerleriyle ilişkiler” değişkenini incelemiş ancak bu ilişkilerin iş çevresinde mi yoksa iş dışı ilişkileri mi kapsadığı ayrımına gitmemişlerdir. Üçüncüsü ise, işin yaşam tatmini üzerinde yaratacağı etkiyi iş dışı alanlar aracılığıyla gerçekleştirdiği gerçeğidir. Erdoğan

ve arkadaşları buraya da Carlson ve Kacmar (2000)'ın çalışmalarını örnek göstermişlerdir. Çalışmada, iş yaşamındaki stresin yaşam tatmini üzerindeki etkisinin aile tatmini üzerinden gerçekleştiği iddia edilmiştir.

Erdoğan ve arkadaşları (2012: 42), yukarıdan aşağıya yaklaşımının, yaşam tatmininin birey özelliklerinin bir fonksiyonu olduğunu ifade ederken, aşağıdan yukarıya yaklaşımı ise yaşam tatmininin yaşam alanlarının bir fonksiyonu olduğunu kabul etmektedir. Her iki yaklaşım da birbirinden farklı olsa dahi birbirleriyle uyumsuz ve birbirlerine aykırı yaklaşımlar olduğu söylenemez. Bu görüşü destekler anlamda Brief ve arkadaşları (1993), hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya bakış açıları sayesinde, bir yandan kişilik özelliklerinin diğer yandan da nesnel yaşam koşullarının insanların yaşamlarını yorumlamalarına imkan sunulmak suretiyle öznel iyi oluş anlayışına katkıda bulunduğunu savunmaktadır.

2.4. Yaşam Tatmininin Bileşenleri

1970'lerde, yaşam tatmini birçok Amerikan Sosyal Gösterge çalışmasının odağında yer alan bir konuydu. Easterlin (1974), ABD'de savaş sonrası yıllarda yaşam tatmini ve ekonomik büyümenin gelişimi arasındaki ilişkiyi konu alan analizler yapmıştır. Ekonomik duraklamanın olduğu dönemlerde yapılan çeşitli çalışmalar, iş ve yaşam tatmini arasında işle ilgili ve iş dışı faktörlere bağlı olarak çeşitli tutarsızlıklar olduğunu göstermiştir. Toplumu para ve güç açısından inceleyen ve küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan materyalizm ve tüketicilik eğilimlerine bağlı olarak yalnızlık konusunda yapılan çalışmaların sayısında artış oluşmuştur. Bu çalışmalarda, yalnızlığın yaşam tatminine engel bir durum oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Prasoon ve Chaturvedi, 216: 28).

Gelir ve yaşam tatmini arasındaki ilişkiler doksanlı yılların başında önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Gelir ve öznel iyi oluş arasındaki ilişki, Diener, ve arkadaşları (1993) tarafından yapılan bir araştırmada inceleme konusu yapılmış ve iki değişken arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Easterlin (1995) araştırmasında, gelir ve bireysel mutluluğun, yaşam tatmininin hayati bileşenleri olduğunu açığa çıkartmıştır. Gelir sağlığının yaşam tatminiyle ilişkili olduğunu ifade eden Kim (1997), Koreli göçmenler üzerinde yaptığı çalışmada, yalnızlığın yaşam tatminini olumsuz etkilediği ve sağlık algısını da şekillendirdiğini ifade etmiştir.

Yaşamın farklı yönlerinin öznel değerlendirmesinin yaşam tatmini ile oldukça güçlü bir şekilde ilişkili olduğu bilinmektedir. Finans, sağlık, iş tatmini ve gündelik tatminin birbirleriyle korelasyon içerisinde olan dört boyut olduğu kabul edilmektedir (Van Praag vd., 2003).

Hem dayanıklılık hem de algılanan pozitif stres, yaşam tatmini ile pozitif yönde ilişkilidir (Abolghasemi ve Varaniyab, 2010). Literatürde, yaşam tatmininin, dayanıklılığın artması ve stresin azalması ile arttığı ifade edilmektedir (Prasoon ve Chaturvedi, 216: 29). Yaşam tatminini etkileyen diğer koşullar demografik, çevresel ve kişilerarası faktörleri içermektedir (Koohsar ve Bonab, 2011). Saari ve Judge (2004), hayattan zevk alma, hayatı anlamlı bulma, pozitif bireysel kimlik, fiziksel uygunluk, ekonomik güvenlik ve sosyal ilişkiler gibi faktörlerin tümünün önemli yaşam memnuniyeti göstergeleri olduğunu ifade etmişlerdir.

Cinsiyet ve yaşam tatmini arasındaki ilişkiler, yaşam tatmini alanında incelenen konulardan birisidir. Araştırmalar, kadınların her yaş seviyesinde ortalama yaşam tatmini seviyesine sahip olduğunu göstermektedir (Prasoon ve Chaturvedi, 216: 29). Yaş arttıkça genel yaşam tatmininin azaldığı; kişisel gelirdeki artışla birlikte genel yaşam tatmininin arttığı görüşü kabul görmektedir (Prasoon ve Chaturvedi, 216: 29).

Chacko (1983), iş tatmininin yaşam veya iş dışı tatmin üzerine önemli bir etkiye sahip olduğunu iddia etmektedir. Bunun, bireylerin genel olarak işe atfettikleri değer ile açıklanabileceğini belirtmektedirler.

2.4.1. Yaşam Tatmininin Belirleyicileri

Yaşam tatmininin belirleyicileri konusunda literatürde yapılan çalışmalar, çok sayıda belirleyiciyi yaşam tatmini ile ilişkilendirmişlerdir. Yaşam tatmini, esnekliğin artması ve stresin azalması ile daha güçlü hale gelir. Ayrıca, demografik, çevresel ve kişilerarası faktörler yaşam tatminini etkiler (Koohsar ve Bonab, 2011). Bu faktörlere literatürde farklı faktörlerde eklenmiş olup bunlar; yaşamdan zevk almak, yaşamı anlamlı bulmak, pozitif bireysel kimlik, fiziksel uygunluk, ekonomik güvence ve sosyal ilişkiler gibi faktörlerdir (Saari ve Judge, 2004). Yaşam tatmini alanındaki literatürde cinsiyet, yaş, gelir ve eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerin yaşam tatmini ile ilişkisinin olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, aile ve arkadaşlık ilişkileri ve sağlık durumu gibi değişkenler de yaşam tatmini ile ilişkilendirilmektedir (Wang vd., 2017: 2).

Branch-Allen ve Jayachandran (2016:) bütüncül yaklaşım sergileyerek, yaşam tatmininin temel belirleyicilerini açığa çıkartmışlardır. Yaşam tatmininin belirleyicilerini; (a) dışsal kavramlar (b) aracı kavramlar ve (c) çıktı kavramı olarak ele almışlardır. Appleton ve Song (2008), yaşam tatmininin altı farklı bileşenden oluştuğunu ifade etmiştir: (1) bireyin gelir düzeyi, (2) meslek ve sosyal statü, (3) sahip olunan olanaklar ve sosyal hareketlilik, (4) refah koşulları, (5) mevcut hükümet politikaları ve (6) çevre, aile ve sosyal ilişkiler. Bireyin yaşam tatmini birçok durumdan etkilenebilir. Bunların bir kısmı gündelik yaşamda edinilen mutluluk, yaşama atfedilen anlam, amaçları başarma isteği, pozitif bireysel kimlik, ekonomik, güvenlik ve sosyal ilişkilerdir (Schmitter, 2003; aktaran Dağlı ve Baysal, 2017: 1250).

Bu çalışmada yaşam tatminin belirleyicileri bir bütün olarak değerlendirilecektir.

2.4.1.1. Yaş

Alan araştırmalı çalışmalarda, yaşam tatmini yaş değişkeni ile ilişkilendirilmiştir. Yaşam tatmininin yaşam boyunca dengeli olduğu tespit edilse bile, ileriki yaşta olanlar üzerinde yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular farklıdır. Yapılan çalışmalar, yaş ve yaşam tatmini arasında hiçbir ilişki bulunmamasından (Diener vd., 1999), pozitif ilişki (Diener, 1984; Prenda ve Lachman, 2001) ve hatta olumsuz ilişkilere (Chen, 2001; Freund ve Baltes, 1998) varıncaya kadar değişen sonuçlar ortaya koymuştur (aktaran, Berg, 2008:14). İsveç'te 18-64 yaş aralığında olan katılımcılarla yapılan bir araştırmada, yaş faktörünün yaşam tatmini üzerinde düşük düzeyde bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Melin ve diğerleri, 2003: 90). Bazı çalışmalarda (Mroczek ve Spiro, 2005) oldukça ileri yaşlarda yaşam tatmininin azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yaşları 25 ile 75 arasında değişen yetişkinler üzerinde yapılan bir araştırmada, yaş değişkeninin yaşam tatmini ile pozitif ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Prenda ve Lachman, 2001). Diğer bazı araştırmalarda (Freund ve Baltes, 1998; Chen, 2001) ise yaş değişkeni ile yaşam tatmini arasında negatif ilişkiye rastlanılmıştır.

Yaşam tatmini bütün yaş grupları için önemlidir. Bununla birlikte, üretim hayatında aktif rol almayan ve toplumdaki mesleki rollerini yavaş yavaş yitiriyor olan yaşlı insanlar açısından daha da önemlidir (Demirdis, 2013). Yaşlı bireylerin eşleriyle, yetişkin çocuklarıyla, torunlarıyla, akrabalarıyla, komşularıyla ve arkadaşlarıyla kurdukları ilişkiler yaşam tatminleri için oldukça önemlidir. Ayrıca, yaşlı bireylerin aileleri,

akrabaları ve arkadaşlarından yakın ya da uzak bir lokasyonda yaşıyor olmaları da yine oldukça önemlidir (Öztop ve Kınacı, 2016: 22).

Yaşam tatmininin yaş demografik özelliğine göre incelemeye alındığı araştırmaların bir kısmında, gençlerde yaşam tatmininin daha yüksek olacağı bulgusuna ulaşan çalışmalar olduğu gibi bunun aksine yaş ilerledikçe yaşam tatmininin arttığı bulgusuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunun nedeni, genç yaşlardaki bireylerin beklentilerini karşılama imkanları oluştuğunda yaşama sevinçlerinin arttığı ve geleceğe güvenle bakma eğiliminin olduğu düşünülürken, yaşlılarda ise artık beklentilerin giderek azalmasından dolayı bireylerin yaşlandıkça var olanla mutlu olmayı öğrenmelerine bağlanmaktadır. Burada önemli olan hususlardan birisi de yaşam tatmini birçok alanı kapsayan bir süreci ifade ettiği için yaş değişkeni ile arasındaki salt bir ilişki konuyu bütünüyle tanımlamıyor olabilir. Örneğin, kültür, yaşam tarzı, gelir durumu gibi diğer bazı faktörler de yaşam tatmininin yaş ile olan ilişkisini etkileyebileceğinden dolayı da yaş değişkeni açısından farklı sonuçların çıkması normal karşılanabilir. Farklı kültürlerle sahip ülkelerde yapılan araştırma sonuçlarının farklı farklı olması da bu görüşü destekler niteliktedir. Japonya, Macaristan, Danimarka, İngiltere gibi ülkelerde yapılan araştırmalarda yaşam tatmini ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiler farklı şekilde oluşmuştur. Bazı ülkelerde (Japonya gibi) yaşam tatmini yaş arttıkça iyileşirken, diğer bazı ülkelerde (Macaristan gibi) yaş düzeyi düştükçe yaşam tatmininin daha yüksek düzeyde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır (Donovan ve Halpern, 2002: 7-15; aktaran Polat, 2014: 13) .

Yaşam tatmininin kültürlere bağlı olarak farklı durumlar sergilediğini açığa çıkartan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada, bireyciliğin kabul gördüğü bir kültürde yetişen bireylerin toplumcu bir kültürde yetişmiş bireylere göre yaşa tatminlerinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Diener ve Suh, 1999).

2.4.1.2. Cinsiyet

Alan araştırmalı çalışmalarda, yaşam tatmini ile cinsiyet (Wood vd., 1989) arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Berg (2008: 14-15) yaptığı geniş literatür incelemesi sonucunda, kadınların erkeklerden daha fazla sağlıkla ilgili sorunları yaşamaları, fonksiyonel engellere daha fazla maruz kalmaları, daha düşük iç kontrole sahip olmaları, daha sık yalnızlık hissi duymaları (Pinquart ve Sorensen, 2001), dul kalmaları gibi

nedenlerle cinsiyete bağılı olarak yaşam tatmin düzeylerinin de farklı olabileceğini ifade etmiştir. Cinsiyet merkezli bu açıklamaya rağmen, yapılan bir meta analiz çalışmasında (Pinquart ve Sorensen, 2001), cinsiyete bağılı olarak psikolojik iyi oluş düzeyinde yalnızca küçük düzeyde bir farklılık olduğu belirtilmiştir. Erkekler kadınlara kıyasla daha fazla fiziksel aktivitede bulunduğundan, erkeklerin yaşam tatminleri daha yüksek olabilir (Bastug ve Duman, 2010).

Öztop ve Kınacı (2016), yaşam tatminini etkileyen unsurları bulmak amacıyla 60 yaşından büyük, Türkiye’de doğmuş ve Avustralya’da yaşayan katılımcılar üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, gelir ve eğitim düzeyi kadın katılımcılarının yaşam tatmini üzerinde önemli etkiye sahip iken, yaş, eğitim ve gelir düzeyi erkek katılımcılar için büyük etkiye sahip değişkenler olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Türkiye’yi ziyaret sıklıkları ve Sidney’de kalma süreleri uzadıkça kadınların yaşam tatminlerinin düştüğü, erkeklerin ise Türkiye’yi ziyaret sıklıkları azaldıkça yaşam tatminlerinin bundan olumsuz etkilendiği bulgularına ulaşılmıştır.

Dağı ve Baysal (2017), ilkökul öğretmenleri üzerinde yaptıkları araştırmada, öğretmenlerin çeşitli değişkenlere bağılı olarak yaşam tatmin algılarını ölçümlemişlerdir. Araştırmada, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre yaşam tatmin düzeylerinde farklılıklar oluştuğunu tespit etmişlerdir.

Kadınların zaman içerisinde iş yaşamına daha fazla aktif katılmaya başlamaları, girişimci kadın sayısının gün geçtikçe artıyor olması gibi nedenlerle ekonomik bağımsızlıklarını kazanan kadınların yaşam tatmin düzeylerinin de artıyor olması beklenir. Ancak, yapılan araştırmalarda yaşam tatmin düzeyleri cinsiyet faktörü baz alınıp erkek ve kadınların durumu karşılaştırılarak bir sonuca varıldığından dolayı kadının lehine durumun çok yüksek düzeyde iyileştiğini söylemek mümkün olmayabilir.

2.4.1.3. Finansal Tatmin veya Finansal Gereksinim

Ekonomistlere göre, gelir ile nesnel iyi oluş arasındaki ilişkiler iki husustan dolayı çok önemlidir. Birinci husus, ekonomik politikaların şekillenmesi ve değerlendirilmesinde gelir, hedeflenen faiz miktarı olarak ele alınır. Temel düşünce ise, gelirin önemli bir refah göstergesi olması ve ölçümünün kolaylığıdır. Eğer gelir ile refah arasındaki ilişki beklenilenin gerisinde oluşursa, gelir maksimizasyonu üzerine kurulu olan ekonomik politikalar genel refah perspektifinden aşağı olabilir. İkinci husus, gelir ve

refah arasındaki ilişki fayda-maliyet analizi kapsamında, ticari olmayan malların parasal değerini (gölge fiyat olarak) belirlemek için kullanılır. Temel düşünce tazminat düşüncesidir. Örneğin, gelir düzeyinde ne kadarlık bir iyileşme “kötü” bir durumu dengelemek için gerekir ki birey aynı düzeyde nesnel iyi oluş durumuna sahip olsun. Benzer şekilde, iyi bir durumda birey ne miktarda bir gelirden vazgeçmesi gerekir ki karşılığında nesnel iyi oluş halini korumuş olsun (Boes ve Winkelmann, 2009: 113). Boes ve Winkelmann (2009), 1984-2004 yıllarını kapsayan Alman Sosyo-Ekonomik Panel verilerini kullanarak yaptıkları araştırmalarında, gelirin tatmin üzerinde yalnızca düşük düzeyde bir etkisinin olduğu ancak tatminsizliği önemli düzeyde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır (aktaran Erdogan vd., 2012: 1052).

Deaton’a (2008) göre, şayet ekonomik gelişim seviyelerine göre geniş bir ülke yelpazesi göz önüne alınarak bir çalışma yapılırsa, normal olarak pozitif gelirin yaşam tatmini ile ilişkisi yeniden ortaya çıkar. Bu görüşü paylaşan Deaton, ülkeler arası bir çalışmada, gelirin yaşam tatmini üzerindeki etkisi incelenecek olunursa, yüksek gelire sahip ülkelerde yaşam tatmin düzeyinin düşük gelir düzeyine sahip ülkelere kıyasla daha yüksek düzeyde oluşacağını belirtmiştir. Ancak, bazı ülkelerde yapılan araştırmalarda, gelir düzeyinin artış eğiliminde olmasına rağmen, yaşam tatmininin artmadığı tam aksine yavaş yavaş azalmaya başladığını gösteren bulgular da bulunmaktadır. Örneğin, Blanchflower ve Oswald (2004), İngiltere ve Amerika’daki verileri kullanarak zaman içerisinde yaşam tatmininin eğilimini incelemiş ve her iki ülkede de ortalama gelir düzeyinde artış yaşanmış olmasına karşın Amerika’da yaşam tatmininde düşüş yaşanırken, İngiltere’de yaşam tatmininin artmayıp yatay seyir izlediği bulgusuna ulaşmışlardır. Kapteyn ve arkadaşları (2009), Hollanda ve Amerika’da genel yaşam tatmininin belirleyicilerini açığa çıkartmaya yönelik bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, Amerikalı ve Hollandalılar açısından gelirin, yaşam tatminini belirlemede düşük düzeyde etkiye sahip bir değişken olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Piyango kazanmanın yaşam tatmini üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu, fakat piyango kazananların kazanmadan önceki tatmin düzeyiyle kıyaslandığında söz konusu pozitif etkinin kısa süreli olduğu kabul edilmektedir (Brickman vd., 1978). Ancak finansal kazanımın bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gereksinimlerini tatmin edecek alımları yapması anlamında da yaşam tatminini artırıcı etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda istihdam ediliyor olmak, ihtiyaçların özellikle de finansal ihtiyaçların

karşılanması açısından kaynak özelliği taşımaktadır. Bu durumla uyumlu olarak çalışma bulguları, işsizliğin yaşam tatminini ve iyi oluş halini negatif yönde etkilediğini ortaya çıkartmışlardır (Pittau vd., 2010). Yerel ekonomik koşulların işsizliğin söz konusu etkisini azalttığını, bunun nedenin ise zor ekonomik koşullarda işsiz kalmış olan bireylerin kendilerini, kendilerinden daha zor durumda olan bireylerle karşılaştırmasından kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir (Eggers vd., 2006; aktaran Erdogan vd., 2012: 1052).

Emekliler üzerinde yapılan bir araştırma, gelir düzeyine göre emeklilerin yaşam tatmin düzeylerini incelemeye almıştır. Emeklilerden gelir düzeyi yüksek olanların, diğerlerine göre yaşam tatminlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Emekliler, sağlık sorunları bulunmuyor ise, yeterli finansal olanaklara sahiplerse ve yaşamlarında gelir açısından bir tereddüt yaşamıyorlarsa, emeklilik döneminde yaşam tatminlerinin daha yüksek olduğunu rapor etmişlerdir (Tabuk, 2009: 35; Polat, 2014: 15).

Ücret, iş yaşamı koşulları arasında en önemlilerinden birisidir. Bireyler iş yaşamında bedensel ve zihinsel çaba olarak ortaya koydukları emeklerinin karşılığını ücret veya maaş olarak elde ederler. Bireylerin istihdam edilme isteklerinin odağında, emeklerinin karşılığında alacakları maaş veya ücretleri (tabi diğer sosyal haklarla birlikte) yer almaktadır. Literatürde, bireylerin gelirleri ile yaşam düzeyleri arasında bir ilişki olduğuna yönelik bulgular yer almaktadır (Diener ve Oishi, 2000). Ayrıca, gerçek ücret düzeyi yerine elde edilen ücretten duyulan memnuniyet düzeyinin yaşam tatmini üzerinde daha büyük öneme sahip olduğu görüşü ileri sürülmüştür (Erdogan vd., 2012: 1053). Ücretten tatmin ile yaşam tatmini arasındaki ilişkinin gücünü bireyin finansal gereksinimlerinin aracıl olarak belirlediğini ve söz konusu ilişkinin erkekler açısından daha önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır (George ve Brief, 1990).

Daha fazla parası olanın daha fazla mutlu olmasının her zaman mümkün olmadığı varsayımına bağlı olarak, 286 alan araştırmalı çalışmayı inceleyen Pinguart ve Sorensen (2000), ileri yaşlardaki bireylerde, gelir ile nesnel iyi oluş arasında düşük düzeyde bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bu durum, yaşlı insanlar ihtiyaç ve isteklerini finansal durumlarına göre ayarlayabilme kabiliyetine sahip olduklarından, gelir düzeyinin düşmesi onların yaşam kalitesini çok da fazla etkilememektedir, şeklinde yorumlanmaktadır. Harcanacak çok miktarda paraya sahip olmak iyi oluş durumunu iyileştirmezken, diğer yandan finansal yetersizlik deneyimi, yaşlı insanlar için de geçerli

olmak üzere, muhtemelen yaşam tatmini açısından olumsuz bir durum oluşturacaktır (Berg, 2008: 16).

Dağlı ve Baysal (2017), ilkokul öğretmenleri üzerinde yaptıkları araştırmada, öğretmenlerin çeşitli değişkenlere bağlı olarak yaşam tatmin algılarını ölçümlemişlerdir. Araştırmada, öğretmenlerin gelir düzeylerine göre yaşam tatmin düzeylerinde farklılıklar oluştuğunu tespit etmişlerdir.

2.4.1.4. Medeni Durum

Alan araştırmalı çalışmalarda, yaşam tatmini ile medeni durum (Diener vd., 2000) arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Evlilik ile psikolojik iyi oluş durumu arasında ilişki olduğunu savunan görüş, bunun nedenini insanların bireysel bir gereksinim olarak uzun süreli insani ilişkilere ihtiyaç duymalarına bağlamaktadır (Mastekaasa, 1992). Bir dizi yaşam olayları arasında evlilik, yaşam tatminini uzun süreli olarak pozitif, bir yakınından ayrılmak ise negatif yönde etkileyen net yaşam olaylarıdır (Winter vd., 2000). Bir yakınıni kaybetmek ya da ondan ayrılmak durumu ilerleyen yaşlarda ve özellikle de erkeklerde yaşam tatminini negatif yönde etkiler (Berg, 2008: 16). Dağlı ve Baysal (2017) yaptıkları araştırmada, öğretmenlerin medeni durumlarına göre yaşam tatmin düzeylerinde farklılıklar oluştuğunu tespit etmişlerdir.

2.4.1.5. Eğitim

Eğitim, bireyin bir yandan bilgi gereksinimini karşıladığından diğer yandan daha iyi bir gelir elde edebileceği istihdam olanağı yaratacağından, yaşam tatmini ile ilişkilendirilebilecek bir değişkendir. Ayrıca bireyin eğitim düzeyi arttıkça yaşamdan beklentileri de artacağı için karşılanamamış beklentiler tatminsizliğe yol açabilir. Dolayısıyla burada önemli olan husus, eğitimin bireyin yaşamdan beklentilerini karşılayacak sonuçlara bireyi ulaştırıyor olmasıdır. Yaşam tatmini ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada, eğitim düzeyine bağlı olarak yaşam tatmininin de iyileştiği bulgusuna ulaşılmıştır (Polat, 2014: 14).

2.4.1.6. Sosyal Network

Sosyal networkun da özellikle ilerleyen yaşlarda yaşam tatmini üzerinde önemli bir role sahip olduğu kabul edilir. Sosyal networktan kastedilen ise ya sosyal diyalogların sıklığı gibi yapısal ölçütler, ya da sosyal networkun kalitesi ve sosyal destek gibi fonksiyonel göstergelerdir (Berg, 2008: 17). Sosyal ilişkilerin ve duygusal bağlılıkların olması gereken düzeyin altında gerçekleşmesi durumunda birey yalnızlığa doğru sürüklenecek ve nihayetinde yaşamdan doyum alamayacak veya yaşam tatmini azalacaktır (Kahraman vd., 2011: 4).

Yaşa bağlı olarak sosyal diyalog sıklığı azalma gösterirken, sosyal networkdan duyulan memnuniyette ise iyileşme görülür. Bununla birlikte, sosyal networkun kalitesinin yaşam tatmini için önemli bir değişken olduğu kabul görmekle (Pinquart ve Sorensen, 2000) birlikte, sosyal diyalogun sayısının, kalitesinden daha önemli olduğuna yönelik görüşler de bulunmaktadır (Bowling, 1990). Bu farklı yorumların oluşmasındaki en temel neden, bireylerin sosyal networklara katılımlarına hangi anlamlar yükledikleriyle ilgilidir. Örneğin, sağlık durumundan dolayı yardıma ihtiyaç duyan bir bireyde sosyal diyalogun sıklığı, kalitesine kıyasla daha fazla negatif etki yaratır (Berg, 2008: 17).

Bireyin diğer bireylerle kurduğu sosyal ilişkileri de yaşam tatmini üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel değerlerimiz, aile ve akraba arasında samimi bir ilişkinin oluşmasını sağlamakta, arkadaş ve komşularla iyi ilişkiler içerisinde bulunmayı erdemli birey davranışı olarak tanımlamaktadır. Bu kültürel anlayış, bireyin toplumla iç içe olmasını, topluma faydalı olma düşüncesini geliştirmekte ve sonuçta yaşam tatminini artırmaktadır (Kahraman vd., 2011: 5).

İnsanlar, diğer insanlarla uzun vadeli, sürdürülebilir ve samimi diyaloglar, ilişkiler kurmaya yönelimlidirler (Mellor vd., 2008). Mellor ve arkadaşları, 400 Avusturyalı yetişkin üzerinde yaptıkları araştırmada, yalnızlığın yaşam tatmininin negatif belirleyicilerinden birisi olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Sosyal ilişkiler önemli iken, yapılan çalışmaların büyük bir kısmı, bireyin evli olup olmadığı ya da yakın arkadaşlarının bulunup bulunmadığı üzerine kurgulanmıştır (Myers ve Diener, 1995). Az sayıda çalışma, iş temelli sosyal ilişkiler ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi araştırma konusu olarak tanımlamışlardır. Michel ve arkadaşları (2009), meslektaşlar, yöneticiler ve örgütsel destek gibi iş merkezli sosyal destek ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi

inceleyen dört çalışmayı inceleyerek, iş merkezli sosyal destek ile yaşam tatmini arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu açığa çıkartmışlardır.

İş ortamında meslektaşlardan duyulan memnuniyet ile ustabaşından duyulan memnuniyetin yaşam tatmini üzerindeki ayrı ayrı etkileri incelendiğinde, genelde meslektaşlardan duyulan memnuniyetin yaşam tatmini üzerinde daha büyük ve güçlü bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Bowling vd., 2010). Literatür bilgilerini yorumlayan Erdoğan ve arkadaşları (2012: 1054), bireyin meslektaşlarından tatmin düzeyinin yaşam tatmini üzerinde daha büyük etkisi olabileceği, bunun yanı sıra, muhtemelen ustabaşlarından duydukları tatmin düzeyinin de performansları ve iş tatminleri üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir.

2.4.1.7. Kişisel Kontrol

Bireyler kendi yaşamları üzerinde kontrol hissine sahip olmayı oldukça önemser ve arzularlar. Psikolojide öz yeterlilik ve denetim alanı gibi konular ele alınırken, bireyin algılanan özgürlüğe ve içsel kontrole sahip olmasının önemine vurgu yapılır (Erdogan vd., 2012: 1065). Bireyin, özellikle de yaşamında kontrol gücünün zayıfladığını hissetmeye başladığı dönemlerde daha yüksek düzeyde ortaya çıkma ihtimaliyle birlikte, kendi yaşamını kontrol edebiliyor hissiyatında olması psikolojik iyi oluş açısından oldukça önemlidir (Heckhausen ve Schulz, 1995). Yapılan çalışmalarda, bireyin toplum içerisinde bir yere bağımlı olması gereken durumlarda, kendi kontrolünü elinde bulunduruyor olmasının yaşam tatmini açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Berg, 2008: 19). Örgütler, çalışanlarının kontrol duygularını güçlendirerek yaşam tatminlerini artırabilirler. Araştırmalarda, algılanan kontrolün yaşam tatmininin önemli bir belirleyicisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Erdogan vd., 2012: 1065). Temiz ve Cömert (2018) bağlanma tarzları, yaşam tatmini ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla üniversite öğrencileri arasında bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, katılımcıların yaşam tatmin düzeylerinin psikolojik dayanıklılığa bağlı olarak farklılık gösterdiği, psikolojik dayanıklılık düzeyleri yüksek olan öğrencilerin yaşam tatminlerinin de aynı şekilde yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

2.4.1.8. Güç ve Statü

Bireyin bir örgütteki pozisyonu, bireyin yaptığı işin prestiji veya hiyerarşik basamaklarda yükselme ihtimali gibi bireyin örgütteki güç ve statüsüne katkı sağlayan iş koşullarının, yaşam tatmini ile yakından ilişkili olması beklenir. Ancak yapılan çalışmaların bir kısmında böyle bir ilişkiye rastlanılmamışken, diğer bazı çalışmalarda ancak düşük düzeyde bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Fritz vd., 2010).

Bu çalışmaların yanı sıra, iş yerinde elde edilen güç ve işin prestij boyutunun, yaşam tatmini ile önemli bir ilişki içerisinde olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Redman ve Snape, 2006). Yükselme imkanlarından tatmin ile yaşam tatmini arasında, üniversitede çalışan memurlar ve satış elamanlarının yöneticileri açısından bir ilişki bulunurken, hemşireler üzerinde yapılan çalışmada böyle bir ilişkiye rastlanılmamıştır (Judge ve Locke, 1993; Erdogan vd., 2012: 1054).

Literatürdeki mevcut araştırma bulguları arasında birbirleriyle uyumlu olmayan sonuçların bulunduğunu fark eden Erdogan ve arkadaşları (2012: 1054), kariyer imkanları ve başarının yaşam tatminini nasıl ve ne zaman etkilediği konusunda daha kapsamlı düşünülmesi ve araştırılması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Buradan hareketle, yükselme imkanları, mesleki normlar ele alınırken aynı zamanda kariyer basamaklarında yükselmenin bireyin gelirine nasıl yansıdığı gibi konuların da üzerinde durulması gerektiğini önermişlerdir.

2.4.1.9. Çalışma ve İş Yaşamı

İş yaşamı, içerisinde çalışma ortamı, kariyer, ücret, çalışma arkadaşları, meslek ve kazanç sağlama gibi kavramları barındıran bir kavramdır. Hatta günümüzde insanlar vakitlerinin büyük bir kısmını iş ortamında geçirmekte, iş dışı yaşamlarında dahi işle ilgili bağlantılar devam etmektedir. Bu bağlamda, bireylerin zamanlarının büyük bir kısmını harcadıkları ve kendilerine sosyal ve maddi anlamda kazanımlar sağlayacak iş yaşamından memnun olmaları genel yaşam tatminlerini de etkileyebilecektir. İş yaşamı açısından bakıldığında ön plana çıkan kavram ise iş tatmini kavramıdır.

İş tatmini, bireylerin yaptıkları işten elde ettikleri memnuniyet veya memnuniyetsizlik ve işin özellikleri/koşulları ile bireyin o işten beklenti ve talepleri uyduğu zaman ortaya çıkar (Keser, 2005: 78). Çalışan, yaptığı işte çalışma yaşamına yönelik, örneğin iyi bir ücret, kariyer olanakları, başarılı yönetim, uygun çalışma koşulları

gibi, çeşitli beklentiler içerisine girer. Bu beklentileri karşılandıkça ve işinde başarılı olduğunu, kendisinden beklenileni işe aktarabildiğini hissettiği sürece, iş tatmini yüksek düzeyde oluşacaktır.

Yaşam tatmini, bireyin iş yaşamı ve iş dışı yaşamından tatmin düzeyini açıkladığından ve bireyin iş ortamında uzun süreler geçiriyor olduğu düşünüldüğünde, yaşam tatmininin iş tatmininden de etkileniyor olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. İş yaşamından duyulan memnuniyet, elde edilen başarı, sahip olunan prestij ve başarı gereksinimin karşılanması, bireyin yaşamını daha olumlu algılamasına, yaşamından zevk duymaya başlamasına ve sonuçta yaşam tatmininin artmasına yol açacaktır. Bu durumun aksine, iş yaşamında karşılaşılan başarısızlık, itibar kaybı, moral düşüklüğü gibi durumlar, bireyin yaşam tatmininin de azalmasına neden olacaktır. Keser'e (2005: 81) göre, iş yaşamındaki olumsuzluklardan dolayı yaşam tatmini azalan bireyin, ailesi, arkadaşları, komşuları ve çevresiyle olan ilişkileri de bozulacak, sonuçta birey fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşamaya başlayacaktır.

Bu bağlamda, yaşam tatmini ile ilişkilendirilen bir diğer değişken de iş tatmini değişkenidir. İş tatmini, genel yaşam tatmininin bir alt alanı olarak, yaşam tatmini üzerinde doğrudan etkisi bulunan bir değişkendir (Keser, 2005: 78). İş tatmini, yaşam tatminini artırabilir, ancak onun yerine konulacak, onun yerine geçecek bir tatmin değildir. İş tatmini yalnızca bireyin iş yaşamında duyduğu tatmin düzeyini açıklarken, yaşam tatmini yaşamın bütün alanlarından duyulan tatmini ifade eder (Dağlı ve Baysal, 2017: 1250).

Birçok çalışmada iş tatmini, yaşam tatmininin belirleyicilerinden birisi olarak ele alınmıştır (Bowling vd., 2010; Erdogan vd., 2012: 1061).

Keser (2005), Bursa'da faaliyet gösteren 11 otomotiv firmasında çalışan 562 katılımcı ile yapmış olduğu araştırmada, iş yaşamındaki tatmin ile yaşam tatmini arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve iş tatmininin yaşam tatminini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Konaklama işletmelerinde iş doyumu, yaşam tatmini ve öz yeterlilik değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma yapan Akgündüz (2013), iş doyumu ve yaşam tatmini arasında bir ilişki olduğunu, bu ilişkide öz yeterliliğin aracılık etkisine sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Öğretmenler üzerinde yaptığı araştırmada Demirel (2014), iş doyumu ile yaşam tatmini arasında istatistiksel anlamda güçlü, pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Bazı araştırmalarda ise, örneğin, kişilik belirleyici değişken olarak ele alınırken iş tatmini aracıl değişken olarak işleme konulmuştur (Heller vd., 2004). Literatürde iş ve yaşam tatmini arasında pozitif bir ilişkinin olduğu yönde bir genel kabul varken, koşullara bağlı olarak değişik varyansların da olabileceği savunulmaktadır (Erdogan vd., 2012: 1061). Örneğin, hiyerarşide düşük seviyede çalışanlar ve profesyonel olmayan işler yapanların yaşam tatminlerinin daha çok iş dışı alanlarda oluşacağı ifade edilmektedir. Diğer bazı araştırmacılara göre ise geçimini sağlamak için (ekmek parası için) bir işte çalışanlarda iş ve yaşam tatmini arasında yüksek düzeyde bir ilişkiye rastlanır (George ve Brief, 1990). Mafini (2014), Güney Afrika'da çelik üretim firmalarındaki lojistik faaliyetlerinden sorumlu 192 katılımcı üzerinde yaşam tatmini ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışma yapmıştır. Araştırma sonucunda, yaşam tatmini ile iş tatminin alt boyutları olan yetenek kullanımı ve ücret arasında pozitif anlamlı ilişki olduğunu, takım çalışması, işyeri esnekliği ve otonomi arasında ise ancak zayıf bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

2.4.1.10. Kariyer Tatmini

Kariyer tatmini, birinin genel başarılarına, yetenek gelişimine ve gelir beklentilerine ilişkin hislerini ifade eden bir kavramdır. Kariyer, bireyin herhangi bir zamanda, herhangi bir işteki deneyimlerini ifade etmesinin aksine birikmiş deneyimlerden tatmini ifade ettiğinden, belirli bir mesleğe kıyasla daha geniş bir yapıdır. Bir bireyin çalışma alanı hakkındaki görüşlerinin belirgin bir göstergesidir. Kariyer ve yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi konu alan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda, kariyer tatmini ile yaşam tatmini arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Todd vd., 2009; Erdogan vd., 2012: 1062).

2.4.2. Yaşam Tatminine İlişkin Aracıl Kavramlar

Yapılan araştırmalarda, sübjektif algılanan sağlığın yaşam tatmini ve mutluluk ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Michalos, 2000). Ayrıca bazı araştırmalarda da kişilik özellikleri ve bireyin refah düzeyinin de etkili değişkenler olduğu ifade edilmiştir (Oshio ve Kobayashi, 2010). Bazı araştırma bulgularına göre mental sağlık boyutu, fiziksel sağlık boyutuna göre yaşam tatminiyle daha güçlü bir ilişkiye sahiptir (Mukuria ve Brazier, 2013). Arkadaşlarla kurulan sosyal diyaloglar, sosyal aktivitelere katılım göstermek, gönüllü organizasyonlara katılım (Tkach ve Lyubomirsky, 2006) gibi

değişkenlerin de yaşam tatminini artırdığı kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra, iş-aile çatışmasındaki azalmalar, lokal istihdam, aile ve arkadaşlarla geçirilen kaliteli zaman ve topluma güçlü düzeyde duyulan aidiyet duygusu yaşam tatminini artırır (Branch-Allen ve Jayachandran, 2016: 2)

2.5. Yaşam Tatmininin Sonuçları

Yaşam tatmininin belirleyicilerine değindikten sonra, sonuçlarından da söz etmek konuyu daha iyi anlamak açısından faydalı olacaktır. Literatürde, yaşam tatmininin çıktılarına yönelik fazla bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Branch-Allen ve Jayachandran (2016:) çalışmalarında, önceki araştırmalarda yaşam tatmini konusunun bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı bir çalışmaya rastlamadıklarını belirtmiş ve çıktı kavramı olarak yaşam tatmini değişkenini ifade etmişlerdir. Erdogan ve arkadaşları (2012:1066) da yaşam tatminin çıktıları olarak iş tatmini ve örgütsel bağlılık konuları üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmada da yaşam tatminin çıktıları olarak iş tatmini ve örgütsel bağlılık konularına değinilecektir.

2.5.1. İş Tatmini ve İş Performansı

Yaşamlarında daha mutlu olan bireyler, daha rahat risk alabilecek, daha açık görüşlü olacak ve daha yaratıcı davranacaktır. Ayrıca, mutlu bireyler diğerlerine karşı yaklaşımlarında daha az temkinli davranacak ve daha fazla fırsatlardan yararlanmak için daha dayanıklı davranacaktır. Yaşamlarında pozitif olan bireyler, yaşamın birçok alanında daha başarılı olabileceklerdir. Özellikle de kişilerarası ilişkilerin önemli olduğu işlerde çalışanlar açısından, yaşam tatmini ve onunla birlikte oluşan pozitif davranışlar etkili olmayı sağlayacaktır (Erdogan vd., 2012: 1066).

Erdogan ve arkadaşları bu görüşlerini ifade ettikten sonra, görüşlerini destekleyen çeşitli çalışmalara da vurgu yapmışlardır. Vurgu yaptıkları çalışmalardan birisi Jones (2006)'un çalışmasıdır. Jones çalışmasında, yaşam tatmini ile performans arasındaki ilişkinin iş tatmininin ilişkisinden daha kuvvetli olduğunu ve yaşam tatmininin iş tatmini ve örgütsel bağlılığın ötesinde bu davranışları etkilediğini belirtmiştir. Shaw ve Gupta (2001), 5 firmada çalışan 651 katılımcı ile yaptığı araştırmada, yaşam tatmini ile performans arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Duckworth ve arkadaşlarının (2009) Amerika'da öğretmenler üzerinde yaptıkları araştırmada, yaşam

tatmini yüksek olan öğretmenlerin öğrencilerinin başarılarını artırma ölçüsü kapsamında meslektaşlarından daha yüksek başarı sağladıkları açığa çıkmıştır.

Yaşam tatmininin iş tatmini üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışma İstanbul'da otel işletmeleri çalışanları üzerinde Sarı ve Bayraktar (2017) tarafından yapılmıştır. 230 otel çalışanına uygulanan anket verileri ile yapılan çalışmada, yaşam tatmini bağımsız değişken, iş tatmini ise bağımlı değişken olarak analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda yaşam tatmini ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

2.5.2. Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma

Yaşamlarında daha başarılı olan bireyler, diğer bireylere daha sıkı bağlanabilir, diğerlerine daha iyi davranır ve bunun sonucunda da diğerlerinden de daha iyi karşılık bulur. Yaşam tatmini ile bağlılık arasındaki ilişki literatürde çokça araştırılmamış olup, yapılan araştırmalarda da pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Erdogan vd., 2012: 1067). İranlı hemşireler üzerinde yapılan bir araştırma, yaşam tatmininin örgütsel bağlılığı, diğer çalışma koşullarından daha yüksek düzeyde açıkladığını açığa çıkartmıştır (aktaran Erdogan vd., 2012: 1067). Yapılan diğer bazı araştırmalarda (Hwang vd., 2009;) da bağlılığın yaşam tatmini üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu sunucuna ulaşılmıştır. Yaşamlarından memnun olan bireylerin daha çalışkan, işlerinde daha yüksek performans sergileyen ve çalıştıkları örgüte daha yüksek düzeyde bağlılığı olan bireyler olduğu kabul edilmektedir (Wang vd., 2017: 2).

Yaşamlarında mutlu olmayan bireylerin diğerlerine kıyasla işlerinden daha kolay ayrılacakları, sağlık sorunları yaşayabilecekleri ve depresyona girebilecekleri kabul edilmektedir (Shaw ve Gupta, 2001). Erdoğan ve arkadaşlarına (2012: 1067) göre bu sorunlara sahip olan bireylerden işte bulunmama davranışı daha sık beklenebilir. Judge ve Locke (1993), bir üniversitenin memurları üzerinde yaptıkları çalışmada, yaşam tatmininin işlerden kaçınma ile ilişki içerisinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Von Bonsdorff ve arkadaşları (2010), yaşam tatmini ile erken emekli olma isteği arasında negatif ilişki olduğunu rapor etmişlerdir.

2.5.3. Diğer Değişkenler

Yaşam tatmini, iş tatmini ve örgütsel bağlılık dışında başka birçok çıktıyla da ilişkilendirilmiştir. Araştırmalar, yüksek yaşam tatminine sahip bireylerin, düşük yaşam tatmini olan bireylere kıyasla, daha pozitif bir sosyal ilişkiye sahip oldukları, daha fazla sosyal destek alabildikleri ve daha yüksek düzeyde evlilik tatmini sağladıklarını açığa çıkartmıştır (Barger vd., 2009). Ayrıca, yüksek yaşam tatmini, mesleki başarı, daha iyi bir performans, daha yüksek kariyer tatmini, artan örgütsel bağlılık ve düşük işten ayrılma isteği ile sonuçlanır (Erdogan vd., 2012). Yaşam tatmini, sağlık konusuyla da ilişkilendirilmiş olup, yapılan çalışmalarda yüksek yaşam tatmininin, düşük yaşam tatminine oranla, genel fiziksel sağlığı iyileştirdiği, sağlık koşullarını düzelttiği, ölüm riskini azalttığı bulgularına ulaşılmıştır (Siahpush vd., 2008).

Bazı araştırmalar ise yaşam tatmini ile pozitif eğitimsel çıktılar arasında da ilişki olduğu bulgularına ulaşmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, psikolojik stresin bulunmamasına ek olarak yaşam tatmini üniversite öğrencilerinin sorumluluk bilincini ve akademik başarısını pozitif yönde etkilemektedir (Antaramian, 2015). Ayrıca, yüksek yaşam tatminine sahip öğrencilerin, akademik deneyimlerinden daha memnuniyet duydukları da araştırmalarda açığa çıkan sonuçlardan bir diğeridir (Duffy vd., 2012). Yaşam tatmini, daha pozitif akademik beklentilere yönelmeye, artan akademik yeterlilik hissine, amaçlara yönelik daha yüksek çaba sarf etmeye ve daha düşük akademik stresin oluşmasına neden olabilmektedir (Antaramian, 2016: 2). 357 kolej öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada Antaramian (2016), yüksek düzeyde yaşam tatmininin akademik başarıyla bir ilişkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda, yüksek yaşam tatmininin akademik avantajlar ortaya çıkardığı, aynı avantajların düşük yaşam tatminine sahip öğrencilerde oluşmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Bazı araştırmalar da yaşam tatmini ile mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaşamının bütününde ya da yaşam alanlarının bir kısmından tatmin olan bireylerin, mutlu bireyler olması gerektiği görüşünden hareketle bu çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmaları inceleyen Martin ve arkadaşları (2010: 619), mutluluk ile yaşam tatmini arasında kavramsal farklılık bulunduğunu, mutluluğun daha çok duygusal boyutu bulunurken yaşam tatmininin daha çok bilişsel yönünün ağır bastığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda yaşam tatmininin mutluluk hissini etkilediğini de ifade etmişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİDERLİK

Liderlik konusu insan tarihi kadar eski ve köklü bir konu olmasına karşın son yıllarda popüleritesi iyice artmış ve üzerinde çokça çalışmalar yapılan bir konudur. Dünyanın gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerinde liderlik konusu bireysel, kurumsal veya makro düzeyde de ülke başarısı için önemli bir konu olarak kabul görmektedir.

Liderlik konusunun önemine bağlı olarak yapılan çalışmalarda öncelikle araştırmacılar lideri tanımlamaya çalışmış ve “lider kimdir?” sorusunun cevabı aranmıştır. Bu sorunun cevabını bulmak için liderlerin kişisel özellikleri incelenerek liderlik tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu kişisel özelliklerin incelenmesiyle birlikte liderlik alanında “Özellikler Kuramı” gelişmiştir. Daha sonra liderlerin yalnızca özellikleri ile tanımlanamayacağı, liderlik konusunun da yalnızca liderin özelliğiyle açıklanamayacağı sorunsalı ortaya çıktığında, araştırmacılar bu defa “lider nasıl davranır?” sorusuna eğilmişlerdir. Yapılan çalışmalar neticesinde liderlik davranışlarını genelde “işe yönelik” ve “insan ilişkilerine yönelik” olmak üzere iki eksen çerçevesinde tanımlamaya çalışmışlardır. Bu iki eksenin farklı kombinasyonları da kullanılarak değişik liderlik davranışları literatürde tanımlanmıştır. Ancak davranışların tanımlanması da yeterli görülmemiş, çünkü “hangi liderlik davranışı en iyidir?” sorunsalı açığa çıkmıştır. Bu sorunun cevabı olarak liderlik sürecinde lider, izleyiciler ile birlikte durumsal koşulların da önemli olduğuna vurgu yapılarak, liderlik literatüründe “Durumsallık Kuramı” geliştirilmiştir. Bu kuramlar anlatılmadan liderlik konusunun ne bir şekilde ifade edilmesi mümkün olamayacaktır. Bu bölümde liderlik kavramı tanımlandıktan sonra liderlik kuramlarına yer verilecektir.

3.1. Liderlik: Kavramsal Yaklaşım

Liderlik konusu önemi gün geçtikçe artan bir konu olup, kavram küresel ölçekte tartışılan bir kavramdır. Liderlik olgusu dünyanın en eski konularından birisi olup, dünyanın çeşitli kesimlerinde liderin davranış modelleri kültürden kültüre farklı şekilde açıklanmıştır. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki o da, her toplumda sosyal yaşamın

herhangi bir dalında ortaya çıkan liderler yer almıştır (Halis vd., 2007: 92). Liderlik, sosyal sistem içerisinde kendini gösteren, sosyal ve ilişkisel etki süreci olarak kabul görmektedir (Çakınberk vd., 2011: 11).

Liderlik konusunda bir birinden farklı çeşitli tanımların yapıldığı akademik yazında görülmektedir. Liderlik latince “lira” kelimesinden türemiş olup “lira” “saban izi” anlamındadır. Bu anlamda bakıldığında, lider, doğal süreçlerin oluşabileceği yollar belirleyen, yollar açan bireydir. Liderlik, belirli koşullar altında, belirli kişisel veya grup amaçlarına ulaşmak için, bir kimsenin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci olarak tanımlanabilir. Liderlik, liderin gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin bir süreç, lider ise, başkalarını önceden belirlenmiş belirli bir amaç doğrultusunda davranmaya yönlendiren, kişiyi bu amaca doğru davranış göstermeye ikna eden kişidir (Çakınberk vd., 2011: 11). Bir başka ifadeyle, liderlik, amaçlara ulaşmak için, başkalarının davranışlarını yönlendirme ve onları etkileme süreci, lider ise, başkalarını önceden belirlenmiş amaç veya amaçlar doğrultusunda davranmaya yönelten kişidir. Lider bunu yaparken başkalarını motive eder, onlara ilham verir ve yol gösterir (Ceylan ve Anbar, 2014: 181). Liderlik süreci, lider, izleyiciler ve koşullar arasındaki ilişkilerden oluşan karmaşık doğası olan bir süreçtir (Koçel, 2014: 675). Liderlik, belirli şartlar altında, belirli bireysel ve grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere, bir kimsenin diğerlerinin faaliyetlerini yönlendirmesidir. Sosyologlar ise liderliği, kişisel otoritenin sosyal grupları etkilemek amacıyla etkin şekilde kullanılması olarak açıklamışlardır. Birçok grupların liderleri gruplarını, grup amaçlarını belirlemek, grupta eşgüdüm sağlamak, bireylerin davranışlarını kontrol etmek, grubun sözcülüğünü yapmak gibi çeşitli fonksiyon veya faaliyetlerle sevk ve idare ederler. Bu bağlamda, bir liderin başarısı, kendi grubunun görüş açısı bakımından, üyelerin kişisel amaçlarını veya gereksinimlerini karşılamak için grubu peşinde sürüklemeye yeteneğine bağlıdır (Genç ve Demirdöğen, 2000: 148). Farklı liderler, kişisel farklılıklarına bağlı olmakla birlikte örgütün durumuna ve izleyicilerin (üyelerin) gereksinimlerine göre farklı şekillerde davranışta bulunabilirler (Örücü, 2013: 137).

Liderlik, hem bir süreç hem de sahip olunan bir özellik olarak ifade edilir. Liderlik, hedef belirleme ve başarıya yönünde grubun faaliyetlerini etkileme sürecidir (Örücü, 2013: 138). Bir süreç olarak ele alındığında liderlik, grup üyelerinin amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik faaliyetlerini yönlendirmek ve koordine etmek için zorlayıcı

olmayan gücün doğru kullanımınıdır. Yönetim literatüründe liderin zorlayıcı ya da cebri yollarla üyeleri etkilemesinden çok, çeşitli güç kaynaklarını kullanarak bu etkilemeyi gerçekleştireceğine vurgu yapılmaktadır. Lider başkalarını etkilemede; yasal güç (biçimsel güç), zorlayıcı güç, karizmatik güç, uzmanlık gücü ve ödüllendirme güç kaynaklarını kullanır (Efil, 2002: 165). Lider, “grup üyeleri tarafından hissedilen ancak açıklığa kavuşmamış olan ortak düşünce ve arzuları benimsenebilir bir amaç biçiminde ortaya koyan ve grup üyelerinin potansiyel güçlerini bu amaç etrafında faaliyete geçiren kimse” olarak da tanımlanmıştır (Günlü, 2008: 188; Çakınberk vd., 2011: 11). Liderlik ile ilgili yapılan bazı tanımlarda, üyelerine yol gösteren ve insanları etkileme süreci ifadeleri ön plana çıkmaktadır (Çakınberk vd., 2011: 11).

Liderlik yalnızca formal örgütlere özgü bir süreç değildir. Belirli bir grubun belirli bir bireyin arkasından belirli amaçları gerçekleştirmek üzere gitmesi, onu izlemesi ile liderlik süreci oluşur. Bu gruptakilerin sayısı az ya da çok, izleme süresi kısa veya uzun, izleme yalnızca belirli konularda veya yaşamın tüm alanlarında olabilir. Bunlar liderlik olayının özünü, esasını değiştirmez. Liderliğin açığa çıkması için liderin resmi yetkilerle donatılması da ön koşul değildir. Hiçbir resmi yetkisi bulunmadığı halde büyük bir grubu etkileyerek belli davranışlara yönlendirebilen liderler olabileceği gibi, bunun tam aksine, oldukça geniş formel yetkilere sahip olmasına rağmen bunları kullanamayan, dolayısıyla başında bulunduğu grubu etkileyip onları kendi arzuladığı şekilde davranışa sevk edemeyen yöneticiler de olabilir. Ayrıca, yöneticilik ve liderlik eş anlamlı olmayıp, yöneticilik görevi olmayan liderler olabileceği gibi, liderlik niteliklerine sahip olmayan yöneticiler de olabilir (Koçel, 2014: 671).

Bazı araştırmacılar, liderliğin doğasıyla ilgili şu dört özelliğe vurgu yapıldığını belirtmişlerdir; (1)değişim kavramıyla ilgili olması, (2)başkalarını etkilemeyi içermesi, (3)grup bağlamında ortaya çıkması ve (4)hedefe ulaşmayı amaçlamasıdır (Çakınberk vd., 2011: 12). İyi liderlerin kişilik özellikleri arasında genellikle şunlar yer alır (Örücü, 2013: 140):

- Empati ve kendi kendine farkındalık
- Nesnellik ve yüreklilik
- Başkalarını etkileyebilme yeteneği ve kabiliyeti
- Hırs ve yüksek düzeyde sorumluluk duygusu
- Esneklik ve yenilikçilik

- Deneyim edinme istekliliği.

Stratejik açıdan konu ele alındığında etkili liderler, gelecekle ilgili olasılıkları ve belirsizlikleri gidermek amacıyla değişik seçenekleri önceden tahmin edebilirler (Örücü, 2013: 137). Liderlik konusunda tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirilen bütün tartışmaların ulaştığı nokta şudur; hangi hiyerarşik basamakta bulunursa bulunsun yönetim kademesinde yer alacak bireyin, o yönetim kademesinin gereksinim duyduğu temel kişilik özelliklerine ve bunun en iyi şekilde kullanabilecek liderlik yeteneğine sahip olması gerekir (Serinkan, 2008: 152; Çakınberk Vd., 2011: 13).

3.2. Liderlik Kuramları

Bir yönetici tarafından tercih edilen liderlik şekli veya yöntemi o kimsenin lider olarak etkinliğini önemli düzeyde etkiler. Uygun bir liderlik tarzının tercih edilmesi ve bunun yanı sıra uygun dışsal motivasyon hem bireysel hem de organizasyonel amaçlara ulaşmayı mümkün kılar. Uygun olmayan liderlik şekli veya motivasyon teknikleri uygulamaya konulduğunda, organizasyonel amaçların gerçekleştirilmesi zorlaşır ve de çalışanlar olumsuz örgütsel davranışlar göstermeye başlarlar (Tekarslan vd., 2000: 122).

1960'lı yıllardan sonra, liderlik tarzlarını açıklamayı amaçlayan ve konuya farklı perspektiflerden bakan çeşitli liderlik kuramları oluşturulmaya başlanmıştır (Halis vd., 2007: 134-135). Liderliğin belirleyicileri ve etkilerine yönelik gerçekleştirilen araştırmalar ve geliştirilen kuramlar “özellikler yaklaşımı”, “davranışsal yaklaşımlar” ve “durumsallık yaklaşımları” olarak ele alınır.

3.2.1. Özellikler Kuramı

Liderlik konusunu açıklamak için ilk geliştirilen kuram, özellikler kuramıdır. Özellikler kuramı, liderlik süreci denkleminde yer alan lider değişkenine önem vermektedir. Liderin kendine ait olan özellikleri, süreci etkileyen çok önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Kurama göre, bireyin lider olarak ortaya çıkmasının ve izleyiciler olarak nitelendirilen grubu yönetmesinin en önemli nedeni, sahip olduğu özellikleridir. Bu nedenle, özellikler kuramı liderin diğer grup üyelerinden farklı özelliklere sahip olduğundan dolayı lider olarak kabul gördüğünü varsayar. Mevcut liderleri inceleme konusu yapmış olan bazı araştırmalar, liderde bulunması gereken özellikleri tanımlamaya çalışmışlardır (Ertürk, 2017: 175). Bu konuda yapılan araştırmalarda üç tip etkili liderlik özelliği bulunmuştur: Kişisel özellikler (uyum

sağlama, üstün olma, özgüven vb.), fiziksel özellikler (boy, kilo, görünüş vb.) ve yetenek (zeka, deneyim, başkalarına karşı duyarlılık vb.) (Halis vd., 2007: 136). Bu araştırmalarda belirlenen liderde bulunması gereken özelliklerden bazıları şunlardır (Koçel, 2014: 677; Halis vd., 2007.136):

- Yaş
- Boy
- Cinsiyet
- Yakışıklılık/Güzellik
- Başkalarına güven verme
- Atiklik ve hakkını arama
- Güzel konuşma yeteneği
- Zeka
- Bilgi
- Kişiler arası ilişki kurma yeteneği ve becerisi
- İnisiyatif sahibi olma
- Duygusal olgunluk
- Dürüstlük
- Samimiyet
- Doğruluk
- Açık sözlülük
- Orijinallik ve yaratıcılık
- Kendine güven duyma
- Kararlılık
- Yargı ve kesinlik
- İş başarma yeteneği
- Popülerlik ve saygınlık

Lider bu ve buna benzer özelliklere, diğer grup üyelerinden veya süreç açısından ifade edilecek olunursa izleyicilerden daha fazla sahip olan bireydir. Şayet grup üyeleri arasında bu özelliklere sahip kişiler önceden tespit edilebilirse, grupları yönetecek liderleri önceden belirleme imkanı ortaya çıkacaktır. Veya lider olarak yetiştirilmek

istenen kişilere bu özellikler içerisinde sonradan kazandırılacak olanlar öğretilmeye/kazandırılmaya çalışılabilir (Koçel, 2014: 677-678).

Ancak liderin özelliklerini açığa çıkarmaya çalışan çalışmaların sonucu birçok yönden ümit kırıcı olmuş ve etkili liderlik için nelerin gerekli olduğu sorusu cevapsız kalmıştır. Özellikle de her konum için hangi kişisel özelliklerin önemli olduğu konusunda bir görüş birliği oluşmamıştır (Şimşek, 1998: 177-178).

Liderlik sürecini yalnızca süreçteki “lider” değişkenini esas alarak inceleyen özellikler kuramı eleştiri almıştır. Yapılan araştırmaların bir kısmında, etkin liderlerin aynı özelliklere sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Grup üyeleri arasında bu özelliklere liderden daha fazla sahip olan bireylerin olmasına rağmen onların lider olarak ön plana çıkamadıkları fark edilmiştir. Ayrıca liderlik ile ilgili tanımlanan özelliklerin nasıl ölçüleceğine yönelik belirsizlikler ve bu özelliklerin hangi konum ve durumlar için nasıl tanımlanacağını bilinememesi de kuramın eksikleri arasında ifade edilmektedir. Bu ve buna benzer zorluk ve eleştirilerden dolayı liderin yalnızca özellikleri ile tanımlanamayacağı, etkin liderliğin tanımlanması için liderlik yapılacak grubun özelliklerinden yola çıkmak ve liderin sahip olduğu özellikler yerine liderin nasıl davrandığına bakmanın daha doğru bir yaklaşım olacağı kabul edilerek Davranışsal Liderlik Kuramı ortaya çıkmıştır (Koçel, 2014: 678).

3.2.2. Davranışsal Kuram

Davranışsal kuram, liderde var olan veya bulunması gereken özellikleri bir kenara bırakarak, liderin çalışma ortamındaki göreve ve grup üyelerine yönelik davranışlarını inceleyen bir kuramdır (Leblebici, 2008: 64; Çakınberk vd., 2011: 18). Özellikler kuramı, liderler ve diğer grup üyeleri arasındaki farkları ortaya çıkarmada ve etkili bir lideri açıklamada yeterli olmayınca, hatta bazı eleştiriler alınca, araştırmacılar liderin kendi kişisel özelliklerinden ziyade nasıl davrandıkları ve ne yaptıkları üzerinde odaklanmaya başlamışlardır. Davranışsal kuramın odak noktası, lideri başarılı ve etkili kılan husus liderin özelliklerinden çok, liderin liderlik yaparken sergilediği davranış durumudur (Çakınberk vd., 2011: 18). Bu bağlamda davranışsal kuramın ana fikrinin liderin davranış biçimleri olduğu söylenebilir (Tekarslan vd., 2000: 123). Davranışsal yaklaşımlar kapsamında yer alan çalışmalar, daha çok liderin sergilemiş olduğu davranışlar,

davranışların bir örüntüsü olarak liderlik biçimleri ve bunların grup üzerinde muhtemel etkileri üzerinde durmuşlardır (Erçetin, 1998: 31).

3.2.2.1. Ohio Eyalet Üniversitesi Liderlik Modeli

Carroll Shartle yönetiminde 1945-1950 yılları arasında yapılan araştırmaya dayandırılan bir model olup, araştırmanın amacı, liderlik biçiminin grup üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmaktır. Araştırmacılar, çalışmalarının başlangıcında 9 grup altında sınıfladıkları 1800 liderlik davranışını, askeri ve sivil personelin üzerinde test etmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda hiçbir anlam kaybı oluşturmadan boyut sayısı 150'ye indirgenmiş ve çalışmanın bu hali "Lider Davranışını Tanımla Anketi"nin (Leader Behaviour Description Questionnaire) temelini oluşturmuştur. Araştırmacılar bu anketi kullanarak liderliği farklı organizasyonlarda küçük gruplar içinde incelemişlerdir. Çalışmalarda elde edilen verilerin analizi neticesinde, lider davranışı iki boyutta toplanmıştır (Aksel, 2008: 36). Bu iki boyut; kişiyi dikkate alma ve inisiyatifdir.

- a) Kişiyi dikkate alma (İlişki yönlü eksen– anlayış gösterme): Bu faktör, liderin izleyiciler üzerinde güven ve saygı oluşturması, onlarla dostluk ve arkadaşlık geliştirmesi yönündeki davranışları ifade eder. Bu faktör, klasik beşeri ilişkiler anlayışının da ötesinde, liderin grup üyelerinin gereksinimlerine ve arzularına yakından ilgi duyması ve bu yönde davranış sergilemesini esas alır. Bir başka deyişle, izleyiciler, lideri kendi istek ve gereksinimlerini karşılayacak bir temsilci olarak algırlar. Kısacası bu faktör, liderin sergilediği davranışlarında izleyicilerine önem vermesi ve onları öncelemesini liderlik davranışının temel felsefesi olarak kabul eder (Koçel, 2014: 679).
- b) İnişiyatif (Görev yönlü eksen – yapıyı harekete geçirme): Bu faktör, liderin planlanan hedeflerle ilgili olan işin zamanında tamamlanması için amaç belirleme, grup üyelerini bu iş doğrultusunda organize etme, iletişim sistemini kurma, iş yapma sürelerini tanımlayarak bu doğrultuda talimatlar verme biçimindeki davranışlarını ifade eder (Ertürk, 2017: 176).

Tablo 3.1. Ohio State Üniversitesi Çalışması

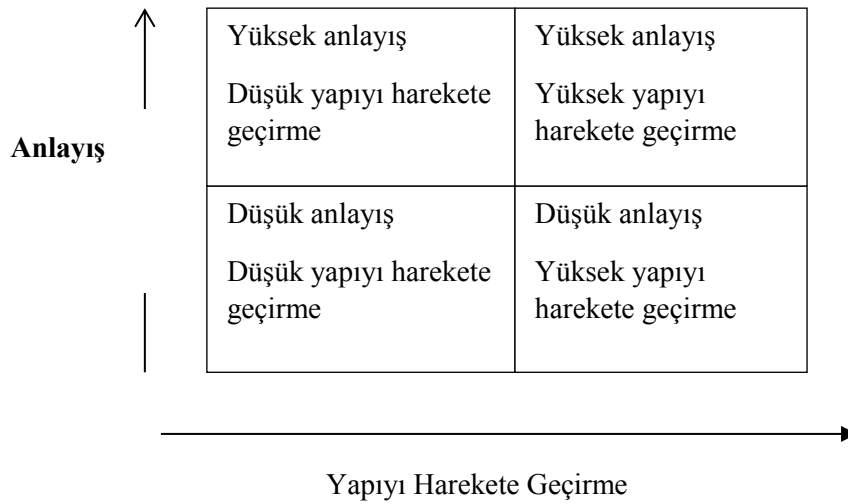
Kişiyi dikkate alan tarz	İşe ağırlık veren tarz
Dostça davranma	Planlama
Astlara danışma	Koordine etme
Astlara itibar etme	Yönetme
Astlarla iletişim kurma	Problem çözme
Destek verme	Astların rollerini belirleme
Astların isteklerini temsil etme	Yetersiz işi geliştirme
	Astlara baskı uygulama

Kaynak: (Halis vd., 2007: 151)

Bu iki yönlü eksen birbirini kesinlikle dışlamamaktadır. Etkili bir lider bu eksenlerden yalnızca birini kullanmak zorunda değildir. Etkin lider bu iki eksenin özelliklerini bir arada doğru ve ölçülü bir şekilde harmanlayabilmektedir (Halis vd., 2007: 149).

Şekil 3.1’de liderlik davranışının farklı bileşimlerini temsil eden dört temel liderlik tarzı görülmektedir.

Şekil 3.1. Ohio Liderlik Modeli

Kaynak: (Can, 2005)

Ohio modelinden şu sonuçlar çıkarılabilir (Şimşek, 1998: 179):

- Grup otoriter liderlik talep ediyorsa, liderin yapıyı harekete geçirme boyutunda davranış sergilemesi gerekecektir.
- Grup üyeleri daha az otoriter liderlik istiyorsa, liderin yapıyı harekete geçirme yönünde davranışı tepki çekmeye başlayacaktır.
- İş teknoloji gereği çok yapılaşmışsa ve zaman baskısı söz konusu ise, anlayış gösteren liderlik davranışı başarılı olamayacak, devamsızlık, işten ayrılma ve şikayetler artacaktır.
- İşin kendi yapısı bireyin ve grubun kendini gerçekleştirmelerini engelleyecek nitelikteyse, anlayışa dayalı güdüleme fayda sağlamayacaktır.
- Astların üstlerle ilişkisi düşük düzeyde ise, uygun liderlik davranışı otoriter olacaktır.
- Çalışanlar sürekli ilişki içindeyse, liderlerinin yüksek anlayış göstermesi doğru olacaktır.
- Ohio Eyalet Üniversitesi araştırmasının bulguları şöyledir (Ertürk, 2009: 93):
- Liderin kişiye önem veren davranışları arttıkça, personel devir hızı ve devamsızlığı azalma eğilimi gösterir.
- Liderin inisiyatif önem veren davranışları arttıkça, izleyicilerin performanslarında da artış görülür.

3.2.2.2. Michigan Üniversitesi Liderlik Çalışmaları

Michigan Üniversitesi Araştırma Merkezi 1947'den beri liderlik konusunda araştırmalar yapmaktadır. Bu araştırmaların temel amacı, grup üyelerinin bir yandan verimliliklerini diğer yandan da doyumluluklarını sağlayan ilkeleri tespit etmektir. Yüksek ve düşük verimlilik düzeyine sahip örgütlerdeki liderlerin davranışları incelenerek önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Yüksek verimlilik düzeyine sahip örgütlerdeki liderlerin, üstleri tarafından yakından değil, uzaktan denetlendikleri, kendilerinin de ast konumundaki çalışanlarını aynı şekilde uzaktan yönettikleri, yürütme fonksiyonuna daha çok zaman harcadıkları ve üretime yönelik değil kişilere yönelik davranış sergiledikleri fark edilmiştir. Bir başka önemli bulgu ise verimlilik ve doyumluluk arasında önemli ilişki olduğudur (Tekarslan vd., 2000: 126).

Araştırma verilerinin analizi sonucu Michigan Üniversitesi Çalışmalarında iş ve birey merkezli olmak üzere iki temel liderlik davranışı tanımlanmıştır.

- a) İş merkezli davranış (işe yönelik): Liderin dikkati daha çok izleyenlerin ya da astların yaptığı işe ve işin başarılmasına odaklanmaktadır. Bu sebeple iş merkezli liderlik davranışı, yakın denetim, iş performansının değerlendirilmesi, makam ve ceza gücünün göstergesi olan davranışsal uygulamaları ifade eder (Erçetin, 1998: 33).
- b) Birey merkezli davranış (iş görene yönelik): Lider, yetki devrini esas alır, izleyicilerin iş tatminini artıracak çalışma koşullarının geliştirilmesine ve grup üyelerinin kişisel gelişme ve ilerlemesine yönelik uygulamalar içerisinde olur. İşgörene yönelik liderliğin, grupların verimliliğini artırdığı bu nedenle de daha başarılı bir liderlik davranışı olarak tanımlanabileceği literatürde ifade edilmiştir (Ertürk, 2018: 186).

3.2.2.3. Harvard Üniversitesi Çalışmaları

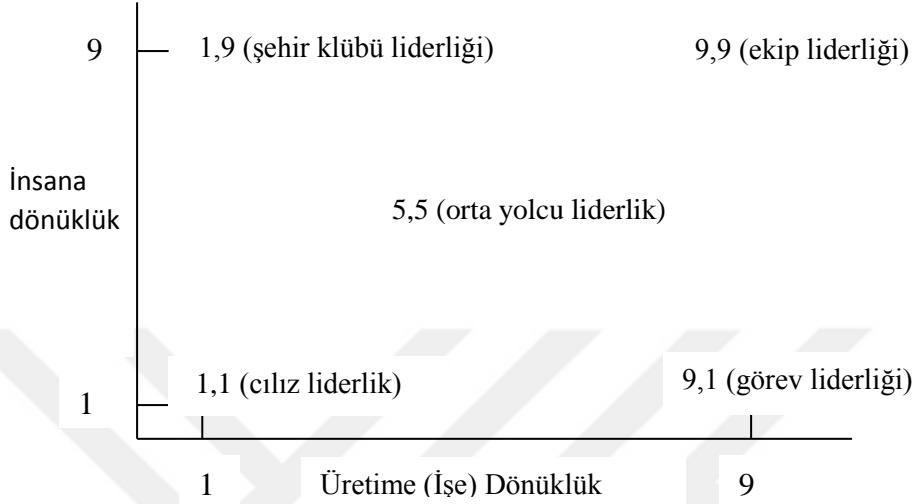
Bales, Harvard'da gerçekleştirdiği araştırmada, liderlik davranışının herhangi bir grup üyesi tarafından yerine getirilebileceğini, ancak grup ilk oluştuğunda belli bireylerin diğerlerine kıyasla daha farklı davranışlar göstereceğini iddia etmektedir (Aksoy, 2010: 38-39). Bale, gözlem tekniğini ayrıntılı bir tarzda kullanarak yeni oluşmuş laboratuvar gruplarının davranışını gözlemlemiştir. Bu gözlem neticesinde liderlik davranışıyla ilgili üç boyuttan söz etmiştir: (a) Faaliyet seviyesi, (b) Görevi başarabilme yeteneği ve (c) Üyeler tarafından sevilme düzeyidir. Bales'e göre hem en iyi fikirler geliştiren hem de grup üyeleri tarafından en fazla sevilen üye en iyi lider olacaktır (Kıngır ve Şahin, 2005: 417).

3.2.2.4. Blake ve Mouton'un Yönetmel Diyagram Modeli

Davranış yaklaşımına yönelik bir diğer araştırma da Robert Blake ve Jane Mouton tarafından yapılmıştır (Ertürk, 2009: 93). Bu modelin amacı, liderin yönetimi altında bulunan örgüt ortamında, ne ölçüde üretim faktörüne (üretime yönelik olma) ve ne ölçüde insan unsuruna (kişilerarası ilişkilere yönelik olma) önem verdiğini göstermektir (Efil, 2002: 166). Bu modelde liderin davranışlarında ağırlık verdiği eksenler; insana ilgi ve üretime ilgi olmak üzere iki grupta toplanmakta ve beş farklı liderlik türünden söz edilmektedir (Örücü, 2013: 146). Ayrıca her eksen de bu faktörlerle ilgili dereceleri gösteren 9 bölüme ayrılmıştır (Koçel, 2014: 682). Bunun sonucu olarak Şekil 3.2'de gösterildiği gibi yönetmel diyagram (matriks) elde edilmiştir.

Blake ve Mouton'un Yönetsel Diyagram Modelinde yer alan beş liderlik tarzı Şekil 3.2.'de gösterilmektedir.

Şekil 3.2.Yönetsel Diyagram Modeli

Kaynak: (Eren, 2010: 444)

- Cılız liderlik: Burada, örgütte kalabilmek için gerekli işin yerine getirilmesinde en alt düzeyde gayret sarf edilmektedir (Efil, 2002: 167).
- Görev Liderliği: Burada lider insanları birer üretim aracı olarak görür ve çalışanların istekleri ile onları mutlu edecek hiçbir çabaya girişme ihtiyacı duymaz (Örücü, 2013: 146).
- Şehir Kulübü Liderliği: Lider düşünceli, rahat ve arkadaşça ilişkilere önem vermekte ancak üretime ilgisi en düşük düzeyde kalmaktadır (Şimşek, 1998: 180).
- Orta Yol Liderlik: Bu tür lider, hem çalışanların gereksinimleri hem de işletmenin hedefleri arasında orta yol bulma çabasındadır (Halis vd., 2007: 155).
- Ekip Liderliği: Ekip liderleri, ortak örgüt amacı etrafında sosyal ilişkileri en üst düzeyde tutarken, iş başarımının da maksimum düzeyde olmasını ister (Örücü, 2013: 147).

3.2.2.5. Likert'in Sistem 4 Modeli

Likert'in Michigan Üniversitesi araştırmalarının bir devamı olarak geliştirdiği bir model de Sistem 1- Sistem 4 Modelidir. Bu modelde liderlerin davranışları dört grupta toplanmıştır. Her grup belli davranışları ve belli varsayımları içerir (Eren, 2017: 177). Yöneticilerin davranışları Sistem-1 'İstismarcı Otokratik', Sistem-2 'Yardıms sever Otokratik', Sistem-3 'Katılımcı' ve Sistem-4 ise 'Demokratik' olarak dört grupta toplanmaktadır.

- Sistem 1- İstismarcı Otokratik: Bu tür liderler astlara güvenmezler. Astlar kendileri ile ilgili konuları tartışma noktasında kendilerini hiç serbest hissetmezler. Liderler, işlerle ilgili sorunların çözümlünde astların görüşlerini nadiren alırlar.
- Sistem 2- Yardıms sever Otokratik: Bu liderlik türünde astlar hizmetçi ile efendisi arasındakine benzer bir güven algısına sahiptirler. Astlar görüşlerini ifade etmek için kendilerini fazla serbest hissetmezler. Liderler bir karar alırken bazen astların fikirlerini sorarlar.
- Sistem 3- Katılımcı: Liderler astlarına kısmen güvenir ancak kararlar konusunda kontrole sahip olmayı arzularlar. Astlar görüşlerini ifade etmede kendilerini oldukça serbest hissederler. Lider karar verirken ya da bir sorunu çözerken genellikle astların fikirlerini alır ve onları kullanmaya çalışır.
- Sistem 4-Demokratik: Lider astlarına bütün konularda tam olarak güvenir. Astlar bir konu hakkında düşüncelerini dile getirmek için kendilerini tamamen serbest hissederler. Lider karar alırken daima astların fikirlerini alır ve onları kullanır (Koçel, 2014: 684).

Sistem 1, görev eğilimli, otoriter ve biçimsel bir yönetim tarzını temsil eder. Sistem 4 ise, grup çalışmasına önem verir ve karşılıklı güvene dayanan ilişkilere eğilimli bir yönetim sistemidir. Sistem 2 ve 3 ise, bu iki ucun arasında yer alan orta aşamalıdır (Kıngır ve Şahin, 2005: 412). Likert'in araştırmaları, verimliliği yüksek olan grupların Sistem 3 ve Sistem 4 modeli bir yönetim altında oldukları, verimliliği düşük düzeyde olan grupların ise Sistem 1 ve Sistem 2 modeli bir yönetim biçimi ile yönetildiklerini açığa çıkartmıştır (Çekmecelioğlu, 2013: 232).

- Beşinci durumda, lider sorunu ortaya koyar, astların görüşlerini alır ve kararını verir.
- Altıncı durum, liderin sorun ya da konu ile ilgili sınırları tanımlaması ve grubun kararını beklemesi durumudur.
- Yedinci liderlik durumunda, lider, üst yönetim tarafından belirlenmiş sınırlar içinde grup üyelerinin görevlerini yapmalarına izin verir.

Yazarlar daha sonra yazdıkları bir makale ile modele bazı eklemeler yapmışlardır. Bu eklemede, yöneticiler ile astlar ve durumun özellikleri arasındaki karşılıklı bağımlılığa dikkat çekmiş ve bunun yanı sıra toplumsal ve örgütsel çevrenin etkisini de inceleme konusu yapmışlardır. Yazarlara göre, bir yönetici bir liderlik tarzını seçmeye karar verdiğinde önce kendinin ve astlarının özelliklerini ve aynı zamanda da durumun gereklerini dikkatle analiz etmelidir (Aksoy, 2010: 46).

Tanenbaum ve Schmidt, her zaman en iyi tarz katılımcı olandır şeklinde bir görüş ileri sürmüşler ancak bu görüş kültürlerarası araştırmalar sonucu eleştiri konusu olmuştur (Tekarslan vd., 2000: 125).

3.2.3. Durumsallık Kuramı

Literatürde liderlik konusunu araştıran araştırmacılar, belli bir tarihsel süreç içerisinde, liderlik konusundaki başarının yalnızca özellikler kuramının üzerinde durduğu liderlik özellikleriyle ya da davranışsal kuramın odaklandığı liderin tercih ettiği davranış biçimine bağlı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Zamanla, liderlik davranışındaki başarının oldukça farklı değişkenlere bağlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu düşünce doğrultusunda yapılan çalışmalar da durumsallık kuramının gelişmesine neden olmuştur (Çakınberk vd., 2011: 20). Durumsallık kuramı, liderlik denklemindeki ya da sürecindeki üçüncü değişken olan “durum” veya “ortam” değişkeni üzerinde odaklanır (Ertürk, 2009: 95).

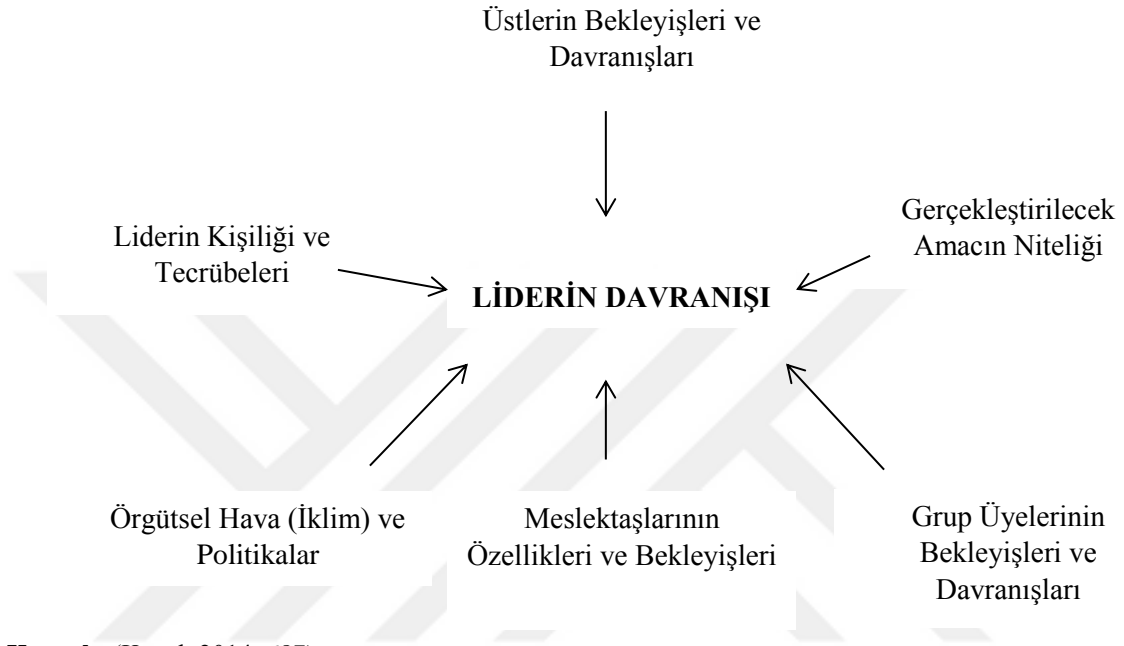
Durumsal yaklaşımlar kapsamında yer alan çalışmalar, etkili liderliğin, (a) izleyicilerin, (b) liderin özelliklerinin, (c) liderlik biçiminin ve (d) liderin içinde bulunduğu durumun bir fonksiyonu olduğu görüşünü esas almaktadırlar (Erçetin, 1998: 35). Bir başka ifadeyle, liderlik olayını koşulları da esas alarak açıklamaya çalışan durumsallık kuramına göre, liderin etkinliğini belirleyen faktörler şunlardır (Koçel, 2014: 686):

- Gerçekleştirilmesi arzulanan amacın niteliği
- İzleyicilerinin (grup üyelerinin) yetenekleri ve beklentileri
- Liderliğin olduğu organizasyonun özellikleri

- Liderin ve izleyicilerin geçmiş deneyimleri.

Bu sayılan unsurları bir şekil yardımıyla açıklamak gerekirse Şekil 3.4'ün incelenmesi faydalı olacaktır:

Şekil 3.4. Liderlik Davranışını Etkileyen Faktörler

Kaynak: (Koçel, 2014: 687).

Bu bağlamda, durumsallık kuramının temel argümanı, en iyi liderin, davranış biçimini koşullara, gruba ve kişisel özelliklerine uydurabilen lider olduğudur. Bu sebeple, en iyi liderlik tarzından ziyade herhangi bir durumda hangi liderlik tarzının en etkin olduğundan söz edilebilir (Tekarslan vd., 2000: 135). Durumsallık kuramlarının liderlik olayının açıklanmasında önemli katkılar sunduğu kabul edilir (Ertürk, 2009: 95).

3.2.3.1. Fiedler'in Etkin Liderlik Modeli

Durumsallık kuramları içerisinde en önemli çalışmaları Amerikalı araştırmacı Fred Fiedler yapmıştır. Fiedler, modelinde bağımlı değişken olarak etkinliği esas alırken, bağımsız değişken olarak liderin davranış biçimlerini ele almıştır (Örücü, 2013: 147). Bunun yanı sıra, Fiedler modelinde liderin etkinliğinin, liderin etrafındaki çeşitli faktörlerle iletişimine ve bazı durumsal faktörlere bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörler:

- Liderin kişisel faktörleri/Liderlik motivasyon yönü
- Görev yönlü ve ilişki yönlü liderlik

- Durumsal faktörler/ Liderin durumsal kontrolü
- Liderin çevresindeki olayları kontrol altında tutabilme düzeyi
- Liderin görev yaptığı grup atmosferi
- Amaçlar, metotlar ve beklenen standartları kapsayan görev yapısı
- Yetki gücü: Örgütün lidere sonuç elde etmek üzere verdiği güç (Halis vd., 2007: 166-167).

Fiedler'e göre, her durum için geçerli olan bir liderlik tarzı yoktur. İçinde bulunulan duruma göre etkili olabilecek çeşitli liderlik tarzları bulunmaktadır. İçinde bulunulan durumu belirleyecek unsurlar ise şunlardır (Şimşek, 1998: 181-182):

- a) Lider-ast ilişkileri: Liderin astlarca ya da grup üyelerince kabul edilme düzeyidir. Bu ilişkiler arkadaşça-düşmanca, yumuşak-gerilimli ve destekleyici-tehdit edici biçimlerde olabilir.
- b) Görevin yapısı: Amaç, karar ve sorunlara çözümlerin ne düzeyde açık ve net biçimde belirlendiği ile ilgilidir.
- c) Liderin makamının verdiği yetki: Liderin sahip olduğu yetki, ödül ve cezalar üzerindeki etkisidir.

Liderin pozisyonuna dayanan gücünün belirlenmesinde şu soruların cevaplandırılması gerekmektedir (Halis vd., 2007: 170):

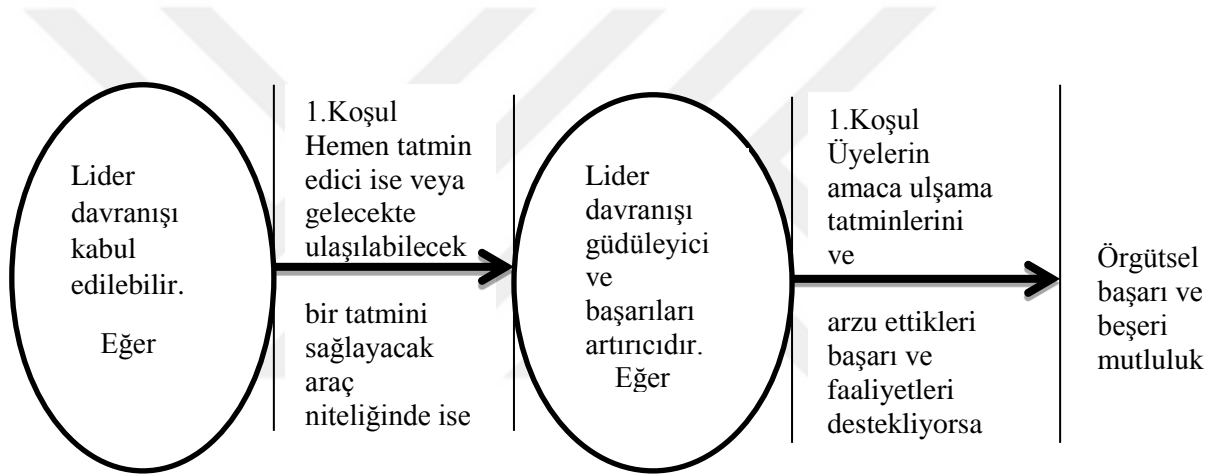
- Lider, astların yükselmesi veya alt göreve atanmasında yetki sahibi midir?
- Liderlik süreci, göreve mi bağlı, yoksa ast davranışının etkisinde midir?
- Liderin verdiği ödül/ceza bir başka yetkili tarafından ortadan kaldırılabiliyor mu?
- Lider asta iş ile ilgili emir ve talimatlar verebiliyor mu?
- Lider astları motive edebilmekte midir?

Bu üç durumsal değişken bir arada ele alındığı zaman liderin karşısına sekiz farklı durum çıkabilmektedir. Şekil 3.5 bu durumu göstermektedir.

- lebilir düzeyde ödüllendirmek.
- Astarların bireysel ve örgütsel amaçlara ulaşabilmek için, üst seviyede performans sergileyebileceklerine inanmalarını sağlamak.

Bu modele göre, liderler, arzu ettikleri ödülleri yapmakta oldukları işin nasıl doğrudan etkilediğini astlara göstererek, onların yaptıkları iş ile ilgili başarılarını kolaylaştırması mümkündür. Etkili iş başarımı, lider görevleri açıkça tanımlar, astları eğitir, işin yapılmasında astlara yardım eder ve verimliliklerinin ödüllendirilmesi sağlanır (Ertürk, 2009: 96). Bu durum Şekil 3.6’da görülebilmektedir.

Şekil 3.6. Amaç-Yol Modelinin Şematik Açıklaması

Kaynak: (Eren, 2010: 460).

Yol-Amaç Modeli, lider davranışını açısından dört tip liderlik önermektedir:

1. Otoriter Liderlik: Lider neyin ne zaman yapılacağını belirler, astları karar vermeye katmaz. Burada lider yapılacak görevleri belirler, görev tanımlaması yapar, iş yapma standartlarını belirler, görevleri astlara verir, astlara kural ve ilkelere uymalarını söyler (Aksel, 2008: 52).
2. Destekleyici Liderlik: Lider, personele ilgi gösterir, onlara arkadaşça yaklaşım sergiler.
3. Katılımcı Lider: Lider astların önerilerini alır, onların kararlara katılmalarına olanak sağlar (Ertürk, 2009: 96).

4. Başarı Arayıcı Lider: Lider önemli, iddialı ve yüksek amaçlar belirler ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde astlarına güven duyarak performansın artırılması için çaba sarf eder (Aksel, 2008: 53).

Yol-Amaç Modeli, liderler ve grup üyeleri arasındaki ilişkiyi liderin etkililiği ve grup üyelerinin güdülenmesi boyutunda çözümlenmeye çalışmıştır. Güdülemeye yönelik teorilerin bulgularıyla da tutarlı görünen bu çözümlenme tarzı, grup üyelerinin güdülenmesi ve bunu sağlayan ihtiyaçların karşılanması aracılığıyla örgütlerde etkili bir liderlik sürecinin nasıl gerçekleştirilebileceğini algılama kolaylığı sunmaktadır (Erçetin, 1998: 46).

3.2.3.3. Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkililiği Modeli

Kanadalı bir psikolog olan William J. Reddin, liderlik davranışları alanında yapılan çok sayıda araştırmayı incelemiş, işe ve insana dönüklük olarak adlandırılan boyutlara “etkinlik” boyutunu ekleyerek kendi modelini geliştirmiş ve bunu “üç boyutlu lider etkililiği modeli” olarak adlandırmıştır. Bu modelde odak noktası, liderin ne yaptığından ziyade sonuç olarak ortaya ne koyduğudur. Etkinlik kişisel bir yetenek olarak değerlendirilmeyip daha ziyade yönetilen durumun doğru algılanması ve durumun yönetici tarafından doğru etkilenmesidir (Tekarslan vd., 2000: 148).

Yöneticiler bazen işleri doğru yaparken, doğru işleri yapmayı ıskalamış oldukları gözlemlenebilmektedir. Reddin bu anlamda üçüncü boyut olan etkililiği ekleyerek liderin doğru işleri yapmasını sağlamaya çalışan önerilerde bulunmuştur. Buradaki etkililik, yöneticinin görevinin gerektirdiği işlerin başarıyla düzeyidir (Aksoy, 2010: 44).

Reddin'e göre, dört temel liderlik davranışı tipi bulunmaktadır. Bunlar (Kıngır ve Şahin, 2005: 421);

- a) yüksek görev ve düşük ilişki,
- b) yüksek görev ve yüksek ilişki,
- c) yüksek ilişki ve düşük görev ve
- d) düşük görev ve düşük ilişki.

3.2.3.4. Hersey ve Blanchard'ın Yaşam Eğrisi Modeli

Durumsallık modellerinden bir diğeri de Blake ve Mouton'un liderlik modelinden esinlenerek Hersey ve Blanchard tarafından geliştirilen modeldir. Hersey ve Blanchard, o güne kadarki çalışmalarda ele alınan iki temel boyut olan görev yönelimi ve ilişki yöneliminin yanı sıra üçüncü bir boyut olan etkililik-etkinlik boyutunu da dikkate almışlardır (Aksel, 2008: 48). Bu modele göre, şayet astlar daha az yetenekli, eğitim düzeyleri düşük ve kendilerine güvenleri az ise, yetenek, eğitim ve kendine güven seviyesi yüksek olan astların liderlerinden görmeyi arzuladıkları davranışlardan daha farklı davranış görmek isteyeceklerdir. Bu modelde, olgunluk düzeyi düşük olan astlar için lider göreve dönük ilişkilere daha çok önem verecek, ancak olgunluk düzeyi arttıkça hem yüksek görev hem de yüksek ilişki davranışı sergileyecektir. Olgunluk yüksek düzeye ulaştığında ise lider; yüksek ilişki, düşük görev davranışı göstererek işlerin yapılma sürecinde astların da görüş ve fikirlerini alarak onların da karar verme sürecine katılmalarına imkan sunacaktır. Olgunluk en üst düzeyde olduğunda ise, lider düşük ilişki, düşük görev davranışı sergileyerek işlerin yapılma sürecini tamamen astlarına bırakarak astların güçlendirilmesini sağlayacaktır (Halis vd., 2007: 171-172).

Modelde olgunluk düzeyi; izleyenlerin işlerini başarma isteği duyma, başarma hatta ek sorumlulukları üstlenme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Astların veya grup üyelerinin bu yetenekleri geliştikçe olgunluk düzeylerinin de artması umulmaktadır (Erçetin, 1998: 41).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK, LİDERLİK VE YAŞAM TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ VE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. Finansal Okuryazarlık, Yaşam Tatmini Ve Liderlik İlişkisi

Kişisel finansal okuryazarlık, parasal mutluluğu sağlayacak finansal konulara yönelik; doğru okuma, farkındalık, tahlil yapabilme, doğru yönetme ve başarılı iletişim kurabilme becerisidir. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere finansal okuryazarlık, finansal konularda karar vermeyi, tartışma ve analiz yapabilmeyi, geleceğe dönük planlama yapabilmeyi ve finansal kararlar üzerinde etkisi olabilecek yaşamsal olaylara ve ekonomik şartlardaki değişime dayalı olarak doğru pozisyon alabilmeyi içerir (Şamiloğlu ve diğerleri, 2016). Doğru finansal kararlar alabilen, parayı ve finansal konuları doğru yönetebilen ve aldığı günlük finansal kararlardan mutlu olan bireyin yaşam tatmini de bundan olumlu etkilenecektir.

Yaşam tatmini konusu, uzun yıllar boyunca insanoğlunun önemseydiği konular arasında yer almış bir konu olup, bireylerin yaşamları boyunca kendilerini mutlu hissetmeleri ve yaşamlarını anlamlı kılabilmeleri için sahip olmaları gereken yaşamın vazgeçilmez bir olgusudur (Dağlı ve Baysal, 2016). Neugarten ve arkadaşlarına (1961) göre yaşam tatmini, bireyin yaşamdan mutlu olmak adına istedikleri ile bu isteklerini ne düzeyde karşılayabildiğini karşılaştırması neticesinde ulaştığı mutluluk düzeyidir. Diğer araştırmacılar ise, insanların yaşamdan beklentileri ne düzeyde karşılanırsa o düzeyde yaşamlarından doyum alacaklarını ifade etmişlerdir (Diener 2000, Diener vd., 2003).

Yaşamlarından mutluluk duyan bireylerin, buldukları topluma daha iyi uyum sağlayacakları ve üretkenliklerinin daha yüksek olacağı ileri sürülmektedir. Topluma faydası ve üretkenliği artırılması istenen bireyler ise ancak etkin bir eğitim sistemine sahip, sağlık hizmetleri eksiksiz sunulan ve çevre bilinciyle hareket eden bir toplumda varlık bulabilecektir (Diener 2000, Erol, 2017). Bir başka ifadeyle, eğitim, sağlık ve çevre alanında hizmetlerin doğru şekilde sunulması durumunda bireyin yaşam tatmini artacak ve bu toplumlarda insanlar kendilerini daha mutlu hissedeceklerdir.

Madem ki finansal okuryazarlık, insanların günümüz küreselleşen toplumlarında yaşamlarını sürdürebilmek için gereksinim duyduğu temel finansal bilgiyi oluşturmakta (Kim, 2001:215-241), gündelik yaşamdaki toplumsal fonksiyonları gerçekleştirebilmek için anlaşılması ve doğru algılanması gereken temel finansal kavramların (Şamiloğlu ve diğerleri, 2016) doğru anlaşılmasını sağlamakta, o halde finansal okuryazarlığın yaşam tatminini de pozitif yönde etkileyeceği rahatlıkla söylenilebilir. Bu durumun aksi olan finansal okuryazarlık konusunda bilgi eksikliği; doğruluğu kabul edilemeyen finansal davranışa, tasarruf konusundaki yetersizliğe, finansal konulardaki kayıtları özenle tutmamaya ve daha yüksek düzeyde kredi borçlarına neden olabilecektir (Sabri ve Mac Donald, 2010: 103-110; Şamiloğlu ve diğerleri, 2016). Dolayısıyla, finansal konudaki bu bilgi eksikliği bireyi ekonomik açıdan sıkıntıya düşürerek mutsuzluğuna ve de yaşam tatmininin düşük olmasına yol açabilecektir.

Finansal okuryazarlık konusu, bireylerin tasarruflarının daha da artırılması bağlamında da büyük bir öneme sahip olduğundan, bireylerin emeklilik yaşantılarında refah seviyelerinin artmasına yol açarak (Altıntaş, 2009: 152) yaşam tatminini iyileştirecektir.

Finansal okuryazarlık, kişilere para yönetimi konusunda doğru kararlar alma yetisi kazandıracığından kredi kartı borcu gecikmesi, limit aşımı gibi sorunlarla karşılaşılmayacak dolayısıyla bireyler kişisel ekonomik durumlarında sorun yaşamayarak kendilerini ekonomik anlamda mutlu hissedeceklerdir. Bu görüşü destekler mahiyette Lusardi ve Mitchell, finansal okuryazarlık düzeyleri düştükçe, bireylerin tasarruf alışkanlıklarında da bir düşüş yaşandığını tespit etmiş (Lusardi ve Mitchell, 2007: 205-224) bu durumunda bireylerin zaman içerisinde ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmasına yol açtığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla ekonomik refah seviyesi ile finansal okuryazarlık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Delavande ve arkadaşlarına göre, ekonomik refah düzeyinden pozitif etkilenmenin nedeninin finansal bilgiye ulaşmanın bireyin serveti artış gösterdikçe, servetini doğru yönetebilme becerisine sahip olma isteği ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür (Delavande vd., 2008).

Günümüzde finansal okuryazarlık dünya çapında kaliteli yaşam becerisi ve ekonomik istikrar ile ekonomik gelişmenin kilit unsuru haline gelmiştir. Finansal okuryazarlık giderek ekonomilerin büyük bir çoğunluğunda önemli bir bireysel yaşam becerisi olarak kabul edilmiştir. Sezer ve Demir (2015: 73)'in çalışmasında, finansal

okuryazarlık düzeyi düşük olan kişilerde borç merkezli problemler yaşanacağı, finansal kaynakları elde etme ve bunları yönetmede yetersiz kalınacağı, ekonomik anlamda finansal sorunların olduğu dönemlerde borç edinme ve kazançları harcama ile emeklilik konusunda çeşitli aksamaların yaşanacağına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca bu çalışmada, finansal sorunların ortaya çıktığı dönemlerde aile içi ilişkilerde ve evlilik yaşamında da sorunların baş gösterdiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, söz konusu çalışmada kendisinden söz edilen bütün sorunların nedenleri arasında finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olması da gösterilmiştir (Coşkun,2016: 2250).

Yaşam tatmininin anlaşılması, kavramı etkileyen unsurların anlaşılabilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu unsurlardan birisi de ekonomik güvencedir (Keser, 2005: 80). Bireyler finansal okuryazarlık düzeylerini artırdıkları sürece sahip oldukları para ve diğer finansal kaynakları doğru yöneterek ekonomik anlamda kendilerini güvence altında hissedecek ve yaşam tatminleri yükselecektir. Bu bağlamda, bu çalışmada, finansal okuryazarlığın bireyin yaşam tatmini üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır.

Finansal okuryazarlık konusu son zamanlarda üzerinde sıklıkla çalışılan bir konu olup, finansal kaynakların doğru yönetilmesi ve kullanımı hususunda rasyonel yargılarda bulunmak ve doğru kararlar verebilme yeteneğidir (Noctor, 1992: 21-24; Şamiloğlu ve diğerleri, 2016). Liderin sahip olduğu en temel yeteneklerden birisi karar verme becerisidir. Lider kişiliğe sahip bireylerin, gerek kendi yaşamlarını idame ettirirken gerekse izleyicileri üzerinde liderlik etkisi oluştururken yaşamın birçok alanına yönelik doğru verilerden hareketle doğru kararlar veriyor olmaları gerekir. Finansal okuryazarlık; bir bireyin finansal alan bilgisini doğru kavrama, anlama ve kullanabilmesine ilişkin sahip olduğu yeteneği (Şamiloğlu ve diğerleri, 2016), finansı anlayabilme becerisi olduğuna göre liderlerin finansal okuryazarlıklarının yüksek düzeyde olması beklenir. Bir başka deyişle, bireyin daha doğru finansal kararlar vermesi adına sahip olması gereken finansal bilgi ve yetenekler finansal okuryazarlık ile elde edildiğine göre liderlerin finansal okuryazar olmaları zorunlu bir durum olarak açığa çıkmaktadır. Liderler, finansal okuryazarlık düzeylerini yükselttikçe doğru finansal kararlar alma yeteneğine sahip olacaklardır.

Finansal okuryazarlık, kişilerin yeni ve çeşitli finansal araçları değerlendirip uzun dönemli bilinçli karar alma beceri ve bilgisidir. Ayrıca finansal okuryazarlık, kişisel finansal refah elde etmek için sağlam finansal kararlar vermek ve bunu yapabilmek adına

ihtiyaç duyulan bilgi, yetenek, tutum ve davranışın kombinasyonu olarak da tanımlanmaktadır (OECD INFE: 2011). Finansal okuryazarlık, kişinin bilgisinin beceriye, becerisinin tutuma ve tutumlarının da davranışlara dönüşmesini sağlayan birbirine içten bağlı bir süreçtir (Sakınç, 2018). Bu bağlamda, liderlerin belirlemiş oldukları amaçlara izleyicileri ile birlikte ulaşabilmeleri için finansal bilgiyi beceriye, beceriyi tutuma ve tutumu da davranışa dönüştürerek doğru finansal davranışlar sergileyen bireyler olarak izleyicilerine örnek olmaları, onların liderlik etkinliği ve gücünü artırması açısından beklenen bir durumdur.

Yeterlilik Araştırması'na göre Türk halkının finansal yeterliliği, finansal okuryazarlık düzeyi gelir düzeyi arttıkça yükselmektedir. Araştırmaya göre, halkın çoğunluğu kısa dönemli finansal plan yapma eğilimdedir ve bildikleri, güvendikleri, riski az- getirisi yüksek finansal ürünlere yatırımı tercih etmektedir. Özellikle karmaşık yapısı olan finansal araçlara yatırım yapılmamasının temel nedeni yeterli bilgilerinin olmaması ve nasıl ulaşılabileceğinin bilinmemesidir (Sakınç, 2018). Bu açıdan bakıldığında, ekonomik konularda gerek kendisi gerekse kendisini lider olarak benimseyen izleyicilerin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için doğru finansal planlamalar yapabilmeleri, getirisi yüksek finansal ürünleri doğru tanımlamaları ve doğru finansal araçlara yatırım yaparak ekonomik kazanımlar elde edebilmeleri adına liderlerin finansal okuryazar olmaları bir açıdan zorunluluk olarak açığa çıkmaktadır.

Gün geçtikçe finansal dünyada bireylerin daha doğru finansal kararlar alabilmesine duyulan ihtiyaç artmakta ve bu bağlamda da finansal dünyada önemli bir kavram olan finansal okuryazarlık önemli bir konu olarak irdelenmektedir. Bu sebeple dünyanın birçok ülkesinde bireylerin finansal okuryazarlık seviyesini tespit etmeyi amaçlayan çok sayıda araştırma yapılmaktadır (Kılıç vd, 2015). Bu çalışmada da liderlik ile finansal okuryazarlık kavramları arasında istatistiksel olarak bir ilişki olduğu öngörüsünün araştırılması hedeflenmiştir. Çünkü bir lider ancak yeterli finans bilgisi ile finansal kavramlar hakkında konuşabilme yeteneği kazanır, finans yönetim becerisine sahip olur, uygun finansal kararlar verebilir ve gelecek finansal ihtiyaçlar için etkin planlama yapabilme becerisine ulaşmış olur.

4.2. Finansal Okuryazarlık Konusunda Yurt Dışında Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Araştırmalar

ABD’de bir üniversitede, Hilgert ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin finansal konulardaki bilgi seviyeleri ile davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu, borçlanma, tasarruf ve yatırım alanlarındaki bilgi düzeyleri arttıkça finansal davranış düzeylerinde de iyileşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Malezya’daki üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada Sabri ve MacDonald (2010), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyleri arttıkça, finansal sorun yaşama oranlarının düştüğü ve tasarruf konusunda daha olumlu davranışlar sergilemeye başladıkları bulgularına ulaşmışlardır.

Chen ve Volpe (1998), 924 üniversite öğrencisinden topladığı anket verisi ile yaptıkları araştırmada, eğitim düzeyleri, yaşları, cinsiyetleri, iş deneyimleri ve etnik kökenleri ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Jorgensen ve Savla (2010), 420 üniversite öğrencisi ile yaptıkları araştırmada, ailenin üniversite öğrencilerinin finansal tutumları üzerinde orta derecede bir etkiye sahip oldukları ancak finansal davranışlar ve kararlar üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadıkları bulgusuna ulaşmışlardır.

Yapılan birçok çalışmada finansal okuryazarlık düzeyi ile eğitim seviyesi arasındaki ilişki incelenmiştir (Worthington, 2006: 59). Bu çalışmaların bir kısmında, eğitim düzeyi düşük olan bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin de düşük seviyede olduğu bulgusuna ulaşmış iken, bazı araştırmalarda ise bireyin finansal okuryazarlık düzeyi ile eğitim seviyeleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır (Ansong ve Gyensare, 2012: 129).

Beal ve Delpachitra (2003) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin, liselerde yeterli finansal okuryazarlık eğitimi almadıklarından düşük düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

424 üçüncü sınıf öğrencisinin finansal okuryazarlık ihtiyaçlarını ölçmek için Güney Afrika’da bir araştırma yapılmış olup bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sahip oldukları finansal bilgilerin yaşamlarının sonraki aşamaları için yeter düzeyde olmadığı anlaşılmıştır (Louw vd., 2013: 447-448). Shambare ve Rugimbana (2012) tarafından

yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin temel finansal kavramlar konusunda iyi düzeyde bilgiye sahip oldukları bulgusu açığa çıkmıştır.

Borden ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin kredi dersini aldıktan sonra artan bilgi seviyelerine bağlı olarak kredi kartı kullanımı ve finansal risk konularındaki davranışlarında pozitif değişiklikler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Robb ve Sharpe (2009) tarafından yapılan araştırmada, kredi kartı borçlanma davranışı ile finansal bilgi düzeyi arasında anlamlı ilişki olduğu açığa çıkartılmış olup finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha dengeli bir kredi kartı borçlanma davranışı sergiledikleri anlaşılmıştır.

Jorgensen (2007)'in araştırmasında, ebeveynlerin, üniversite öğrencilerinin finansal tutum ve davranışları üzerinde etkilerinin olduğu ancak finansal bilgi düzeyine etki edemedikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

4.3. Finansal Okuryazarlık Konusunda Türkiye’de Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Araştırmalar

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerinde, Temizel ve Bayram (2011: 73-86) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, katılımcı öğrencilerin finansal alandaki bilgilerini ebeveynlerinden elde ettikleri, finansal gelişmeleri televizyon ve sanal ortamdan takip ettikleri açığa çıkmıştır.

Kılıç ve arkadaşları (2015: 138), Gaziantep Üniversite’si öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin güncel finans bilgileri hususunda daha ilgili oldukları, finansal okuryazarlık düzeylerinin en çok kredi kartı ve internet bankacılığı kullanımından etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada ayrıca, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada (Alkaya ve Yağlı, 2015: 597), öğrencilerin büyük bir kısmının temel düzeydeki finansal bilgilere sahip olmadıkları, işletme bölümü öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerine göre daha fazla finans dersi almalarına rağmen eğitim alınan bölüm ile sahip olunan finansal bilgi düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Bayram (2015: 130) tarafından, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Porsuk Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada, fakülte öğrencilerinin MYO öğrencilerine kıyasla online bankacılık işlemlerini daha fazla kullandıkları, finans konusunda daha fazla eğitim aldıkları için farkındalıklarının arttığı ve finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sarıgül (2014) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin kadın öğrencilere göre, eğitim alanı olarak işletme, iktisat gibi alanlarda eğitim alan öğrencilerin ise diğer alanlardaki öğrencilere göre finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ergün ve arkadaşları (2014), Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin İşletme Bölümü öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırma verileri, öğrencilerin yalnızca enflasyon, faiz ve borsa ile alakalı sorulara verdikleri yanıtlarda doğruluk oranı biraz daha yükselmekle birlikte finansal okuryazarlık düzeylerinin temel seviyede kaldığını göstermektedir.

Celal Bayar Üniversitesi, Ahmetli Meslek Yüksekokulu ön lisans öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, finansal ürün sahipliği ile finansal bilgi düzeyi arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur (Coşkun, 2016: 2256).

Erciyes Üniversitesinde yapılan araştırmada, işleme bölümü öğrencilerinin finansal tanımları (bileşik faiz hariç) diğer bölüm öğrencilerine kıyasla daha iyi bildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Şamiloğlu vd., 2016: 316).

Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre, 23-25 yaş grubunda olanların ise diğer yaş grubundakilere oranla daha yüksek düzeyde finansal okuryazarlık bilgisine sahip oldukları anlaşılmıştır (Tuna ve Ulu, 2016: 137).

Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada (Biçer ve Altan, 2016: 1515), öğrencilerin cinsiyetleri esas alındığında, finansal okuryazarlık konusunda anlamlı farklılık oluşmadığı ancak finansal eğitim alma durumu baz alındığında ise, finansal eğitim alan öğrencilerin almayan öğrencilere kıyasla algı boyutunda finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin finansal bilgi, finansal davranış ve finansal tutum düzeylerini incelemek için Marmara Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler üzerinde bir araştırma yapılmıştır (Çinko vd., 2017: 36). Verilerin analizinde, finansal kurumlar içerisinde öğrencilerin en çok Sigorta Kurumlarını bildikleri, en az bilinenin ise Takasbank olduğu anlaşılmıştır. Erkek öğrencilerin finansal bilgi düzeyinin kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu açığa çıkmıştır.

4.4. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu araştırma, bireylerin finansal alana yönelik yeterli bilgiye sahip olup, doğru tutum ve davranışlar sergileyerek geleceğe yönelik rasyonel finansal kararlar vermelerini sağlayacak finansal okuryazarlık ile bireylerin yaşam tatmini ve liderlik davranışları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında, finansal konularda eğitim alan üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık, yaşam tatmini düzeyleri ve liderlik anlayışları ölçümlenerek, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin, yaşam tatmini ve liderlik davranışları üzerindeki etkisi açığa çıkartılacaktır.

Finansal piyasaları ve işleyişini doğru öğrenmek, finansal ürünler hakkında bilgi sahibi olmak, finansal ürün tercihinde doğru tercihler yapabilmek, finansal ürün ve hizmetleri verimli ve etkili biçimde kullanabilmek, finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olmasını gerekli kılmaktadır. Üniversite öğrencilerinin geleceğin yetişkinleri olarak daha iyi bir yaşam sürebilmek ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmek için doğru finansal kararlar vermeleri gerekmektedir. Finansal okuryazarlık düzeyleri yüksek olan öğrenciler geleceğin yetişkinleri, geleceğin karar vericileri olarak, finansal konularda daha rasyonel davranış sergileyecek, kıt kaynakları daha bilinçli kullanacak (Barmaki, 2015: 4), böylece kıt kaynaklarla yaşamsal ihtiyaçlarını optimal düzeyde karşılama olanağı yaratarak yaşamdan duydukları tatminleri de doğal olarak artacaktır. Bu nedenle, tez çalışması kapsamında öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin, yaşam tatminleri üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

Günümüzde etkisi gün geçtikçe artan inovasyon ve küreselleşmeye bağlı olarak finansal piyasada sunulan finansal hizmetlerin çeşidi ve karmaşıklığı artmakta ve buna bağlı olarak finansal konularda bireyin bilgi düzeyinin artırılmasının önemi de günden güne daha fazla hissedilmektedir. Teknolojik gelişmeler, yeni elektronik dağıtım kanalları, finansal piyasada sunulan finansal hizmetlerin seviyesi ve hizmetlerin

tüketicilere arz edilme yöntem ve araçlarını geliştirmekte, değiştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Bu bağlamda, finansal okuryazarlık konusu günümüz kompleks finans piyasasında merkezi öneme sahip bir konu haline gelmiştir. Bireylerin doğru, rasyonel ve etkili kararlar alabilmeleri ancak, hiç değilse temel finansal kavramlara ilişkin yeterli bilgiye sahip olmaları ve bu bilgileri zamanında ve doğru kullanmaları ile mümkün olabilmektedir (Barmaki, 2015: 4). Bireyi lider kılan temel yetkinliklerden birisi de etkili ve doğru kararlar alabilmeleridir. Dolayısıyla, bu tez çalışmasında, öğrencilerin finansal okuryazarlık bilgi düzeylerinin, onların liderlik davranışları üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki araştırma hipotezleri geliştirilmiştir:

Hipotez1: Finansal okuryazarlık boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finansal bilginin”, yaşam tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez2: Finansal okuryazarlık boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finansal bilginin”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez3: Finansal okuryazarlık boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finansal bilginin”, liderlik boyutlarından “anlayış gösterme” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez4: Finansal okuryazarlık boyutlarından “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilginin”, yaşam tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez5: Finansal okuryazarlık boyutlarından “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez6: Finansal okuryazarlık boyutlarından “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “anlayış gösterme” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez7: Finansal okuryazarlık boyutlarından “emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin”, yaşam tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez8: Finansal okuryazarlık boyutlarından “emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez9: Finansal okuryazarlık boyutlarından “emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “anlayış gösterme” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez10: Finansal okuryazarlık boyutlarından “vergi ve mevzuata ilişkin bilginin”, yaşam tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez11: Finansal okuryazarlık boyutlarından “vergi ve mevzuata ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Hipotez12: Finansal okuryazarlık boyutlarından “vergi ve mevzuata ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “anlayış gösterme” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

4.5. Araştırmanın Varsayımları

Yapılan araştırmada:

- Örneklem grubunda bir üniversitenin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilere anket uygulanmış ve ankete katılan öğrencilerin sorulara veya önermelere ilişkin verdiği cevapların içten ve doğru olduğu varsayılmıştır.
- Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin gerçek duygu ve düşüncelerini yansıttıkları varsayılmıştır.
- Araştırmaya katılan öğrencilerin anket formunu gönüllük ilkesine göre doldurduğu varsayılmıştır.

4.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma gerek maliyet gerekse zaman kısıtları nedeniyle yalnızca bir devlet üniversitesinde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır.
- Veri toplama tekniği olarak yalnızca nicel yöntem (anket tekniği) kullanılmış olup, nitel veri (mülakat, gözlem vb.) kullanılmamıştır.

4.7. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırmanın evren ve örneklem süreci, veri toplama tekniği ve aracı, veri toplama aracında yer alan ölçekler ve verilerin analiz tekniklerine yönelik bilgiler sunulmuştur.

4.7.1. Araştırmanın Evren ve Örneklem Süreci

Toplumun dinamik bir grubunu oluşturan ve aynı zamanda toplumların kalkınması ve gelişmesinde önemli rol oynayacak olmaları açısından toplumun bir bakıma geleceğini temsil eden üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Finansal okuryazarlık konusu, eğitim kurumlarındaki eğitsel programlar ile değer kazanabilen ve önemi açısından yaşamsal nitelikte olan bir yetenektir. Bu nedenle, üniversitelerde bulunan diğer fakültele kıyasla daha çok finansal kavram ve tekniklerin öğretildiği eğitim-öğretim müfredatlarına muhatap olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinden evren ve örneklem seçilmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın amacını gerçekleştirmek için veriler anket tekniği ile elde edilmiş olup anketler Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde lisans eğitimi gören üniversite öğrencilerine uygulanmıştır.

İlgili üniversitenin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde 2019-2020 Bahar dönemi itibarıyla lisans seviyesinde toplamda 4288 öğrenci öğretim görmekte olup bu sayı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bütün evrenin araştırma kapsamına alınmasına, bir başka ifadeyle verinin bütün evrenden toplanmasına tam sayım denir. Ancak, gerek zaman sınırlılığı gerekse mali kaynak yetersizlikleri gibi nedenlerle araştırmaların büyük bir kısmında tam sayım neredeyse mümkün değildir. Bu durumda izlenecek yol ise, evrenin içinde bulunan, nitelikleri ve verecekleri yanıtlar açısından evreni doğru ve tam yansıtan daha küçük bir gruptan bilgi elde etmektir. Evreni yansıtan bir alt grup seçilmesi işlemine örneklem seçimi denilir. Literatürde çeşitli örneklem seçim teknikleri (olasılığa dayalı örneklem seçim tekniği, basit tesadüfi örneklem seçimi, sistematik örneklem seçimi gibi) bulunmakta olup (<http://www.bingol.edu.tr/media/210799>; Erişim tarihi: 25.10.2019) bu tez araştırması için tabakalı (katmanlı) örneklem seçimi tekniği tercih edilmiş ve kullanılmıştır. Bu tercihte bulunulmasının nedeni, literatürde tabakalı örneklem tekniğinin, örnekleme hatalarını azaltmak suretiyle daha yüksek bir temsil yeteneğine sahip örneklem oluşturmak için kullanılan bir teknik olmasıdır. Bu tekniğin

özünde, örnekleme seçmeden önce evreni bazı alt gruplara ayırmak, daha sonra da örnekleri bu tabakalardan seçmek, bulunmaktadır. Tabakalı örnekleme tekniğini kullanabilmek açısından ilk baştan bir tanımlayıcı değişkene bağlı evrenin, birbirinden bağımsız olarak iki ya da daha fazla tabakaya ayrılması gerekmektedir (Baltacı, 2018: 241). Bu tez araştırması için evren Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri ve tanımlayıcı değişken olarak ise bu fakülte bulunan farklı bölümlerde okuyan öğrenciler seçilmiştir. Bu bağlamda evren, fakülte bölümleri olarak alt tabakalara ayrılmıştır. Fakülte bölümlerinin alt tabakalar olarak seçilme nedeni ise, tez konusu finansal okuryazarlık olup, finansman alanında Fakülte okutulan ders sayısı ve yoğunluğunu ayrıştıracak (bu durum aynı zamanda araştırmanın katılımcıları olan öğrencilerin finansal bilgi düzeyinin de net olarak açığa çıkmasını sağlayacaktır) temel değişken olarak bölümlerin ön plana çıkmasıdır.

Tabakalı örnekleme seçimi kendi içerisinde ikiye ayrılıp orantılı ya da orantısız tarzda yapılabilir. Orantısızda, örnekleme seçilirken her bir tabakanın evren içindeki oranı esas alınmaksızın, bir başka ifadeyle tabakaların evren içindeki oranı göz önünde tutulmadan her bir tabakadan eşit sayıda örnekleme alınır. Bu şekilde seçilen bir örneklemin temsil kabiliyeti doğal olarak düşük olacaktır (<http://www.bingol.edu.tr/media/210799>; Erişim tarihi: 25.10.2019). Bu nedenle, bu tez araştırması için ikinci yöntem olan orantılı tabakalı örnekleme seçimi tercih edilmiştir. Orantılı teknikte, her tabakadan, o tabakanın evren içindeki yeriyile orantılı örnek seçimi yapılır.

Araştırmanın bu evreni üzerinden $n = N \cdot z^2 \cdot \sigma^2 / (N - 1) \cdot H^2 + z^2 \cdot \sigma^2$ formülü esas alınarak araştırma amacı doğrultusunda yeterli ve kabul edilebilir veri setine ulaşabilmek için örnekleme büyüklüğü saptanmıştır (Ural ve Kılıç, 2013: 35-45). Bu formülde bulunan “N” evrenin büyüklüğünü, “n” ulaşılmaması arzulanan örnekleme büyüklüğünü, “σ” hesaplamada kullanılacak standart sapma değerini, “H” standart hata değerini, “Z” belirli bir α anlamlılık düzeyine karşılık gelen teorik değer manası taşımaktadır. Yüzde 95 güven aralığı (z=1,96), 0,05 örnekleme hatası (H), 0,5 standart sapma (σ) ile 4288 evren büyüklüğü (N) değerleri için araştırmanın amacına uygun olarak ulaşılmaması beklenen örnekleme sayısınının 353 olması gerektiği tespit edilmiştir.

Bu 353 kişilik örneklemin, 4288 kişilik evrenden orantılı tabakalı örnekleme tekniği kullanılarak tespit edilebilmesi için, araştırma verilerininin toplanacağı Fakültenin aktif

bölümleri ve bu bölümlerde öğrenim gören öğrenci sayıları öğrenilmiştir. Daha sonra, her bir bölüm bir alt küme olarak kabul edilip, her alt kümenin orantısal olarak evreni temsil edecek şekilde örnekleme dahil edilmesi yolu izlenmiştir. Bu yolla Fakültenin hangi bölümünde öğrenim gören kaç öğrenciye anket uygulanacağı kararlaştırılmış ve bulunan sayılar minimum sayılar olarak kabul edilmiştir. Araştırma verileri elde edilirken bu minimum sayıların aşığına düşmeyecek şekilde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Hesaplaması

Bölümler	Öğrenci Sayısı	Orantılı tabakalı örneklem tekniği için minimum (beklenen) sayılar	Anketin uygulandığı öğrenci sayısı
İşletme	928	76	156
İktisat	982	81	110
Kamu Yönetimi	938	77	150
Sağlık Yönetimi	694	57	149
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	444	37	75
Uluslararası Ticaret ve Lojistik	280	23	62
Diğer	22	2	22
Toplam	4288	353	724

4.7.2. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Araştırma verileri anket tekniği ile elde edilmiştir. Anket dört temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yarayan sorulara (cinsiyet, yaş, eğitim görülen bölüm, kaçınıcı sınıf öğrencisi olduğu, başarı durumu gibi) yer verilmiştir. Burada katılımcılara sorular verilir bu sorulara ilişkin kendilerine uygun olan seçeneği işaretleyebilecekleri çoklu seçenekler sunulmuş ve katılımcılardan kendilerini en iyi tanımlayan seçeneği işaretlemeleri istenilmiştir.

Anket formunun ikinci bölümünde araştırmanın temel değişkenlerinden olan Finansal Okuryazarlığı ölçeği sorulara yer verilmiştir. Bu sorular oluşturulurken finansal okuryazarlık literatürü kapsamlı şekilde incelenmiş, hem teorik çalışmalar hem de alan araştırmalı çalışmalar detaylı bir şekilde irdelendikten sonra bu araştırmada finansal

okuryazarlık değişkenini ölçümleyecek soruların hangileri olacağına karar verilmiştir. Katılımcıların finansal okuryazarlık davranış düzeyleri farklı alt kategoriler (alt değişkenler) ile ölçümlenmiştir. Bu bağlamda, Danışman vd. (2016) tarafından geliştirilen 8 soruluk “Harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”, 11 soruluk “Temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi” değişkenlerine, Kılıç vd. (2015)’nin araştırmalarında kullandıkları “Emeklilik ve sigortacılık” bilgi düzeyini ölçen 5 soruluk ve “Vergi ve mevzuat” bilgisini ölçen 4 soruluk değişkenlere anket formunda yer verilmiştir.

Anket formunun üçüncü bölümünde araştırmanın bir diğer değişkeni olan liderlik değişkenini ölçümlemek için toplam 19 sorudan oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Kullanılan ölçek Atar ve Özbek (2009) tarafından geliştirilmiştir. Liderlik ölçeği iki alt boyut olan “Yapıyı kurma” ve “Anlayış gösterme” boyutlarından oluşmaktadır. Yapıyı kurma boyutunu ölçen ölçek 7 soru, anlayış gösterme is 12 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan önermeleri değerlendirebilmeleri için katılımcılara 5’li Likert ölçeği sunulmuştur. Ölçek skalası şu şekilde oluşmuştur; 1:kesinlikle katılmıyorum, 2:katılmıyorum, 3:kararsızım, 4:katılıyorum ve 5:kesinlikle katılıyorum.

Araştırmanın bir diğer temel değişkeni ise yaşam tatminidir. Yaşam tatmini değişkenini ölçümlemek için Dağlı ve Baysal (2016) tarafından geliştirilen ve 5 sorudan oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçekte yer alan önermeleri değerlendirmek için katılımcılara, liderlik boyutlarının ölçümünde kullanılan gibi 5’li Likert ölçeği sunulmuş ve katılımcılardan bu skalada kendilerine en uygun buldukları seçeneği işaretlemeleri istenilmiştir.

4.7.3. Verilerin Analiz Teknikleri

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizleri için veriler SPSS programına girilmiş, verilerin doğru girildiğine yönelik gerekli kontrol yapılmıştır. Verilerin elektronik ortama sağlıklı bir şekilde girildiği anlaşıldıktan sonra, katılımcıların demografik özelliklerini ölçümleyen soruların ayrıca araştırmanın temel değişkenleri olan finansal okuryazarlık, liderlik ve yaşam tatmini ölçek sorularının betimsel olarak ortaya konulması için frekans analizi yapılmıştır. Araştırma değişkenlerinin ölçümü için kullanılan çoklu önermelerden (multiple items) oluşan ölçeklerin güvenilir olarak bu değişkenleri ölçümleyip ölçümleyemediklerini açığa çıkartmak için literatürde yaygın

olarak kullanılmakta olan Cronbach Alpha değerleri hesaplanarak güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Araştırmanın temel sorunsalı olan katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyleri ile yaşam tatmini ve liderlik davranışları arasındaki ilişkiyi ve etki düzeyini belirlemeye yönelik kurgulanmış olan hipotezlerin testi için ise korelasyon analizi ve regresyon analizleri yapılmıştır. Korelasyon analizi hipotezlerde yer alan değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için kullanılmıştır. Regresyon analizi ise araştırma hipotezlerinde belirtilen bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini tespit etmek için yapılmıştır.

4.8. Araştırmanın Bulguları

4.8.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Tablo 4.2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (Kişisel Bilgiler)

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	390	53,9	Evli	11	1,5
Erkek	334	46,1	Bekar	713	98,5
Toplam	724	100,0	Toplam	724	100,0
Yaş					
17-18	35	4,8			
19-20	231	31,9			
21-22	323	44,6			
23-24	106	14,6			
25-26	18	2,5			
27-28	4	,6			
29-30	3	,4			
31 ve üstü	4	,6			
Toplam	724*	100,0			

*Araştırmada elde edilen anket sayısı 724 olmasına rağmen tablodaki (ve tez içerisinde yer alan diğer tablolardaki) bazı değişkenlere ilişkin toplam rakamının bu sayıdan düşük olmasının nedeni, bazı sorulara katılımcılardan bazılarının cevap vermemiş olmasıdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine bakıldığında, %53,9'unun kadın, %46,1'inin erkeklerden oluştuğu, öğrenci olmaları ve yaşları da esas alındığında neredeyse tamamının (%98,5) bekar olduğu anlaşılmaktadır. Yaşları itibarıyla; %4,8'inin 17-18 yaş aralığında, %31,9'unun 19-20, %44,6'sının 21-22, %14,6'sının 23-24, %2,5'inin 25-26 ve geri kalan %1,6'sının ise 27 yaş ve daha üst yaşlarda olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu verilerden, üniversite öğrencilerinin kadın

veya erkek olma açısından neredeyse yarı yarıya bir dağılım sergilediği ve yaş oranının en büyüğünün %76,5 ile 19-22 yaş aralığının oluşturduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle; gerek öğrenci olmaları, henüz para kazanacak aşamada olmamaları gerekse yaş seviyelerine bağlı olarak, evli bireyler olmadıkları sonucu doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.3. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (Eğitim Bilgileri)

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Bölümünüz			Genel Not Ortalamanız		
İşletme	156	21,5	2,0'dan düşük	149	20,6
İktisat	110	15,2	2,01-2,50	310	42,8
Kamu Yönetimi	150	20,7	2,51-3,00	161	22,2
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	75	10,4	3,01-3,50	86	11,9
Uluslararası Ticaret ve Lojistik	62	8,6	3,51-4,00	18	2,5
Sağlık Yönetimi	149	20,6	Toplam	724	100,0
Diğer	22	3,0			
Toplam	724	100,0			
Kaçıncı Sınıftasınız			Mezun Olduğunuz Lise Türü		
1	160	22,1	Düz Lise	148	20,4
2	171	23,6	Anadolu Lisesi	339	46,8
3	198	27,3	Fen Lisesi	21	2,9
4	195	26,9	Meslek Lisesi	106	14,6
Toplam	724	100,0	Diğer	110	15,2
			Toplam	724	100,0

Araştırma verilerinin Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerinden elde edildiği daha önce ifade edilmişti. Örneklemenin araştırmanın ana evrenini yansıtması açısından veri toplama aracı olan anket formları ilgili fakültenin aktif bölümlerinin (öğrencisi olan bölümler) tamamına uygulanmıştır. Bu bağlamda, anket formlarının %21,5'i İşletme Bölümü öğrencilerine, %15,2'si İktisat, %20,7'si Kamu Yönetimi, %10,4'ü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, %8,6'sı Uluslararası Ticaret ve Lojistik, %20,6'sı Sağlık Yönetimi ve geri kalan %3'ü de diğer bölüm öğrencilerine uygulanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin eğitim görmekte oldukları sınıfları sorulmuştur. Araştırma anket formlarının %22,1'i birinci sınıf

öğrencilerine, %23,6'sı ikinci sınıf, %27,3'ü üçüncü sınıf ve %26,9'u ise dördüncü sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin akademik başarı düzeylerini ölçümlemek için buldukları dönem itibariyle "Genel Not Ortalamaları" sorulmuştur. Katılımcıların %20,6'sının genel not ortalaması 2,0'dan düşük, %42,8'inin 2,01-2,50 arası, %22,2'sinin 2,51-3,00 arası, %11,9'unun 3,01-3,50 arası ve geri kalan %2,5'inin ise 3,51-4,00 aralığında olduğu görülmektedir.

Üniversite eğitimi öncesi hangi tür liseden eğitim alarak mezun oldukları sorulduğunda; %20,4'ünün Düz Lise mezunu, %46,8'inin Anadolu Lisesi, %2,9'unun Fen Lisesi, %14,6'sının Meslek Lisesi ve geri kalan %15,2'sinin ise diğer lise türlerinden mezun oldukları anlaşılmaktadır.

Bu veriler bir bütün olarak ele alındığında, araştırma anketinin araştırmanın evrenini yansıtacak şekilde İİBF'nin aktif olan bütün bölümlerindeki öğrencilere ve öğrenim gördükleri sınıflarda da uygun bir dağılım yapılarak uygulandığı ispatlanmaktadır. Genel not ortalamaları açısından oransal olarak en büyük yığılmanın olduğu not aralığının %42,8 ile 2,01-2,50 genel not ortalaması olduğu görülmektedir. Üniversite Lisans eğitimi öncesi ise katılımcıların yine oransal olarak en büyük oranının %46,8 ile Anadolu Lisesi mezunları olduğu, bunu ise %20,4 ile Düz Lise mezunlarının oluşturduğu anlaşılmaktadır. İlgili Fakülteye en az öğrenci ise %2,9 ile Fen Lisesinden geldiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4.4. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri (Eğitim Sonrası)

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Üniversiteden mezun olduktan sonra hangi alanda çalışmayı düşünüyorsunuz?			Muhasebe denildiğinde akla ilk gelen meslek hangisidir?		
Eğitim (Akademik kariyer)	113	15,6	Yeminli Mali Müşavir	146	20,2
Özel sektör	231	31,9	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir	402	55,5
Kamu sektörü	359	49,6	Denetçi	46	6,4
Muhasebe alanında kariyer	21	2,9	Vergi denetmeni	61	8,4
Toplam	724	100,0	Müfettiş	32	4,4
			Diğer	37	5,1
			Toplam	724	100,0
Muhasebe mesleğine olan ilgi düzeyiniz?			Kredi kartı kullanıyor musunuz?		
Düşük	334	46,1	Evet	381	52,6
Orta	316	43,6	Hayır	343	47,4
Yüksek	74	10,2	Toplam	724	100,0
Toplam	724	100,0			
İnternet bankacılığı kullanıyor musunuz?					
Evet	562	77,6			
Hayır	162	22,4			
Toplam	724	100,0			

Katılımcı öğrencilere, mezuniyetten sonra hangi alanda çalışmak istedikleri, muhasebe mesleğine bakışları ve kredi kartı, internet bankacılığı kullanım durumları da sorulmuştur. Üniversiteden mezun olduktan sonra hangi alanda çalışmak istedikleri sorulduğunda, katılımcıların %15,6'sı akademik kariyer yapabileceklerini, %31,9'u özel sektörde, %49,6'sı kamu sektöründe çalışmak ve %2,9'u ise muhasebe alanında kariyer yapmak istediklerini belirtmişlerdir.

Muhasebe denilince ilk akla gelen mesleğin ne olduğu sorulduğunda, öğrencilerin %20,2'si Yeminli Mali Müşavir, %55,2'si Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, %6,4'ü Denetçi, %8,4'ü Vergi denetmeni, %4,4'ü Müfettiş ve geri kalan %5,1'i ise Diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Muhasebe mesleğine olan ilgi düzeylerine bakıldığında, öğrencilerin %46,1'inin ilgi düzeyinin düşük, %43,6'sının orta ve %10,2'sinin ise yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

İnternet bankacılığı kullanım durumları sorulduğunda, araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir oranı (%77,6) kullandıklarını, %22,4'ü ise kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Kredi kartı kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda, yaklaşık yarısı (%52,6) kullandıklarını, %47,4'ü ise kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin daha çok kamu sektöründe çalışmayı düşündükleri, muhasebe mesleğine yönelik kariyer yapmak isteyenlerin yok denilecek kadar az olduğu bunun yerine özel sektörde farklı iş kollarında çalışmayı talep ettikleri görülmektedir. Muhasebe mesleğine ilgi düzeylerinin orta düzeyde olduğu ancak bunun kariyer yapma anlamına gelmediği anlaşılmaktadır. İnternet bankacılığının öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından kullanıldığı ancak kredi kartı kullanımında öğrencilerin ikiye bölündüğü (kullanan ve kullanmayanlar) görülmektedir.

4.8.2. Ölçeklerin Frekans Dağılımları ve Güvenirliği

4.8.2.1. Finansal Okuryazarlık Değişkeninin Frekans Dağılımı

Araştırmanın temel değişkenlerinden olan Finansal Okuryazarlığı ölçmek için literatür incelemesi yapıldıktan sonra değişkenin çok boyutlu olarak ölçülmesine karar verilmiştir. Benzer durum ve yaklaşım finansal okuryazarlık literatüründe mevcut olan birçok araştırmada da (Danışman ve diğerleri 2016; Kılıç ve diğerleri 2015 gibi) görülmektedir. Bu tez için Finansal Okuryazarlık değişkeni 4 alt boyuttan oluşan çok boyutlu bir değişken olarak araştırma kapsamına alınmış olup bu alt boyutlar şunlardır: (a) “harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi”, (b) “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”, (c) “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ve (d) vergi ve mevzuat bilgisi”.

Tablo 4.5. Finansal Okuryazarlık: Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	Kredi kartı faturamı her ay zamanında öderim	93 12,8	49 6,8	161 22,2	127 17,5	294 40,6	724 100,0	3,66	1,39
2	Sahip olduğumdan daha fazla parayı harcamaktan kaçınıyorum.	77 10,6	108 14,9	127 17,5	147 20,3	265 36,6	724 100,0	3,57	1,38
3	Her ay bir miktar düzenli olarak tasarruf ederim	132 18,2	92 12,7	164 22,7	159 22,0	177 24,4	724 100,0	3,22	1,42
4	Enflasyon paranın satın alma gücünü azaltır.	57 7,9	52 7,2	210 29,0	146 20,2	259 35,8	724 100,0	3,69	1,24
5	Türkiye'deki Menkul Kıymetlerin adı Borsa İstanbul'dur.	51 7,0	68 9,4	281 38,8	141 19,5	183 25,3	724 100,0	3,47	1,17
6	Ons, altın gibi madenlerin ölçüm birimidir.	62 8,6	52 7,2	343 47,4	115 15,9	152 21,0	724 100,0	3,34	1,14

*1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılıyorum, 3:Fikrim Yok, 4:Katılıyorum, 5:Kesinlikle Katılıyorum

**N: Sayı

A.O.: Aritmetik Ortalama

S.S.: Standart Sapma

Araştırma temel değişkeni olan finansal okuryazarlığı ölçümleyen alt boyutlardan birisi “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi” boyutudur. Bu boyut 6 önerme (orijinal ölçek 8 önermeden oluşmakta olup iki önerme güvenilirliği düşürdüğü için analizlerden çıkartılmıştır) ile ölçümlenmiş olup, araştırmaya katılanlara ilgili önermelere ilişkin görüşlerini 5’li Likert ölçeğinde (1:Kesinlikle Katılmıyorum, . . . 5:Kesinlikle Katılıyorum) en uygun buldukları seçeneği işaretleyerek belirtmeleri istenilmiştir. Katılımcıların %58,1’i kredi kartı faturalarını her ay zamanında ödediklerini, %22,2’si bu konuda fikrinin olmadığını ve geri kalan %19,6’sı ise her ay zamanında ödeme yapmadıklarını beyan etmişlerdir. Bu önermeye verilen cevapların aritmetik ortalaması 3,66 olup, bu veri katılımcı öğrencilerin genel anlamda kredi kartı faturalarını zamanında ödeme eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %56,9’u sahip olduklarından daha fazla para harcamaktan kaçındıklarını, %17,5’i bu konuda fikrinin olmadığını ve %25,5’i ise daha fazla para harcama davranışı sergilediklerini ifade etmişlerdir. Bu önermeye ilişkin aritmetik ortalamanın 3,57 olduğu da dikkate alındığında, öğrencilerin sahip olduklarından daha fazla para harcamadıkları sonucuna ulaşılabilir.

Finansal okuryazarlığı ölçümleyen alt boyutlardan biri olan “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi” boyutunu ölçümleyen 6 önerme içerisinde en düşük aritmetik ortalamaya sahip önerme, her ay düzenli olarak bir miktar paranın tasarruf edilmesine ilişkin önerme olmuştur. Katılımcı öğrencilerin %46,4’ü düzenli olarak tasarruf

yaptıklarını kabul ederken, %22,7'si bu konuda fikir beyan etmemiş ve geri kalan %30,9'u ise düzenli tasarruf yapma davranışı sergilemediklerini ifade etmişlerdir. Bu verilerden hareketle, her ne kadar aritmetik ortalama 3'ün üstünde de olsa, gençlerin ancak bir kısmının düzenli olarak para tasarruf ettikleri söylenebilir.

Enflasyonun paranın satın alma gücü üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğuna yönelik önermeye, araştırmaya katılan öğrencilerin %56'sı katıldıklarını, %29'u fikir beyan etmek istemediklerini ve %15,1'i ise katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu önermeye verilen cevapların aritmetik ortalamasının 3,69 olduğu da dikkate alındığında, öğrencilerin enflasyonun paranın satın alma gücü üzerindeki etkisine ilişkin finansal bilgiye orta düzeyde sahip oldukları söylenebilir.

Türkiye'deki menkul kıymetlerin adının Borsa İstanbul olduğu yönündeki önermeye, katılımcı öğrencilerin %44,8'i katıldıklarını, %38,8'i bu konuda bir fikirlerinin olmadığı ve %16,4'ü ise katılmadıklarını bildirmişlerdir. Bu konuda öğrencilerin ikiye bölündüğünü bir kısmının katılıyorum yönünde cevap verirken yine küçümsenemeyecek bir oranın (%38,8) fikirlerinin olmadığı yönündeki cevapları, katılımcı öğrencilerin bu konuda düşük düzeyde finansal bilgiye sahip olduklarını göstermektedir. Benzer durum bir sonraki önerme olan Ons'un altın gibi madenlerin ölçüm birimi olduğuna ilişkin önerme için de söz konusudur. Bu önermeye yönelik katılımcıların yaklaşık yarısı (%47,4) bir fikirlerinin olmadığını, %15,8'i de katılmadıklarını ve yalnızca %36,9'u katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma temel değişkeni olan finansal okuryazarlığın alt boyutlardan birisi olan "harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi" boyutunu ölçümleyen 6 önermenin aritmetik ortalaması 3,49'dur. 5'li Likert ölçeği kullanıldığı esas alındığında, aritmetik ortalamanın 3,49 olması araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin "harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi" boyutuna yönelik finansal okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 4.6. Finansal Okuryazarlık: Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	Mortgage	263 36,3	194 26,8	181 25,0	43 5,9	43 5,9	724 100,0	2,18	1,16
2	İnternet Bankacılığı	33 4,6	52 7,2	126 17,4	178 24,6	335 46,3	724 100,0	4,01	1,16
3	Emeklilik Fonları	97 13,4	111 15,3	272 37,6	130 18,0	114 15,7	724 100,0	3,07	1,22
4	Vadeli İşlemler	65 9,0	85 11,7	254 35,1	171 23,6	149 20,6	724 100,0	3,35	1,19
5	Banka Kredisi	41 5,7	63 8,7	180 24,9	207 28,6	233 32,2	724 100,0	3,73	1,16
6	Vadesiz Mevduat Hesabı	52 7,2	88 12,2	232 32,0	151 20,9	201 27,8	724 100,0	3,50	1,22
7	Hisse Senedi Yatırımı	84 11,6	104 14,4	301 41,6	118 16,3	117 16,2	724 100,0	3,11	1,19
8	Tahvil Yatırımı	121 16,7	149 20,6	290 40,1	93 12,8	71 9,8	724 100,0	2,78	1,16
9	Yatırım Fonu	105 14,5	132 18,2	291 40,2	106 14,6	90 12,4	724 100,0	2,92	1,18
10	Kredi Kartı	40 5,5	53 7,3	128 17,7	197 27,2	306 42,3	724 100,0	3,93	1,18
11	Havale- EFT	45 6,2	48 6,6	133 18,4	164 22,7	334 46,1	724 100,0	3,96	1,21

*1:Kesinlikle bilmiyorum, 2:Bilmiyorum, 3:Duydum ama ayrıntısını bilmiyorum,
4:İyi biliyorum, 5:Kesinlikle iyi biliyorum
**N: Sayı A.O.: Aritmetik Ortalama S.S.: Standart Sapma

Araştırmanın değişkenlerinden olan finansal okuryazarlığın bir diğer alt boyutu ise “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”dir. Bu bilgi düzeyini ölçmek için araştırmaya katılanlara 11 tane bankacılık ürünü sunulmuş ve bu ürünleri bilip bilmediklerini şu skalaya göre belirtmeleri istenilmiştir: “1:kesinlikle bilmiyorum, 2:bilmiyorum, 3:duydum ama ayrıntısını bilmiyorum, 4:iyi biliyorum, 5:kesinlikle iyi biliyorum”.

Bankacılık ürünlerinden birisi olan “mortgage” ürününü, katılımcıların yaklaşık üçte ikisi (%63,1) bilmediklerini ve %25’i duyduklarını ancak ayrıntısını bilmediklerini belirtmişlerdir. Bu iki oran birlikte düşünüldüğünde katılımcıların büyük bir kısmının (%88,1) mortgage konusunda yeterli finansal bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin önemli bir kısmı (%70,9) internet bankacılığını iyi düzeyde bildiklerini ve yalnızca çok küçük bir kısmı (%11,8) ise bilmediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerin internet bankacılığına yönelik iyi düzeyde bir finansal bilgiye sahip oldukları ifade edilebilir.

Emeklilik fonlarına ilişkin bilgiye sahip olup olmadıkları sorulduğunda, katılımcıların %37,6’sı duyduklarını ancak ayrıntısını bilmedikleri, %28,7’si ise bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu iki oran birlikte ele alındığında, öğrencilerin yaklaşık

üçte ikisinin (%66,3) emeklilik fonlarına ilişkin yeterli düzeyde finansal bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Vadeli işlemlere yönelik katılımcıların %44,2'sinin bilgi sahibi oldukları ve %35,1'inin ise duydukları ancak ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Bu verilerden hareketle, öğrencilerin vadeli işlemlere yönelik düşük-orta düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Banka kredisine yönelik öğrencilerin %60,9'u bilgi sahibi olduklarını ve yalnızca %14,4'ü bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu veriler araştırmaya katılan öğrencilerin banka kredisi konusunda orta düzeyde finansal bilgiye sahip olduklarını açığa çıkartmaktadır.

Vadesiz mevduat hesabı bilgisine, öğrencilerin yaklaşık yarısı (%48,7) sahip olduklarını, yaklaşık beşte biri (%19,4) sahip olmadıklarını ve yaklaşık üçte biri de (%32) duyduklarını ancak ayrıntısına sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin vadesiz mevduat hesabına yönelik orta düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları yönünde yorumlanabilir.

Hisse senedi yatırımı bilgisine, öğrencilerin yaklaşık üçte biri (%32,5) sahip olduklarını, %26'sı sahip olmadıklarını ve %41,6'sı ise duyduklarını ancak ayrıntılı bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu verilerden hareketle, hisse senedi yatırımlarına yönelik öğrencilerin düşük düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Tahvil yatırımı bilgisine öğrencilerin %37,3'ü sahip olmadıklarını ve %40,1'i ise bu temel bankacılık ürününü duyduklarını ancak ayrıntısını bilemediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, tahvil yatırımı açısından öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin çok düşük olduğu ya da yeterli bilgilerinin olmadığı söylenebilir. Benzer durum yatırım fonu bilgisi açısından da söz konusudur. Öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (%32,7) yatırım fonu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ve %40,2'si ise duyduklarını ama ayrıntılı bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin diğerlerine kıyasla en iyi olduğu bankacılık ürünlerinden birisi kredi kartı bilgisidir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%69,5) kredi kartına yönelik iyi düzeyde bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Kredi kartına ilişkin öğrencilerin finansal bilgilerinin iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Benzer durum havale-EFT işlemleri için de geçerlidir. Öğrencilerin %68,8'i havale-EFT bilgisine iyi düzeyde

sahip olduğunu ve yalnızca %12,8'i ise bu bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Havale-EFT işlemlerine ilişkin öğrencilerin finansal bilgilerinin iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

Finansal okuryazarlığın bir diğer alt boyutu olan “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgiyi ölçen 11 önermeye verilen cevapların aritmetik ortalaması 3,32'dir. Bu veriden hareketle, öğrencilerin temel bankacılık ürünlerine yönelik finansal bilgilerinin düşük-orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 4.7. Finansal Okuryazarlık: Emeklilik ve Sigortacılık

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	Bireyin yaşı, araç kasko bedelinin belirlenmesinde önemli bir rol faktördür.	40 5,5	73 10,1	333 46,0	147 20,3	131 18,1	724 100,0	3,35	1,06
2	SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu), Türkiye'de çalışanların bağlı oldukları sağlık güvencesi kurumudur.	24 3,3	52 7,2	185 25,6	192 26,5	271 37,4	724 100,0	3,88	1,10
3	Bireysel emeklilik sistemi, aylık prim ödemeleri yapılan özel bir emeklilik sistemidir.	31 4,3	56 7,7	272 37,6	208 28,7	157 21,7	724 100,0	3,56	1,05
4	Bireysel emeklilik sisteminde emekliliğe hak kazanmak için 10 yıl süreyle katkı payı ödemesi yapmak gerekmektedir.	41 5,7	57 7,9	385 53,2	144 19,9	97 13,4	724 100,0	3,27	,98

*1: Kesinlikle yanlış, 2: Yanlış, 3: Fikrim Yok, 4: Doğru, 5: Kesinlikle doğru

**N: Sayı A.O.: Aritmetik Ortalama S.S.: Standart Sapma

Araştırmanın değişkenlerinden olan finansal okuryazarlığın bir diğer alt boyutu ise “emeklilik ve sigortacılık” bilgisidir. Bu bilgi düzeyini ölçmek için araştırmaya katılanlara 5 tane önerme sunulmuş ve bu önermelere ilişkin görüşlerini şu skalaya göre belirtmeleri istenilmiştir: “1: kesinlikle yanlış, 2: yanlış, 3: fikrim yok, 4: doğru, 5: kesinlikle doğru”. (Orijinal ölçek 5 önermeden oluşmakta olup bir önerme güvenilirliği düşürdüğü için analizlerden çıkartılmıştır).

Bireyin yaşının araç kasko bedelinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğuna yönelik önermeyi, araştırmaya katılan öğrencilerin %38,4'ü doğru, %46'sı fikrim yok ve %15,6'sı ise yanlış seçeneğini işaretleyerek cevaplamışlardır. Bu bağlamda, bireyin yaşı ile kasko bedeli arasındaki ilişkiye yönelik öğrencilerin düşük-orta düzeyde bir finansal bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin (%63,9), Sosyal Güvenlik Kurumunun, Türkiye’de çalışanların bağlı oldukları sağlık güvencesi kurumu olduğunu ifade ettikleri, %25,6’sının bu konuda fikirlerinin olmadığı ve yalnızca %10,5’inin SGK’nun ne olduğunu bilmedikleri yönünde cevap verdikleri anlaşılmaktadır. Bu verilere bakıldığında, SGK’na yönelik öğrencilerin orta düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Bireysel emeklilik sisteminin, aylık prim ödemelerinin yapıldığı özel bir emeklilik sistemi olduğu önermesine öğrencilerin yarısı (%50,4) doğru seçeneğini, yaklaşık üçte biri (%37,6) fikrim yok ve %12’si ise yanlış seçeneğini işaretleyerek cevap vermişlerdir. Dolayısıyla, bireysel emeklilik sisteminin aylık pirim ödenen özel bir emeklilik sistemi olduğuna yönelik öğrencilerin orta düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Bireysel emeklilik sisteminden emekli olabilmek için 10 yıl düzenli prim ödenmesine yönelik öğrencilerin yaklaşık üçte biri (%33,3) doğru seçeneğini, yaklaşık yarısı (%53,2) bu konuda fikirlerinin olmadığı ve %13,6’sı ise yanlış seçeneğini işaretleyerek cevap vermişlerdir. Dolayısıyla, bireysel emeklilik sisteminde emekli olmak için 10 yıl prim ödenmesine yönelik finansal bilgiye öğrencilerin düşük-orta düzeyde sahip oldukları söylenebilir.

Finansal okuryazarlığın alt boyutu olan “emeklilik ve sigortacılık” bilgisini ölçümleyen 4 adet önermeye verilen cevapların aritmetik ortalaması 3,52 olup, bu verilerden hareketle, öğrencilerin emeklilik ve sigortacılık finansal alanına yönelik bilgi düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 4.8. Finansal Okuryazarlık: Vergi ve Mevzuat

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	Yeni bir iş kurmadan önce Sanayi ve Ticaret Odası'na kayıt yaptırmak gerekmektedir.	33 4,6	74 10,2	285 39,4	191 26,4	141 19,5	724 100,0	3,46	1,06
2	Her işyeri sahibi vergi dairesine kayıt yaptırmak zorundadır.	26 3,6	59 8,1	243 33,6	189 26,1	207 28,6	724 100,0	3,68	1,08
3	Bir "Vergi Yılı" 1 Ocak'ta başlayıp, 31 Aralık'ta sona erer.	26 3,6	52 7,2	246 34,0	169 23,3	231 31,9	724 100,0	3,73	1,09

*1:Kesinlikle yanlış, 2:Yalınış, 3:Fikrim Yok, 4:Doğru, 5:Kesinlikle doğru

**N: Sayı A.O.: Aritmetik Ortalama S.S.: Standart Sapma

Araştırmanın değişkenlerinden olan finansal okuryazarlığın bir diğer alt boyutu ise “vergi ve mevzuat” bilgisidir. Bu bilgi düzeyini ölçmek için araştırmaya katılanlara 3 tane

önerme sunulmuş ve bu önermelere ilişkin görüşlerini şu skalaya göre belirtmeleri istenilmiştir: “1:kesinlikle yanlış, 2:yanlış, 3:fikrim yok, 4:doğru, 5:kesinlikle doğru”. (Orijinal ölçek 4 önermeden oluşmakta olup bir önerme güvenilirliği düşürdüğü için analizlerden çıkartılmıştır).

Yeni bir işyeri kurmadan önce Sanayi ve Ticaret Odası’na kayıt yaptırmak gerekir önermesine, araştırmaya katılan öğrencilerin %45,9’u önermenin doğru olduğu, %14,6’sı yanlış olduğu ve %39,4 ise bu konuda fikrinin olmadığı yönünde cevap vermişlerdir.

Her işyeri sahibinin vergi dairesine kayıt yaptırması gerektiği yönündeki önermenin, öğrencilerin yarısından fazlası (%54,7) doğru olduğunu, %11,7’si yanlış olduğunu ve yaklaşık üçte biri de (%34) bu konuda fikrinin olmadığını belirtmişlerdir. İşyeri sahiplerinin vergi dairesine kaydının olması açısından öğrencilerin orta düzeyde finansal bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Bir vergi yılının 1 Ocak’ta başlayıp 31 Aralık’ta sona erdiği önermesini, öğrencilerin yarısından fazlası (%55,2) doğru bulmuş, %10,8’i yanlış bulmuş ve yaklaşık üçte biri de (%34) fikrim yok demiştir. Bir vergi yılının ya da mali yılın ne olduğuna yönelik öğrencilerin orta düzeyde finansal bilgiye sahip olduğu söylenebilir.

4.8.2.2. Yaşam Tatmini Değişkeninin Frekans Dağılımı

Tablo 4.9. Yaşam Tatmini

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	İdeallerime yakın bir yaşantım vardır.	84 11,6	89 12,3	222 30,7	198 27,3	131 18,1	724 100,0	3,28	1,23
2	Yaşam koşullarım mükemmeldir.	86 11,9	159 22,0	256 35,4	155 21,4	68 9,4	724 100,0	2,94	1,13
3	Yaşamımdan memnunum.	62 8,6	76 10,5	218 30,1	234 32,3	134 18,5	724 100,0	3,42	1,16
4	Şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum.	64 8,8	110 15,2	241 33,3	199 27,5	110 15,2	724 100,0	3,25	1,15
5	Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim	193 26,7	83 11,5	216 29,8	105 14,5	127 17,5	724 100,0	2,85	1,42

*1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum, 5:Kesinlikle Katılıyorum

**N: Sayı

A.O.: Aritmetik Ortalama

S.S.: Standart Sapma

Araştırmanın bağımlı değişkenlerinden birisi olan yaşam tatmini değişkenini ölçümlemek için 5 tane önermeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Katılımcıları ölçekte yer alan önermelere ilişkin görüşlerini ifade edebilmeleri için 5'li Likert tipi skala kullanılmıştır. Bu skala "1:kesinlikle katılmıyorum, 2:katılmıyorum, 3:kararsızım, 4:katılıyorum, 5:kesinlikle katılıyorum" şeklindedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden, kendilerine sunulan önermelere yönelik görüşlerini bu skalada kendilerine en uygun seçeneği işaretleyerek belirtmeleri istenilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %45,4'ü ideallerine yakın bir yaşantısının olduğunu, %23,9'u böyle bir yaşantısının olmadığını ve %30,7'si ise bu konuda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, yaşam tatmini anlamında öğrencilerin ideallerine yakın bir yaşantıya sahip olma düzeylerinin düşük-orta seviyede olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin yaklaşık üçte biri (%30,8) yaşam koşullarının mükemmel olduğunu düşünürken, diğer yaklaşık üçte biri (%33,9) yaşam koşullarının mükemmel olduğunu düşünmemekte ve %35,4'ü ise bu konuda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin yaşam koşullarını pek de mükemmel görmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Öğrencilerin yaklaşık yarısı (%50,8) yaşamından memnun olduklarını, %19,1'i memnun olmadıklarını ve %30,1'i ise bu konuda kararsız kaldıklarını beyan etmişlerdir. Bu verilerden hareketle, öğrencilerin yaşamlarından memnuniyet düzeylerinin orta seviyede olduğu söylenebilir.

Şimdiye kadar yaşamdan istedikleri önemli şeylere sahip olduklarını düşünen öğrencilerin oranı %42,7, düşünmeyenlerin oranı %24 ve bu konuda kararsız olduklarını düşünenlerin oranı ise %33,3'dür. Bu verilerden yola çıkarak, yaşamdan önemli beklentilerinin karşılanması açısından öğrencilerin düşük-orta düzeyde bir yaşam tatminine sahip oldukları söylenebilir.

Öğrencilerin yaklaşık üçte biri (%32) tekrar dünyaya gelecek olsalardı neredeyse hiçbir şeyi değiştirmeyeceklerini beyan ederek yaşam tatminlerinin yüksek olduğunu ifade ederken, %38,2'si bunun tersini düşündüklerini yani hayatlarında değişiklik yapmak istediğini ve %29,8'i ise bu konuda kararsız olduklarını rapor etmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerin tekrar dünyaya gelselerdi yaşamlarında bir şeyleri

değiştirme taleplerine bağlı olarak yaşam tatmin düzeylerinin düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bağımlı değişkenlerinden birisi olan yaşam tatminini ölçümleyen 5 adet önermeye verilen yanıtların aritmetik ortalaması 3,15 olup bu ortalama, araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam tatmin düzeylerinin düşük seviyede olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4.8.2.3. Liderlik Değişkeninin Frekans Dağılımı

Araştırmanın bağımlı değişkenlerinden birisi, liderlik değişkenidir. Liderlik değişkeni bu araştırmada iki boyutlu olarak ele alınmış olup bu boyutlar “yapıyı kurma” ve “anlayış gösterme” boyutlarıdır.

Tablo 4.10. Liderlik: Yapıyı Kurma

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	Yapılacak işlerin belirli standartlara uygun olmasına dikkat ederim	52 7,2	48 6,6	120 16,6	217 30,0	287 39,6	724 100,0	3,88	1,21
2	İşlerin belirtilen zaman içinde tamamlanmış olmasına özen gösteririm	26 3,6	50 6,9	162 22,4	214 29,6	272 37,6	724 100,0	3,91	1,10
3	Öğrenci olarak, okuldaki ve sınıftaki yerimin, rolümün arkadaşlarım ve öğretmenlerimce anlaşılmasını sağlamaya çalışırım	25 3,5	63 8,7	151 20,9	242 33,4	243 33,6	724 100,0	3,85	1,09
4	Arkadaşlarımın mevcut kurallara ve yönetmeliklere uymasını isterim.	21 2,9	55 7,6	169 23,3	239 33,0	240 33,1	724 100,0	3,86	1,05
5	Arkadaşlarıma görevleri konusunda kendilerinden neler beklediğimi açıkça belirtirim.	26 3,6	66 9,1	194 26,8	237 32,7	201 27,8	724 100,0	3,77	1,84
6	Arkadaşlarımın kendilerini tamamen görevlerine vermeleri için gerekeni yaparım.	27 3,7	67 9,3	213 29,4	250 34,5	167 23,1	724 100,0	3,64	1,05
7	Arkadaşlarımın uyumlu bir işbirliği içinde çalışmalarını için gereken her şeyi yaparım.	24 3,3	54 7,5	183 25,3	253 34,9	210 29,0	724 100,0	3,79	1,05

*1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum,

5: Kesinlikle Katılıyorum

**N: Sayı

A.O.: Aritmetik Ortalama

S.S.: Standart Sapma

Araştırmanın bağımlı değişkenlerinden birisi olan liderlik değişkeninin alt boyutu “yapıyı kurmayı” ölçümlemek için 7 tane önermeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Katılımcıları ölçekte yer alan önermelere ilişkin görüşlerini ifade edebilmeleri için 5’li Likert tipi skala kullanılmıştır. Bu skala “1:kesinlikle katılmıyorum, 2:katılmıyorum,

3:kararsızım, 4:katılıyorum, 5:kesinlikle katılıyorum” şeklindedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden, kendilerine sunulan önermelere yönelik görüşlerini bu skalada kendilerine en uygun seçeneği işaretleyerek belirtmeleri istenilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %69,6’sı yapılacak işlerde belli standartlara uygun davranılmasına dikkat ettiklerini, %13,8’i buna dikkat etmediklerini ve geri kalan %16,6’sı ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin yapılan işlerde standartlara uygun davranılmasını önemsediklerini açığa çıkartmaktadır.

Öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (%67,2) işlerin önceden belirtilen zamanda yapılmasına özen gösterdiklerini, %10,5’i özen göstermediklerini ve yaklaşık beşte biri de (%22,4) bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan öğrencilerin işlerin zamanında yapılmasına özen gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin %67’si okuldaki ve sınıftaki yerinin, rolünün, arkadaşları ve öğretmenleri tarafından anlaşılmasını sağlamaya çalıştıklarını, %12,2’si böyle bir uğraş içerisinde olmadıklarını ve %20,9’u ise bu konuda kararsız olduklarını beyan etmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin buldukları ortamdaki yer ve rollerinin yakın çevresi tarafından fark edilmesini önemsediklerini açığa çıkartmaktadır.

Öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (%66,1) arkadaşlarının mevcut kurallara ve yönetmeliklere uygun davranmasını istediklerini, %10,5’i böyle bir isteklerinin olmadığını ve %23,3’ü ise bu konuda kararsız olduklarını rapor etmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin kendi arkadaşlarının kurallara ve yönetmeliklere uygun hareket etmesini arzuladıklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %60,4’ü görevleri konusunda arkadaşlarından neler beklediklerini açıkça belirtmek istediklerini, %12,7’si böyle bir isteklerinin olmadığı ve %26,8’i ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin birlikte çalıştıkları bireylerden görevleri konusunda ne beklediklerini açıkça ifade etmeyi doğru buldukları anlaşılmaktadır.

“Arkadaşlarımın kendilerini tamamen görevlerine vermeleri için gerekeni yaparım” önermesine öğrencilerin %57,6’sı katıldıklarını, %13’ü katılmadıklarını ve %29,4’ü de kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerin, çalışma arkadaşlarının kendilerini görevlerine vermeleri yönünde gerekeni yapacakları anlaşılmaktadır.

“Arkadaşlarımın uyumlu bir işbirliği içerisinde çalışmalarını için gereken her şeyi yaparım” önermesine öğrencilerin %63,9’u katıldıklarını, %10,8’i katılmadıklarını ve

yaklaşık dörtte üçü (%25,3) kararsız olduğunu beyan etmişlerdir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan öğrencilerin, birlikte hareket ettikleri bireylerin işbirliği içinde çalışmalarını için gerekeni yapmaya hazır bireyler olduğu açığa çıkmaktadır.

Bu verilerin bütünü esas alındığında, liderlik değişkeninin alt boyutu olan “yapıyı kurma” boyutunu ölçen 7 adet önermeye verilen yanıtların aritmetik ortalaması 3,81 olup, bu skor öğrencilerin yapıyı kurma liderlik boyutu açısından üst-orta düzeyde olduklarını ifade etmektedir. Öğrenciler, görevin yerine getirilmesi için (yapıyı kurma) bir lider olarak ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Bir başka ifadeyle, öğrencilerin “yapıyı kurma” liderlik davranışı gösterdikleri ya da göstermeyi arzuladıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 4.11. Liderlik: Anlayış Gösterme

	Önerme	1* N** %	2 N %	3 N %	4 N %	5 N %	Toplam N %	A.O.	S.S
1	Arkadaşlarıma kişisel yardımda bulunurum.	19 2,6	56 7,7	152 21,0	253 34,9	244 33,7	724 100,0	3,89	1,04
2	Arkadaşlarımla aynı okul ve sınıfta öğrenim görüyorum olmaktan memnunk duymalarımı sağlamaya çalışırım.	45 6,2	56 7,7	204 28,2	210 29,0	209 28,9	724 100,0	3,67	1,15
3	Kolay ve anlaşılır bir öğrenci olduğuma inanırım.	31 4,3	53 7,3	185 25,6	220 30,4	235 32,5	724 100,0	3,79	1,10
4	Arkadaşlarımla dinlemeye zaman ayırırım.	25 3,5	43 5,9	156 21,5	255 35,2	245 33,8	724 100,0	3,90	1,05
5	Arkadaşlarıma eşit davranırım.	60 8,3	69 9,5	198 27,3	213 29,4	184 25,4	724 100,0	3,54	1,20
6	Değişiklikler yapmaya istekliyimdir.	30 4,1	50 6,9	184 25,4	224 30,9	236 32,6	724 100,0	3,81	1,09
7	Diğer insanların benimle kolay ilişki kurmasına yatkınım.	45 6,2	56 7,7	186 25,7	224 30,9	213 29,4	724 100,0	3,70	1,15
8	Görüşmelerimde arkadaşlarımla kendimi rahat hissetmelerini sağlarım.	25 3,5	47 6,5	154 21,3	258 35,6	240 33,1	724 100,0	3,89	1,05
9	Arkadaşlarımla önerilerini uygulamaya çalışırım.	37 5,1	52 7,2	210 29,0	259 35,8	166 22,9	724 100,0	3,64	1,07
10	Önemli konularda işe başlamadan önce arkadaşlarımla onayımı alırım	66 9,1	70 9,7	209 28,9	203 28,0	176 24,3	724 100,0	3,49	1,22

*1:Kesinlikle katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum, 5:Kesinlikle Katılıyorum

**N: Sayı

A.O.: Aritmetik Ortalama

S.S.: Standart Sapma

Liderlik değişkeninin bir diğer alt boyutu olan “anlayış gösterme” boyutunu ölçümlemek için 10 tane önerme anket formunda yer almıştır. (Orijinal ölçek 12 önermeden oluşmakta olup iki önerme güvenilirliği düşürdüğü için analizlerden çıkartılmıştır).

Araştırmaya katılan öğrencilerin %68,6'sı arkadaşlarına kişisel yardımda bulunacaklarını, %10,3'ü böyle bir yardımda bulunmak istemediklerini ve %21'i ise yardım konusunda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerin birlikte hareket ettikleri bireylere yardımda bulunmayı esas alan liderlik özelliğine sahip oldukları söylenebilir.

Öğrencilerin %57,9'u arkadaşlarının aynı okul ve sınıfta öğrenim görmelerinden memnuniyet duymalarını sağlayacakları yönünde görüş bildirirken, %13,9'u böyle bir fikirlerinin olmadığını ve %28,2'si ise bu konuda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerin, birlikte hareket ettikleri bireylerin aynı ortamda bulunmaktan memnuniyet duyacakları imkanlar oluşturacak, liderlik anlayışında oldukları söylenebilir.

Kolay ve anlaşılır bir öğrenci olduklarını ifade eden öğrenci oranı %62,9 iken, bunu kabul etmeyenlerin oranı %11,6 ve bu konuda kararsız olanların oranı ise %25,6'dır. Bu verilerden hareketle, öğrencilerin bir liderlik özelliği olan anlaşılır ve kolay ulaşılabilir birey özelliğine sahip oldukları söylenebilir.

Öğrencilerin %69'u arkadaşlarını dinlemeye zaman ayırdıklarını, %9,4'ü zaman ayırmaya istekli olmadıkları ve %21,5'i ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bu veriler, önemli bir liderlik özelliği olan "başkalarını dinleme" özelliğine, öğrencilerin sahip olduklarını göstermektedir.

Öğrencilerin %54,8'i arkadaşlarına eşit davrandıklarını, %17,8'i eşit davranmadıklarını ve %27,3'ü ise eşit davranma hususunda kararsız kaldıklarını beyan etmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin bir liderlik özelliği olan izleyicilere eşit davranma konusunda orta düzeyde olduklarını göstermektedir.

Değişiklik yapmak önemli bir liderlik özelliği olup, öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (%63,5) değişiklik yapmaya istekli olduklarını, %11'i böyle bir isteklerinin bulunmadığını ve yaklaşık dörtte biri (%25,4) değişiklik konusunda kararsız olduklarını beyan etmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin değişiklik yapma liderlik özelliğine sahip oldukları yönünde yorumlanabilir.

Liderlerin bir diğer özelliği de kolay ulaşılabilir ve iletişim kurulabilir olmalarıdır. Öğrencilerin %60,3'ü diğer insanların kendileriyle açıkça ve kolay şekilde iletişim kurmalarına yatkın olduklarını ifade ederken, %13,9'u böyle bir yatkınlıklarının olmadığını ve %25,7'si ise bu konuda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla,

öğrenciler kolay iletişim kurulabilen bireyler olarak bir diğer liderlik özelliğine de sahip olduklarını beyan etmişlerdir.

Görüşmelerinde arkadaşlarının kendilerini rahat hissetmelerini sağlama istekliliğinde olan öğrencilerin oranı %68,7, böyle bir isteklilikte olmayanların oranı %10 ve bu konuda kararsız kaldıklarını söyleyenlerin oranı ise %21,3'dür. Bu veriler, öğrencilerin görüşmelerinde izleyicilerinin kendilerini rahat hissettikleri liderlik özelliğine sahip oldukları anlamında yorumlanabilir.

Başkalarının önerilerini esas almak yine önemli bir liderlik özelliğidir. Öğrencilerin %58,7'si arkadaşlarının önerilerini uygulamaya çalıştığını, %12,3'ü böyle bir anlayışta olmadıklarını ve %29'u ise bu konuda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerin başkalarının önerilerini uygulamaya istekli olduklarını beyan ederek, bir başka liderlik özelliğine de sahip oldukları söylenebilir.

Öğrencilerin %52,3'ü önemli konularda işe başlamadan önce arkadaşlarının onaylarını aldıklarını, %18,8'i böyle bir onaya gereksinim duymadıkları ve %28,9'u ise bu konuda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu veriler, öğrencilerin önemli konularda birlikte hareket ettikleri bireylerin de onaylarını alma yönündeki liderlik davranışına sahip olduklarını açığa çıkartmaktadır.

4.8.2.4. Araştırma Değişkenlerinin Güvenirliliği

Araştırma hipotezlerini test edebilmek için öncelikle araştırma değişkenlerinin güvenilir bir tarzda ölçümlendiğinden emin olmak gerekmektedir. Araştırmanın temel değişkenleri olan finansal okuryazarlık, yaşam tatmini ve liderlik değişkenlerinin güvenilir bir şekilde ölçümlendiğinin ispatlanması önem arz ettiğinden, değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşimler bazında verilerin analizine güvenilirlik analizi ile başlanması uygun bulunmuştur.

Tablo 4.12. Araştırma Değişkenlerinin Güvenilirliği

Değişkenler	Cronbach Alfa Değeri	Önerme Sayıları
Finansal Okuryazarlık: Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi Ölçümü	,600	6*
Finansal Okuryazarlık: Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi Ölçümü	,850	11
Finansal Okuryazarlık: Emeklilik ve Sigortacılık	,600	4**
Finansal Okuryazarlık: Vergi ve Mevzuat	,706	3***
Yaşam Tatmini	,795	5
Liderlik: Yapıyı Kurma	,817	7
Liderlik: Anlayış Gösterme	,834	10****

*Ölçeğin orijinalinde 8 soru bulunmakta olup, iki soru güvenilirliği düşürdüğü için ölçekten çıkartılmıştır.

** Ölçeğin orijinalinde 5 soru bulunmakta olup, bir soru güvenilirliği düşürdüğü için ölçekten çıkartılmıştır.

**** Ölçeğin orijinalinde 4 soru bulunmakta olup, bir soru güvenilirliği düşürdüğü için ölçekten çıkartılmıştır.

****Ölçeğin orijinalinde 12 soru bulunmakta olup, iki soru güvenilirliği düşürdüğü için ölçekten çıkartılmıştır.

Bu tez araştırmasının amacına ulaşmak için geliştirilmiş olan 12 adet hipotezde toplam 4 adet bağımsız değişken ve 3 adet bağımlı değişken bulunmaktadır. Dolayısıyla araştırmada toplam 7 değişken bulunmakta olup bu değişkenlerin tümü çoklu önerme (multiple item scale) ile ölçümlenmiş olan değişkenlerdir. Değişkenleri ölçümleyen önermelerin değişkeni güvenilir şekilde ölçümleyip ölçümlemediğini ortaya çıkarmak için literatürde yaygın olarak kullanılan güvenilirlik analizi olan Cronbach Alpha güvenilirlik analizi yapılmış ve her bir değişken için elde edilen Cronbach Alpha değerleri güvenilirlik tablosunda sunulmuştur. Dolayısıyla, her bir değişkenin kaç adet önerme ile ölçümlendiği ve bunların Cronbach Alpha değerleri “Araştırma Değişkenlerinin Güvenilirliği” tablosunda görülmektedir.

Literatürde Cronbach Alpa değeri ,60 ve üzeri olduğunda değişkenin güvenilir olarak ölçümlendiğinin kabul edilebileceği belirtilmektedir. Örneğin, Kayış (2014), bir ölçeğin güvenilir skorlarının şu anlama geldiğini ifade etmiştir:

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir, ve

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Bu tez araştırması için kullanılan 7 adet değişkenin Cronbach Alpa değerleri ,60 ile ,85 aralığında oluşmuştur. Dolayısıyla, araştırma değişkenleri oldukça güvenilir veya

yüksek derecede güvenilir düzeye sahiptirler. “Finansal Okuryazarlık: Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi Ölçümü” (,60), “Finansal Okuryazarlık: Emeklilik ve Sigortacılık” (,60), “Finansal Okuryazarlık: Vergi ve Mevzuat” (,70) ve yaşam tatmini (,79) değişkenleri oldukça güvenilir düzeyde ölçümlenmişlerdir. “Finansal Okuryazarlık: Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi Ölçümü” (,85), “Liderlik: Yapıyı Kurma” (,81) ve Liderlik: Anlayış Gösterme (,83) değişkenleri ise yüksek derecede güvenilir düzeyde ölçümlenmişlerdir. Bazı değişkenleri ölçümlemek için kullanılan önermelerden bir veya bir kaç yapılan güvenilirlik analizinde ölçeğin güvenilirlik düzeyini düşürdüğünden SPSS’te bu önermeler çıkartılarak güvenilirlik hesaplamaları ortaya çıkan yeni duruma göre yeniden hesaplanmış ve bu durum güvenilirlik tablosunun altına düşülen notlarla belirtilmiştir. Örneğin, araştırmanın bağımsız değişkenlerinden birisi olan “Finansal Okuryazarlık: Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi Ölçümü” değişkenini ölçen, orijinalinde 8 önerme bulunurken, yapılan güvenilirlik analizinde iki önerme Cronbach Alpha değerini aşağı çektiği için SPSS programının sunduğu “Cronbach Alpa If Item Deleted” opsiyonu kullanılarak ölçekten çıkartılmış ve değişken geri kalan altı soru ile ölçümlenmiştir.

Ölçeklerin güvenilirliklerinin “oldukça güvenilir” veya “yüksek derecede güvenilir” olduğu sonucuna ulaşıldıktan sonra, araştırmanın hipotezlerini test etmek için kullanılacak değişkenler SPSS’in “Compute Mean” opsiyonu kullanılarak, çok önermeli ölçeklerden oluşturulmuştur.

4.8.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Bulguları

Araştırma hipotezlerinde bağımsız değişken olarak finansal okuryazarlık (dört boyutlu: “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”, “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”, “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ve “vergi ve mevzuat bilgisi”) bağımlı değişken olarak ise yaşam tatmini ve liderlik (iki boyutlu: yapıyı kurma ve anlayış gösterme) değişkenleri bulunmaktadır. Hipotezlerin testine geçmeden önce değişkenler arasında anlamlı bir korelasyon olup olmadığının açığa çıkartılması gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırma değişkenleri arasındaki ilişki yapısını ortaya çıkartmak için korelasyon analizi yapılmış ve bulgular tabloya aktarılmıştır. Ayrıca araştırma değişkenlerinin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de diğer tabloda sunulmuştur.

Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ilişkiyi göstermek, değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığını açığa çıkartmak için yapılır. Korelasyon katsayısı -1 ile 1 arasında bir değer alır. Değerler 0'a yaklaştığı değişkenler arasındaki ilişkinin azaldığı, (- veya +) 1'e yaklaştığı ilişkinin arttığı anlaşılır. Negatif değerler negatif ilişkiyi, pozitif değerler ise pozitif ilişkiyi gösterir. Korelasyon katsayısı;

$$r = \frac{\sum(xy) - (\sum x)(\sum y)/n}{\sqrt{(\sum x^2 - (\sum x)^2/n)(\sum y^2 - (\sum y)^2/n)}}$$

formülüyle hesaplanır.

Tablo 4.13. Araştırma Değişkenlerinin Korelasyon Değerleri

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1.FO Harcama	1						
2.FOTemel Bankacılık	,341** ,000	1					
3.FO Emeklilik	,356** ,000	,393** ,000	1				
4.FO Vergi	,294** ,000	,316** ,000	,375** ,000	1			
5.Liderlik: Yapıyı K.	,339** ,000	,277** ,000	,344** ,000	,365** ,000	1		
6.Liderlik: Anlayış G.	,288** ,000	,225** ,000	,297** ,000	,330** ,000	,656** ,000	1	
7.Yaşam Tatmini	,098** ,008	,098** ,008	,036 ,339	,050 ,175	,125** ,001	,212** ,000	1

** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4.14. Araştırma Değişkenlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
1.FO Harcama	3,4903	,74648
2.FOTemel Bankacılık	3,3231	,74989
3.FO Emeklilik	3,5155	,70221
4.FO Vergi	3,6225	,85540
5.Liderlik: Yapıyı K.	3,8143	,84780
6.Liderlik: Anlayış G.	3,7316	,70515
7.Yaşam Tatmini	3,1481	,90596

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan finansal okuryazarlığın 4 alt boyutundan biri olan “harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi” ile araştırmanın bağımlı değişkeni olan liderlik-yapıyı kurma (,339), liderlik- anlayış gösterme (,288) ve yaşam tatmini (,098) arasında $p<.001$ düzeyin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu görülmektedir.

“Temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi” ile liderlik-yapıyı kurma (,277), liderlik- anlayış gösterme (,225) ve yaşam tatmini (,098) arasında $p<.001$ düzeyin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu görülmektedir.

“Emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ile liderlik-yapıyı kurma (,344) ve liderlik- anlayış gösterme (,297) arasında $p<.001$ düzeyin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu görülmektedir. Ancak “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ile yaşam tatmini arasında (,036; $p=,339$) $p>.05$ olup, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

“Vergi ve mevzuat bilgisi” ile liderlik-yapıyı kurma (,365) ve liderlik- anlayış gösterme (,330) arasında $p<.001$ düzeyin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğu görülmektedir. Ancak “vergi ve mevzuat bilgisi” ile yaşam tatmini arasında (,050; $p=,175$) $p>.05$ olup, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Korelasyon tablosundaki bütün değerler kendi aralarında kıyaslandığında, araştırmanın bağımlı değişkeni ile bağımsız değişkenleri arasında en güçlü ilişki (,344) finansal okuryazarlığın alt boyutu olan “vergi ve mevzuat bilgisi” ile liderliğin alt boyutu olan yapıyı kurma arasında gerçekleşmiştir. En zayıf ilişki (,098) ise yaşam tatmini ile finansal okuryazarlığın iki alt boyutu olan “harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi” ile “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi” arasında gerçekleşmiştir. Aralarında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmayan değişkenler ise yaşam tatmini ile finansal okuryazarlığın iki alt boyutu olan “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ile “vergi ve mevzuat bilgisi” arasındadır. Korelasyon analizi bulguları, araştırmanın Hipotez 7 ve Hipotez 10 dışında diğer hipotezlerini doğrular yöndedir. Bu bağlamda, araştırmanın hipotezlerini (Hipotez 7 ve 10 dışında) test etmek için regresyon analizleri yapılmıştır.

4.8.4. Finansal Okuryazarlığın Yaşam Tatmini ve Liderlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Bulguları

4.8.4.1. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi - Yaşam Tatmini

Tablo 4.15. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilginin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Yaşam Tatmini	,119	2,642	,008
	R²= ,010 ΔR²= ,008	F=6,978	,008

Finansal okuryazarlık alt boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”nin, bireyin yaşam tatmini üzerindeki etkisini (H1) incelemek için yapılan regresyon analizi bulgularına dayanarak araştırmanın birinci hipotezi kabul edilmiştir. “Harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”den oluşan finansal okuryazarlık düzeyi, bireyin yaşam tatmini ($\beta=,119$; $F=6,978$) üzerinde, $p<.01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Ancak hipotezin bağımsız değişkeninin (finansal okuryazarlık) bağımlı değişken (yaşam tatmini) üzerindeki etkisi çok yüksek olmayıp %0,8 düzeyinde bir etkiye sahiptir. Açıklanan değer düşük olmasına rağmen etki düzeyi istatistiksel olarak anlamlı ($p=,008$) olduğundan araştırmanın birinci hipotezi (H1) kabul edilmiştir. Bu veriler, bireyin finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça, buna bağlı olarak düşük düzeyde de olsa yaşam tatmininin de artacağını açığa çıkartmaktadır.

4.8.4.2. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi - Yapıyı Kurma

Araştırmanın hipotezlerinden olan “H2:Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘harcama, tasarruf ve temel finansal bilginin’, liderlik boyutlarından ‘yapıyı kurma’ üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” hipotezini test etmek için regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 4.16. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Yapıyı Kurma	,339	9,693	,000
	R²= ,115 ΔR²= ,114	F=93,962	,000

Yapılan regresyon analizi, finansal okuryazarlık alt boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”nin, liderlik alt boyutu olan “yapıyı kurma” ($\beta=.339$; $F=93,962$) üzerinde $p<0,001$ düzeyinde anlamlı, pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. “Harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi” bağımsız değişkeni “yapıyı kurma” bağımlı değişkeninin %11,4’ünü açıklamaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın ikinci hipotezi (H2) kabul edilmektedir. Harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi düzeyi artan bireyin liderlik özelliği olan görevi başarıyla yerine getirmede daha etkin olacağı söylenebilir.

4.8.4.3. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi - Anlayış Gösterme

Tablo 4.17. Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Anlayış Gösterme	,288	8,092	,000
	R²= ,083 ΔR²= ,082	F=65,475	,000

Araştırmanın üçüncü hipotezi olan “H3:Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘harcama, tasarruf ve temel finansal bilginin’, liderlik boyutlarından ‘anlayış gösterme’ üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” hipotezini test etmek için yapılan regresyon analizi bulguları hipotezi doğrular yöndedir. Hipotezin bağımsız değişkeni olan “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”, hipotezin bağımlı değişkeni olan “anlayış

gösterme”yi ($\beta=,288$; $F=65,475$) $p<.001$ anlamlılık düzeyinde pozitif yönde etkilemektedir. Bireyin “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgisini” içeren finansal okuryazarlık düzeyi, “anlayış gösterme” liderlik davranışının %8,2’sini açıklamaktadır. Bireyin finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça liderlik anlayışının da bundan pozitif yönde etkileneceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın üçüncü hipotezi (H3) kabul edilmiştir.

4.8.4.4. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi - Yaşam Tatmini

Tablo 4.18. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilginin Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Yaşam Tatmini	,098	2,659	,008
	R²= ,010 $\Delta R^2= ,008$	F=7,069	,008

Araştırmanın dördüncü hipotezi, finansal okuryazarlık ile yaşam tatmini arasındaki etkileşimi ifade etmek üzere geliştirilmiştir. Hipotezde, finansal okuryazarlık bağımsız değişkeni alt boyut olan “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi” düzeyini ifade ederken, hipotezin bağımlı değişkeni ise yaşama tatminidir. Yapılan regresyon analizi, temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi düzeyiyle temsil edilen finansal okuryazarlığın, bireyin yaşam tatminini ($\beta=,098$; $F=7,069$) $p<.01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini ancak etkinin anlamlı olmasına rağmen açıklanan değer ancak %0,8 düzeyinde olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka ifadeyle, temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi, bireyin yaşam tatminini istatistiksel olarak anlamlı ve ancak %0,8 düzeyinde açıklamaktadır. Her ne kadar açıklanan değer düşük olsa dahi anlamlılık $p<.01$ olduğundan araştırmanın dördüncü hipotezinin (H4) kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durumda, birey temel bankacılık ürünlerini tanıdığı ve bu ürünlerden doğru şekilde faydalanmaya başladığı sürece, bu bireyin yaşam tatmini de bundan olumlu yönde etkilenecek ve yaşam tatmin düzeyi yükselecektir, şeklinde yorum yapmak mümkün olabilir.

4.8.4.5. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi - Yapıyı Kurma

Tablo 4.19. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Yapıyı Kurma	,277	7,738	,000
	R²= ,077 ΔR²= ,075	F=59,872	,000

Temel bankacılık ürünlerine yönelik finansal bilginin bireyin “yapıyı kurma” liderlik davranışı üzerindeki etkisini ifade eden araştırmanın beşinci hipotezini (H5) test etmek için yapılan regresyon analizi, hipotezi doğrular yönde bulgular sunmuştur. Bireyin temel bankacılık ürünlerine yönelik finansal okuryazarlığı, bireyin “yapıyı kurma” liderlik davranışını ($\beta=,277$; $F=59,872$) $p<.001$ düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Temel bankacılık ürünlerine yönelik bilgi düzeyi bireyin yapıyı kurma liderlik anlayışını %7,5 oranında açıklamaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın beşinci hipotezi (H5) kabul edilmiştir. Bu hipotezin kabul edilmesi, görevi başarıyla yerine getirme liderlik özelliği göstermek isteyen bireye, sahip olacağı temel bankacılık bilgilerinin pozitif yönde katkı sağlayacağı yönünde yorum yapılmasına olanak tanımaktadır.

4.8.4.6. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi - Anlayış Gösterme

Tablo 4.20. Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Anlayış Gösterme	,225	6,197	,000
	R²= ,051 ΔR²= ,049	F=38,405	,000

Araştırmanın altıncı hipotezi “Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilginin’ liderlik boyutlarından ‘anlayış gösterme’ üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” şeklinde kurgulanmıştır. Bu hipotezi test etmek için yapılan regresyon analizi, hipotezi doğrular yönde bulgular ortaya koymuştur. Temel bankacılık ürünleri bilgisini içeren finansal okuryazarlık bağımsız değişkeninin, liderlik boyutu olan “anlayış gösterme”yi ($\beta=,225$; $F=38,405$) $p<.001$ düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın altıncı hipotezi (H6) kabul edilmektedir. Temel bankacılık bilgi düzeyi artan bireyin, insana değer ve önem veren liderlik davranışları gösterme yönünde eğilim gösterdiği söylenebilir.

4.8.4.7. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi - Yaşam Tatmini

Araştırmanın yedinci hipotezi, “Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin’ yaşam tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” şeklindedir. Yapılan korelasyon analizinde “emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilgiler” bağımsız değişkeni ile yaşam tatmini bağımlı değişkeni arasında ilişkinin anlamlılık düzeyi $p=,339$ yani $p>.05$ bulunduğundan, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın yedinci hipotezindeki bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanılmadığından, değişkenlerin etki düzeyini ölçümleyen regresyon analizi yapmaya gerek kalmaksızın, araştırmanın yedinci hipotezi (H7) ret edilmiştir. Bu tez çalışması için elde edilen verilerin analizi, emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin, bireyin yaşam tatminini etkilemediğini göstermiştir. Normalde, araştırma hipotezinde savunulduğu gibi, emeklilik ve sigortacılık bilgi düzeyi artan bireyin yaşam tatmin düzeyinin de artması beklenir. Ancak, bu çalışmada böyle bir ilişkiye ve etkiye rastlanılmamasının nedeni, verilerin henüz emeklilik ile somut bir bağı olmayan gençler üzerinden, diğer bir ifadeyle üniversite öğrencilerinden toplanılmış olmasına bağlanabilir.

4.8.4.8. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi - Yapıyı Kurma

Tablo 4.21. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Yapıyı Kurma	,344	9,859	,000
	R²= ,119 ΔR²= ,117	F=97,203	,000

Araştırmanın sekizinci hipotezi, “Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin’, liderlik boyutlarından ‘yapıyı kurma’ üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” yönündedir. Yapılan regresyon analizi, sekizinci hipotezi doğrular yönde veriler ortaya koymuştur. Hipotezdeki bağımsız değişken olan “emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilgi”, bağımlı değişken olan liderliğin “yapıyı kurma” boyutunu ($\beta=,344$; $F=97,203$) $p<.001$ düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Bireyin emeklilik ve sigortacılık alanına yönelik finansal okuryazarlık düzeyi yükseldikçe, bu bireyin “yapıyı kurma” yönünde bir liderlik davranışı sergileme olasılığı da artmaktadır. Hipotezdeki bağımsız değişken (finansal okuryazarlık: emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilgi), bağımlı değişkeni (liderlik: yapıyı kurma) $p<.001$ anlamlılık düzeyinde etkilediğinden ve %11,7 oranında bir açıklanan değer açığa çıktığından, araştırmanın sekizinci hipotezi (H8) kabul edilmiştir.

4.8.4.9. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi - Anlayış Gösterme

Tablo 4.22. Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Anlayış Gösterme	,297	8,363	,000
	R²= ,088 ΔR²= ,087	F=69,944	,000

Emeklilik ve sigortacılık bilgisi alt boyutu ile ölçümlenen finansal okuryazarlığın, anlayış gösterme alt boyutuyla ölçümlenen liderlik üzerindeki etkisini ifade etmek için, araştırmanın dokuzuncu hipotezi olan “Hipotez9: Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘emeklilik ve sigortacılığa ilişkin bilginin’ liderlik boyutlarından ‘anlayış gösterme’ üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır”, hipotezi geliştirilmiştir. Yapılan regresyon analizi, emeklilik ve sigortacılık bilgi düzeyinin, anlayış gösterme liderlik alt boyutunun %8,7’sini, $p < .001$ anlamlılık düzeyinde ve pozitif ($\beta = .297$; $F = 69,944$) yönde etkilediğini açığa çıkartmıştır. Dolayısıyla, araştırmanın dokuzuncu hipotezi (H9) kabul edilmiştir. Emeklilik ve sigortacılık bilgisine dayalı finansal okuryazarlık düzeyi yükselen bireyin, insan odaklı, insanı merkeze alan bir liderlik yaklaşımı sergileme olasılığı artmaktadır, şeklinde yorum yapılabilir.

Araştırmanın 10, 11 ve 12. Hipotezleri “vergi ve mevzuata ilişkin bilgi” düzeyinin temsil ettiği finansal okuryazarlığın, yaşam tatmini (H10) ve liderliğin “yapıyı kurma” (H11), “anlayış gösterme” (H12) alt boyutları üzerindeki etkilerine yönelik kurgulanmışlardır.

4.8.4.10. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi - Yaşam Tatmini

Araştırmanın onuncu hipotezi “Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘vergi ve mevzuata ilişkin bilginin’ yaşam tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” şeklindedir. Yapılan korelasyon analizinde “vergi ve mevzuata ilişkin bilgiler” bağımsız değişkeni ile yaşam tatmini bağımlı değişkeni arasında ilişkinin anlamlılık düzeyi $p = .175$ yani $p > .05$ bulunduğundan, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın onuncu hipotezindeki bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanılmadığından, değişkenlerin etki düzeyini ölçümleyen regresyon analizi yapmaya gerek kalmaksızın, araştırmanın onuncu hipotezi (H10) ret edilmiştir. Bu tez çalışması için elde edilen verilerin analizi, vergi ve mevzuata ilişkin bilginin, bireyin yaşam tatminini etkilemediğini göstermiştir. Normalde, araştırma hipotezinde savunulduğu gibi, vergi ve mevzuat bilgi düzeyi artan bireyin yaşam tatmin düzeyinin de artması beklenir. Ancak, bu çalışmada böyle bir ilişkiye ve etkiye rastlanılmamasının nedeni (araştırmanın ret edilen yedinci hipotezi için de belirtildiği gibi), verilerin henüz vergi ile doğrudan

somut bir bağı olmayan gençler üzerinden, diğer bir ifadeyle üniversite öğrencilerinden toplanılmış olmasına bağlanabilir.

4.8.4.11. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi - Yapıyı Kurma

Tablo 4.23. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilginin Yapıyı Kurma Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Yapıyı Kurma	,365	10,544	,000
	R²= ,133 ΔR²= ,132	F=111,179	,000

Finansal okuryazarlığın bir alt boyutu olan “vergi ve mevzuata ilişkin bilginin” liderlik boyutlarından “yapıyı kurma” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki oluşturacağını ifade eden araştırmanın onuncu hipotezini test etmek için yapılan analizde, hipotezi doğrular yönde bulgulara ulaşılmıştır. Hipotezdeki bağımsız değişken olan “vergi ve mevzuata ilişkin bilgi” düzeyinin, bağımlı değişken olan “yapıyı kurma”nın %13,2’sini, pozitif ($\beta=,365$; $F=111,179$) ve $p<.001$ anlamlılık düzeyinde açıkladığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle araştırmanın on birinci hipotezi (H11) kabul edilmiştir. Bu bağlamda, vergi ve mevzuata ilişkin bilgi düzeyi artan bireyin, görev odaklı davranan, görevi başarıyla yerine getirmek için “yapıyı kurma” anlayışı temelli liderlik davranışı sergileme olasılığının da artabileceği söylenebilir.

4.8.4.12. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi - Anlayış Gösterme

Tablo 4.24. Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilginin Anlayış Gösterme Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Liderlik: Anlayış Gösterme	,330	9,393	,000
	R²= ,109 ΔR²= ,108	F=88,230	,000

Araştırmanın on ikinci hipotezi “Hipotez12: Finansal okuryazarlık boyutlarından ‘vergi ve mevzuata ilişkin bilginin’, liderlik boyutlarından ‘anlayış gösterme’ üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır” yönündedir. Bu hipotezi test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi, “vergi ve mevzuata ilişkin bilginin”, liderlik boyutlarından “anlayış gösterme”nin %10,8’inin açıkladığını ifade etmektedir. On ikinci hipotezin bağımsız değişkeni olan “vergi ve mevzuata ilişkin bilgi”nin, bağımlı değişken olan “anlayış gösterme”yi pozitif ($\beta=,330$; $F=88,230$) ve $p<.001$ anlamlılık düzeyinde açıkladığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle araştırmanın on ikinci hipotezi (H12) kabul edilmiştir. Dolayısıyla, vergi ve mevzuata ilişkin bilgi düzeyi artan bireyin, birlikte hareket ettikleri bireylere daha olumlu yaklaşım sergileyen, onları önemseyen “anlayış gösterme” liderlik davranışı gösterme eğiliminde olabilecekleri söylenebilir.

SONUÇ

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Son yıllarda tüketiciyi etkileyen farklı finansal durumların ortaya çıkması, finansal alanda yaşanan değişimlerin tüketiciyi doğrudan etkiliyor olması, ekonomik gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın tüm ülkelerde bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin tespiti ve finansal okuryazarlığın artırılması gereksinimini ortaya çıkartmıştır. Finansal yapının gittikçe daha karmaşık bir hal aldığı günümüzde, alacakları finansal kararlarda bireylere yol gösterecek, onları doğru yönlendirecek temel bilgiler sunacak olan finansal okuryazarlık konusu, önemsenmesi gereken bir konu olarak ülkelerin gündemine oturmuştur (Gökmen, 2012: 39; Biçer ve Altan, 2016: 1502).

Finansal okuryazarlık konusunda çalışma yapan bazı araştırmacılar, bireysel finansal olaylarda sağlanan memnuniyetin, genel yaşam tatminiyle direkt bağlantılı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Shim vd., 2009: 708). Bireyin finansal bilgi sahibi olarak kararlarını etkili ve doğru bir şekilde vermesinin, liderlik davranışları üzerinde de etkisinin olması beklenir. Lider, birçok konuda gerek kendisini gerekse takipçilerini ilgilendiren kararlar alırken bu kararların büyük çoğunluğunun belli miktarda bir parasal harcama yapılmasını gerektireceğinden, finansal bilgiye dayalı olarak alınacak kararlar, liderin başarılı olmasına da olanak tanıyacaktır.

Toplumun en dinamik, heyecanlı ve değişimlere açık katmanı olarak görülen gençlerin finansal okuryazarlık konusunda çalışılabilecek en uygun evren olduğu kabul edilmektedir (Temizel ve Bayram, 2011: 74; Er vd., 2014: 114). Finansal kavram, kuram ve teknikleri tanıma konusunda daha iyi eğitim alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin araştırmanın evreni olarak seçilmesi uygun görülmektedir (Er vd., 104: 114; Yılmaz ve Tunce, 2017: 312).

Bu tez çalışmasının amacı; bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin, onların yaşam tatmini ve liderlik davranışı algıları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaca ulaşabilmek için 12 adet araştırma hipotezi geliştirilmiş ve bu hipotezlerin testi için gerekli verileri toplamak adına bir alan araştırması yapılmıştır.

Araştırmanın amacı olan finansal okuryazarlığın, yaşam tatmini ve liderlik ile ilişkisini açığa çıkartmak için geliştirilmiş olan hipotezleri test etmek amacıyla, öncelikle değişkenler arasındaki korelasyon analizine bakılarak, hipotezlerde belirtildiği şekliyle değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan korelasyon analizinde araştırmanın bağımsız değişkeni olan finansal okuryazarlığın dört alt boyutu (“Harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi”, “Temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”, “Emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ve “Vergi ve mevzuat bilgisi”) ile liderlik bağımlı değişkeninin her iki alt boyutu (“yapıyı kurma” ve “anlayış gösterme”) arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p < .05$) ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal okuryazarlık alt boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi” ve “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi” boyutlarının, araştırmanın bağımsız değişkeni olan yaşam tatmini ile istatistiksel olarak anlamlı ($p < .05$) ilişkiler içerisinde olduğu bulgusu açığa çıkmıştır. Ancak, finansal okuryazarlığın diğer iki alt boyutu olan “emeklilik ve sigortacılık bilgisi” ve “vergi ve mevzuat bilgisi” ile yaşam tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni ile bağımsız değişkenleri arasında en güçlü ilişki ($.344$), finansal okuryazarlığın alt boyutu olan “vergi ve mevzuat bilgisi” ile liderliğin alt boyutu olan “yapıyı kurma” arasında gerçekleşmiştir. En zayıf ilişki ($.098$) ise yaşam tatmini ile finansal okuryazarlığın iki alt boyutu olan “harcama, tasarruf ve temel finans bilgisi” ile “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi” arasında gerçekleşmiştir.

Korelasyon analizi bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, korelasyon analizi sonuçları araştırma kapsamında kurulan 12 adet hipotezden yedinci (H7) ve onuncu (H10) hipotez dışında kalan bütün hipotezleri doğrular yönde sonuç ortaya koymuştur. Bu durumda araştırmanın yedinci ve onuncu hipotezleri ret edilmiştir.

Araştırma hipotezlerini test etmek için yapılan regresyon sonuçları, korelasyon analizinde bağımlı ve bağımsız değişken arasında anlamlı ilişki bulunmadığı için ret edilen yedinci ve onuncu hipotezler dışında kalan 10 adet hipotezi doğrular yönde çıkmış ve araştırmanın on hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmada, sahip olunan finansal okuryazarlık düzeyinin bireyin yaşam tatmini üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olacağı görüşü, geliştirilen birinci (H1), dördüncü (H4), yedinci (H7) ve onuncu (H10) hipotezler ile ileri sürülmüştür. Birinci hipotez, finansal okuryazarlığın “Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi”, dördüncü hipotez “Temel

Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi”, yedinci hipotez “Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi” ve onuncu hipotez ise “Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi” alt boyutlarının, bireyin yaşam tatmini üzerindeki etkisini incelemek amacıyla geliştirilmişlerdir. Yapılan korelasyon analizinde “Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi” (H7) ve “Vergi ve Mevzuata İlişkin Bilgi”yi (H10) kapsayan finansal okuryazarlık alt boyutları ile yaşam tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p>.05$) bir ilişki bulunmadığı için araştırmanın yedinci (H7) ve onuncu (H10) hipotezlerinin reddine karar verilmiştir.

Bu tez çalışması için elde edilen verilerin analizi, emeklilik ve sigortacılığa (H7), vergi ve mevzuata (H10) ilişkin bilginin bireyin yaşam tatminini etkilemediğini göstermiştir. Normalde, araştırma hipotezlerinde savunulduğu gibi, emeklilik, sigortacılık, vergi alanlarına yönelik mevzuata ilişkin bilgi düzeyi artan bireyin yaşam tatmin düzeyinin de artması beklenir. Ancak, bu çalışmada böyle bir ilişkiye ve etkiye rastlanılmamasının nedeni, verilerin henüz emeklilik ve vergi konuları ile somut bir bağı olmayan gençler üzerinden, diğer bir ifadeyle üniversite öğrencilerinden toplanılmış olmasına bağlanabilir.

Araştırma verilerinin analizi sonucunda, finansal okuryazarlığın alt boyutlarından “Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal Bilgi” (H1) ve “Temel Bankacılık Ürünlerine İlişkin Bilgi” (H4) ile yaşam tatmini arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) ilişki olduğu bulgusuna korelasyon analizi ile ulaşıldıktan sonra, etki düzeyi ve yönünün tespiti için regresyon analizi yapılmıştır.

Yapılan regresyon analizinde, finansal okuryazarlığın söz konusu her iki alt boyutunun yaşam tatmini üzerinde anlamlı ($p<.01$) ve pozitif etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”nin, bireyin yaşam tatmini üzerinde etkisi olduğunu ifade eden araştırmanın birinci hipotezi ($\beta=.119$; $F=6,978$; $p<.01$) ve “temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”nin, bireyin yaşam tatmini üzerinde etkisi olduğunu ifade eden araştırmanın dördüncü hipotezi ($\beta=.098$; $F=7,069$; $p<.01$) kabul edilmiştir. Ancak, her iki değişkendeki bağımsız değişkenin (finansal okuryazarlık) bağımlı değişken (yaşam tatmini) üzerindeki etkisi çok yüksek olmayıp %0,8 düzeyinde bir açıklanan değere sahip olduğu görülmüştür. Bu veriler, bireyin harcama, tasarruf, temel finansal bilgi (H1) ve temel bankacılık ürünleri (H4) alanlarında finansal okuryazarlık düzeyi arttıkça, buna bağlı olarak düşük düzeyde de (%0,8) olsa istatistiksel olarak anlamlı ($p<.01$) bir şekilde yaşam tatmininin de artacağı sonucuna

ulaşmaktadır. Bir başka ifadeyle, birey gelirine oranla harcamasını kontrol altında tuttuğu, yeterli düzeyde tasarruf yapma eğiliminde olduğu, temel finansal kavramlara hakim pozisyon elde ettiği, temel bankacılık ürünlerini tanıdığı ve bu ürünlerden doğru şekilde faydalanmaya başladığı sürece, bu bireyin yaşam tatmini de bundan olumlu yönde etkilenecek ve yaşam tatmin düzeyi yükselecektir, şeklinde bir sonuç çıkartmak mümkün olabilir. Bu sonucu destekler anlamda; öğrencilerin yaş ve konum itibariyle şu an doğrudan muhatap olmadıkları emeklilik ve vergi konularına ilişkin finansal okuryazarlık düzeyleri, yaşam tatminlerini anlamlı olarak etkilemez iken, bir öğrencinin öğrencilik yıllarında dahi doğrudan muhatap olduğu harcama, tasarruf ve temel bankacılık ürünlerine yönelik bilgi düzeylerinin yaşam tatminlerini anlamlı olarak etkiliyor olması dikkat çekici bir durumdur. Finansal okuryazarlık düzeyinin, öğrencilerin yaşam tatminleri üzerinde oransal olarak düşük değerde (%0,8) bir etkiye sahip olmasının bir başka nedeni de, öğrencilerin harcama ve tasarruf noktasında yüksek bir gelir düzeyine sahip olmamalarına da bağlanabilir. Şayet öğrenciler rahat harcama yapacakları ve hatta istedikleri düzeyde bir tasarruf davranışı sergileyebilecekleri bir gelire sahip olsalardı, bu alanları ilgilendiren finansal bilgileri onların yaşam tatminlerini daha yüksek düzeyde etkileyebilirdi.

Öğrencilerin finansal okuryazarlık kapsamında “Harcama, Tasarruf ve Temel Finansal”, “Temel Bankacılık Ürünleri”, “Emeklilik ve Sigortacılık” ve “Vergi ve Mevzuat” alanlarında sahip oldukları bilgi düzeyleri, onların liderlik davranışlarını ortaya koyan iki bileşen olan “yapıyı kurma” ve “anlayış gösterme” davranışları üzerinde anlamlı ($p < .05$) ve pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bireyin liderlik davranışlarını açığa çıkartan en temel özelliklerden birisi onların etkin, verimli, zamanında ve tutarlı kararlar verebilmeleridir. Birey yaşamında karşısına çıkan durumlara yönelik ne denli başarılı kararlar verebilirse o ölçüde başkaları tarafından kabul gören lider birey olma özelliğini sergilemiş olur. Bireyin yaşamı boyunca verdiği kararların bir kısmı finansal bilgi altyapısını gerektiren karar alanlarıdır. Parayı doğru yönetmek, geliri doğru yönlendirmek, uygun düzeyde tasarruf yapabilmek, yatırım kararlarını yerinde ve doğru almak, finansal kurumlardan nasıl yararlanacağını bilmek, finansal alanda sorumluluk getiren konularda mevzuata (vergi gibi) hakim olmak ve hatta isabetli emeklilik planları yapabilmek gibi farklı alanlarda bireyin finansal bilgiye belirli düzeyde ulaşabilmesi, bu bilgiyi doğru anlayabilmesi, yorumlayabilmesi ve

kullanabilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, finansal okuryazarlık düzeyi yükseldikçe bireyin doğru karar verebilme yetisi gelişerek lider birey davranışı göstereceği söylenebilir. Bu araştırmada, finansal okuryazarlığın liderlik davranışı üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğu yönündeki bulgu da bu görüşleri doğrular yöndedir.

Bireyin finansal okuryazarlık düzeyinin yalnız başına bir değişken olarak liderlik davranışını bütünüyle belirlemesi bir yandan mümkün değil diğer yandan da zaten bu tez çalışmasında da böyle bir iddia ileri sürülmemektedir. Bu çalışmada, bireyin finansal okuryazarlık düzeyinin, liderlik davranışı üzerinde pozitif etkisi olacağı görüşü ileri sürülmüş ve yapılan alan araştırması sonucunda da bu görüşün kabul edilebileceği doğrulanmıştır. Bu çalışmada, finansal okuryazarlık düzeyinin, bireyin liderlik davranışı üzerinde %13,2 ile %4,9 aralığında istatistiksel olarak anlamlı ($p<.05$) düzeyde bir açıklama değerine sahip olduğu açığa çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, araştırmanın evrenini oluşturan öğrencilerin liderlik davranışlarının ancak %5 ile %13 aralığında bir oranını, sahip oldukları finansal bilgi düzeyinin açıkladığı sonucuna varılmıştır.

Açıklanan değer açısından bakıldığında, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin, liderlik boyutlarından “anlayış gösterme” boyutuna kıyasla, “yapıyı kurma” boyutunu daha yüksek oranda açıkladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Finansal okuryazarlık boyutlarından “harcama, tasarruf ve temel finansal bilgi”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma”nın %11,4’ünü açıklarken, anlayış göstermenin %8,2’sini açıklamaktadır. “Temel bankacılık ürünlerine ilişkin bilgi”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma”nın %7,5’ini açıklarken, anlayış göstermenin %4,9’unu açıklamaktadır. “Emeklilik ve Sigortacılığa İlişkin Bilgi”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma”nın %11,7’sini açıklarken, anlayış göstermenin %8,7’sini açıklamaktadır. “Vergi ve mevzuata ilişkin bilgi”, liderlik boyutlarından “yapıyı kurma”nın %13,2’sini açıklarken, anlayış göstermenin %10,8’ini açıklamaktadır. Ohio Eyalet Üniversitesi liderlik modelinde “yapıyı kurma” liderin işin zamanında tamamlanması için amaç belirlemesi, grup üyelerini bu iş doğrultusunda organize etmesi, iyi bir iletişim sistemini kurması, iş yapma zaman ve metotlarını tamamlaması davranışları olarak tanımlanmıştır (Ertürk, 2017:176). Aynı modelde “anlayış gösterme” ise liderin güven yaratması, saygı oluşturması, dostluk ve arkadaşlık ilişkileri geliştirmesi, kısacası liderin izleyicilerine önem vermesi ve onların gereksinimleri karşılayacak bir temsilci olarak davranış göstermesi olarak tanımlanır

(Koçel, 2014:679). Bu bağlamda, finansal okuryazarlık bilgi düzeyinin, bireyin amaç belirleme, işi organize etme, iş yapma metotlarını planlama davranışı olan “yapıyı kurma” davranışı üzerinde daha fazla açıklayıcı etkiye sahip olduğu bulgusu doğal bir sonuçtur. Çünkü finansal bilgiyi bireyin çevresindeki kişilerle arkadaşça, dostça ilişkiler geliştirmekten ziyade doğru işler yapmak, doğru finansal planlamalar ortaya koymak için kullanması beklenir. Finansal okuryazarlığın “yapıyı kurma” boyutu düzeyinde olmasa da, “anlayış gösterme” boyutunu da anlamlı ve pozitif yönde etkilemiş olması da doğal bir sonuçtur. Çünkü finansal bilgi düzeyi artan birey, finansal konularda yapacağı doğru tercih ve yönlendirmeler ile çevresindeki bireyleri rahatlatarak onların dostluk ve arkadaşlığını da kazanmış olacaktır.

Bu tez çalışması sonucunda finansal okuryazarlığın, gençlerin yaşam tatminleri ve liderlik davranışları üzerinde olumlu etkisinin olduğu açığa çıkmıştır. Ancak gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin ise orta düzeyde olduğu da araştırmanın bir diğer bulgusudur. Bu bağlamda, üniversitelerde ve diğer eğitim kurumlarında öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini yükseltecek şekilde ders programlarının güncellenmesi önerilir. Üniversitelerde finansal bilginin öğrenciye yeterince sunulmadığı bölümlerde ders programına finansman alanında yeni derslerin eklenmesi, bu alanda derslerin olduğu bölümlerde ise farklı finans derslerinin okutulması önerilir. Ayrıca, gençlerin finansal bilgi düzeyini artırıcı kongre, seminer ve söyleşi programlarının düzenlenmesi, finansal okuryazarlığı teşvik edici sosyal projelerin (yarışmalar vb.) geliştirilmesi faydalı olur. Milli Eğitim Bakanlığı da öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini artırıcı plan ve politikalarını güncelleyebilir ve gereksinimler doğrultusunda yenilerini geliştirebilir.

Tez bulgularının gençler açısından genelleştirilebilmesi için benzer çalışmanın farklı üniversitelerde de yapılarak sonuçların karşılaştırılması faydalı olur. Bu tez kapsamında yalnızca İİBF öğrencileri evren olarak ele alınmış olup, başka çalışmalarda üniversitelerdeki diğer fakülte, yüksekokul veya meslek yüksek okulu öğrencileri de evrene dahil edilerek karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Bu tez çalışmasında özellikle finansal okuryazarlığın bireyin liderlik davranışı üzerindeki etkisi literatürde ilk defa ele alındığından bu etkinin yalnızca üniversite gençleriyle sınırlı olup olmadığının ortaya konulması için benzer araştırmaların farklı yaş grupları ve değişik iş kollarında görev yapan bireyler üzerinde yapılması, literatüre değerli katkılar sağlayabilir. Finansal okuryazarlığı bireyin liderlik davranışını olumlu ve anlamlı şekilde etkilediği

bulgusundan hareketle, liderlik çalışmalarında finansal okuryazarlık konusunun da bir araştırma değişkeni olarak araştırmalarda kullanılması önerilir. Ayrıca, liderlik konusundaki bütün formel veya informel eğitim çalışmaları, programlar ve etkinliklerde, finansal okuryazarlığa da yer verilmesinin, bu tür faaliyetlerin sonucunu olumlu yönde etkileyebileceği söylene bilir.

Finansal okuryazarlığın bu tez kapsamında ele alınan dört boyutundan iki tanesinin yaşam tatmini üzerinde etkisi olduğu, iki tanesinin ise anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucu daha önce ifade edilmişti. Bunun nedenlerinin açığa çıkartılacağı yeni araştırmalara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu tez çalışmasında veri toplama tekniği olarak anket tekniği kullanılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda anket tekniğinin yanı sıra mülakat tekniği türü veri toplama yöntemleri kullanılarak nicel ve nitel verilerin kullanıldığı araştırmalar yapılabilir. Tezin amacı kapsamında katılımcıların demografik özelliklerine bağlı olarak finansal okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi yer almamakta olup bu doğrultuda karşılaştırmalı analizler yapılmamıştır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda, bireyin demografik özelliklerine bağlı olarak finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar oluşup oluşmayacağı incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Abolghasemi, A. ve S. T. Varaniyab, “Resilience and perceived stress: predictors of life satisfaction in the students of success and failure”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2010/5: 748-752.
- Adeleke, T. (2013), *The Effects of Gender and Gender Role on the Financial Literacy of College Students*, Oklahoma State University, Wilmington, North Carolina.
- AEP, Aile Eğitim Programı, 2012, İktisat. <https://www.aep.gov.tr/egitim-icerikleri/iktisat/> (14.03.2020).
- Akdağ, G. (2018), TR 81 Düzey 2 Bölgesindeki (Bartın, Karabük, Zonguldak) Bireysel Yatırımcıların Finansal Okuryazarlığı Ve Bireyleri Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Bartın.
- Akgündüz, Y., “Konaklama İşletmelerinde İş Doyumu, Yaşam Doyumu Ve Öz Yeterlilik Arasındaki İlişkinin Analizi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013/11 (1), ss. 180-204.
- Aksel, İ., (2008), “Liderlik Teorileri”, *Liderlik Ve Motivasyon Geleneksel Ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed., Serinkan, Celalettin., Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara, ss. (33-61).
- Aksoy, A., (2010), *Organizasyonlarda Liderlik Ve Disiplin Uygulamaları*, Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Alkaya, A. ve İ. Yağlı, “Finansal Okuryazarlık-Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015/8 (40), ss. 585-599.
- Almenberg, J. ve J. Save-Söderberg J., (2011), *Financial literacy and retirement planning in Sweden*. CeRP Working Paper, No:112, Italy.
- Altıntaş, K. M., (2008), “Bireysel Yatırımcılar Açısından Finansal Eğitimin Önemi”, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı, Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları, İstanbul.
- Altıntaş, K. M., ”Belirlenmiş Katkı Esaslı Emeklilik Planlarında Finansal Eğitimin Önemi: Katılımcıların Finansal Okur Yazarlığı Çerçevesinde Alternatif Bir Yatırım Eğitim Modeli”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009/5 (9), ss. 151-176.
- Andrews, F. M. ve S. B. Whithey, (1976), *Social Indicators Of Well-Being: Americans' Perceptions Of Life Quality*, Plenum, New York.

- Ansong, A. ve M. A. Gyensare, "Determinant of University Working-Students' Financial Literacy at the University of Cape Coast, Ghana", *International Journal of Business and Management*, May 2012/7 (9), ss. 126-133.
- Antaramian, S., "Assessing Psychological Symptoms And Well-Being: Application Of A Dual Factor Mental Health Model To Understand College Student Performance", *Journal of Psychoeducational Assessment*, 2015/33 (5), ss. 419-429.
- Antaramian, S., "The Importance Of Very High Life Satisfaction For Students' Academic Success, *Cogent Education*, 2016/4, ss. 1-10.
- Appleton, S. and L. Song, (2008). Life satisfaction in urban China: components and determinants. *World Development*, 2008/(36) 11, ss.2325-2340
- Atar, E. ve O. Özbek, "Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Liderlik Davranışları", *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2009/7 (2), ss. 51-59
- Atkinson, A. and F. A. Messy, "Promoting Financial Inclusion Through Financial Education: OECD/INFE Evidence, Policies And Practice". *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No.34, 2013, OECD Publishing.
- Atkinson, A. ve F. A. Messy, "Measuring Financial Literacy: Results of OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No.15, 2012, OECD Publishing.
- Baltacı, A., (2018), "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018/7 (1), ss. 231-274.
- Barger, S. D., C. J. Donoho, ve H. A. Wayment, "The Relative Contributions Of Race/Ethnicity, Socioeconomic Status, Health, And Social Relationships To Life Satisfaction In The United States", *Quality of Life Research*, 2009/18, ss. 179-189.
- Barmaki, Nahid, (2015), Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Örneği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile ve Tüketici Bilimleri, Ankara.

- Bastug, G., ve S. Duman, "Examining Life Satisfaction Level Depending On Physical Activity In Turkish And German Societies", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2010/2 (2), ss. 4892-4895.
- Baştemur, Y., (2006), İş Tatmini ile Yaşam Tatmini arasındaki İlişkiler, Kayseri Emniyet Müdürlüğünde Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bauman, Z., (2013), Sosyolojik Düşünmek, (9. Baskı), (A. Yılmaz, Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bay, C., B. Catusus ve G. Johed, "Situating Financial Literacy", *Critical Perspectives on Accounting*, No. 25, December 2014 (25), ss. 36-45.
- Bayram, S, (2010), Finansal Okuryazarlık Ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bayram, S. S., "Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama", *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2015/2 (2), ss. 105-135.
- Baysa, E., ve S. S. Karaca, "Finansal Okuryazarlık ve Banka Müşteri Segmentasyonları Üzerine Bir Uygulama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2016 (71), ss. 109–126.
- BDDK, Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları 2014, [https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Finansal Tuketiginin Korunmasina Iliskn Duzenlemeler/13587finansal erisim finansal egitim ve finansal tuketicinin korunmasi stratejisi ve eylem planlari konulu basbakanlik genelgesi.pdf](https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Finansal_Tuketiginin_Korunmasina_Iliskn_Duzenlemeler/13587finansal_erisim_finansal_egitim_ve_finansal_tuketiginin_korunmasi_stratejisi_ve_eylem_planlari_konulu_basbakanlik_genelgesi.pdf) (16.03.2020).
- Beal, D. J. ve S. B. Delpachitra, "Financial Literacy Among Australian University Students", *Economic Papers*, March 2003/22 (1), ss. 65-78.
- Benjamin, D. ve J. Shapiro, (2005) "Does Cognitive Ability Reduce Psychological Bias?" Russell Sage Foundation, www.russellsage.org/research/reports/bounded-cognition (07.011.2019).

- Berg, A. I., (2008), Life Satisfaction in Late Life: Markers and Predictors of Level and Change Among 80+ Year Olds, (Unpublished Doctoral Dissertation), University of Gothenburg, Department of Psychology, Gothenburg.
- Biçer, E. B. ve F. Altan, “Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık İle İlgili Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/20 (4), ss. 1501-1517.
- Blanchflower, D. G. ve A. J. Oswald, ‘Well-Being Over Time in Britain and the USA.’, *Journal of Public Economics*, 2004/88 (7-8), ss. 1359-1386.
- Boes, S. ve R. Winkelmann, “The Effect of Income on General Life Satisfaction and Dissatisfaction”, *Soc Indic Res*, 2009/95, ss. 111–128.
- Borden, L. M., S. A. Lee, J. Serido ve C. Dawn, “Changing College Students’ Financial Knowledge, Attitudes, And Behavior Through Seminar Participation”, *Journal Of Family And Economic Issues*, 2008/29 (1), ss. 23-40.
- Bowling, A., “Associations With Life Satisfaction Among Very Elderly People Living In A Deprived Part Of Inner London”, *Social Science & Medicine*, 1990/31 (9), ss. 1003-1011.
- Bowling, N. A., K. J. Eschleman ve Q. Wang, “A Meta-Analytic Examination Of The Relationship Between Job Atisfaction And Subjective Well-Being”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 2010/83, ss. 915-934.
- Bradburn, N. M., (1969), *The Structure Of Psychological Well-Being*, Aldine, Chicago.
- Branch-Allen, R. ve J. Jayachandran, “Determinants Of Life Satisfaction İn Canada: A Causal Modeling Approach”, *SHS Web of Conferences*, 2016/26, ss. 1-8.
- Brickman, P., D. Coates ve R. Janoff-Bulman, “Lottery Winners And Accident Victims: İs Happiness Relative?”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1978/36 (8), ss. 917-927.
- Brief, A. P., A. H. Butcher, J. M. George, ve K. E. Link, “Integrating Bottom-Up And Top Down Theories Of Subjective Well-Being: The Case Of Health”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1993/64 (4), ss. 646-653.
- Bucher-Koenen, T. ve M. Ziegelmeyer, “Who Lost the Most? Financial Literacy, Cognitive Abilities and the Financial Crisis”, *European Central Bank: Conference on Household Finance and Consumption, Working Paper Series*, no.1299, 2011.

- Buetell, N., (2006)., Life Satisfaction, A Sloan Work And Family Encyclopedia Entry. Sloan Work-Family, Encyclopedia, Boston College, Boston.
- Can, H., (2005), Organizasyon ve Yönetim, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Carlson, D. S. ve K. M. Kacmar, “Work–Family Conflict İn The Organization: Do Life Role Values Make A Difference?”, *Journal of Management*, 2000/26, ss. 1031-1054.
- Cascio, E. ve E. Lewis, “Schooling and the AFQT: Evidence from School Entry Laws”, *Journal of Human Resources*, 2005/41, ss. 294-318.
- Ceylan, A. ve A. Anbar, (2014), Modern İşletmecilik, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Chacko, T. I., “Job and Life Satisfactions: A Casual Analysis of Their Relationships”, *Academy of Management Journal*, 1983/26 (1), ss. 163-169
- Chen, C., “Aging And Life Satisfaction”, *Social Indicators Research*, 2001/54 (1), ss. 57-79
- Chen, H. ve R. P. Volpe, "An Analysis of Personal Finance Literacy Among College Students", *Financial Services Review*, 1998/7 (2), ss. 107-128.
- Chen, H. ve R. P. Volpe, "Gender Differences in Personal Financial Literacy Among College Students", *Financial Services Review*, August 2002 (11), ss. 289-307.
- Coria, M. D., N. G. Rivera, H. E. Sepúlveda, C. G. Jara, J. A. Sepúlveda, B. Schnettler, O. V. Urrea ve P. S. Valenzuela, “Life Satisfaction in Chilean University Students: An Examination of the Relation between Gender and Socioeconomic Level”, *Rev.CES Psico*, 2017/11 (1), ss. 40-55.
- Coşkun, S. “Üniversite Öğrencilerinin Finansal Davranış Ve Tutumlarının Belirlenmesi: Finansal Okuryazarlık Üzerine Bir Araştırma”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016/5 (7), ss. 2247-2258.
- Çakınberk, A. K., N. Derin ve E. T. Demirel, (2011), Vizyoner Liderlik Işığında Örgütsel Bağlılık, Asistan Yay. Matb. Rekl. Hiz. Ltd. Şti., İstanbul
- Çekmecelioğlu, H. G., (2013), “Liderlik Ve Liderlik Yönetimi”, *Yönetim ve Organizasyon*, Ed. Bakan, İsmail ve Paksoy, Mustafa, Lisans Yayıncılık, İstanbul, ss. 220-252.
- Çinko, M., E. Avcı, S. Ergun, M. Tekçe, “Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyleri: Marmara Üniversitesi Örneği”, *Marmara Business Review*, 2017/2 (1), ss. 25-50.

- Dağlı, A. ve N. Baysal, “Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (Electronic Journal of Social Sciences)*, 2016/15 (59), ss. 1250-1262.
- Dağlı, A. ve N. Baysal, Investigating Teachers' Life Satisfaction, *Universal Journal of Educational Research* 2017/5 (7), ss. 1250-1256
- Danes, S. M. ve H. R. Haberman, “Teen Financial Knowledge, Self- Efficiency, and Behavior: A Gendered View”, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 2007/18 (2),ss. 48-60.
- Danışman, E., D. Sezer ve U. T. Gümüş, (2016), “Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 2016/26 (2), ss. 1-37
- Deaton, A., “Income, Aging, Health and Well-Being Around the World: Evidence from the Gallup World Poll”, *Journal of Economic Perspectives*, 2008/22 (2), ss. 53-72.
- Delavande, A., S. Rohwedder ve R. Willis, R. “Preparation For Retirement, Financial Literacy And Cognitive Resources”, *Michigan Retirement Research Center Working Paper*, No:190, 2008.
- Demirdis, E., “The Analysis Of The Guidance And Psychological Counselling Needs Of Older People İn Terms Of Several Variables”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, July 2013/84, ss. 1078-1083
- Demirel, H., “An İnvestigation Of The Relationship Between Job And Life Satisfaction Among Teachers”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2014/(116), ss. 4925 – 4931.
- DeNeve, K. M. ve H. Cooper, “The Happy Personality: A Meta-Analysis Of 137 Personality Traits And Subjective Well-Being”, *Psychological Bulletin*, 1998/124, ss. 197-229.
- Diener E., E. Suh, R. E. Lucas ve H. L. Smith, “Subjective Well-Being: Three Decades Of Progress”, *Psychological Buletin* 1999/125 (2), ss. 276-302.
- Diener, E. D., S. Ulrich ve O. Shigehiro, “Life-Satisfaction Is a Momentary Judgment and a Stable Personality Characteristic: The Use of Chronically Accessible and Stable Sources”, *Journal of Personality*, 2002/70 (2), ss. 345–384.

- Diener, E. ve M. Diener, "Cross-Cultural Correlates Of Life Satisfaction And Self-Esteem", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1995/68, ss. 653-663.
- Diener, E. ve S. Oishi, (2000), "Money And Happiness: Income And Subjective Well-Being Across Nations", *Culture And Subjective Well-Being*, Ed. E. Diener ve E. M. Suh, MA: MIT Press, Cambridge, ss. 185-218.
- Diener, E., E. Sandvik, L. Seidlitz, M. Diener, "The Relationship Between Income And Subjective Well-Being: Relative Or Absolute?" *Social Indicators Research*, 1993/28 (3), ss. 195-223
- Diener, E., "Subjective Well-Being: The Science Of Happiness And A Proposal For A National Index", *American Psychologist*, 2000/55 (1), ss. 34-43.
- Diener, E., "Subjective Well-Being", *Psychological Bulletin*, 1984/95 (3), ss. 542-575
- Diener, E., "Traits Can Be Powerful, But Are Not Enough: Lessons From Subjective Well Being", *Journal of Research in Personality*, 1996/30, ss. 389-399.
- Diener, E., C. Gohm, E. Suh, ve S. Oishi, "Similarity Of The Relations Between Marital Status And Subjectivewell-Being Across Cultures", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2000/31, ss. 419-436.
- Diener, E., E. M. Suh, R. E. Lucas, ve H. L. Smith, "Subjective Well-Being: Three Decades Of Progress", *Psychological Buletin*, 1999/125 (2), ss. 276-302.
- Diener, E., S. Oishi ve R. E. Lucas, "Personality, Culture And Subjective Well-Being: Emotional And Cognitive Evaluations Of Life", *Annual Review of Psychology*, 2003/54, ss. 403-425.
- Diener, E., S. Oishi, S. ve R. E. Lucas, "Personality, Culture And Subjective Well-Being: Emotional And Cognitive Evaluations Of Life", *Annual Review of Psychology*, 2003/54, ss. 403-425.
- Diener, E., ve E. M. Suh, (1999), "National Differences İn Subjective Well-Being", Well Being: *The Foundations Of Hedonic Psychology*, Ed. D. Kahneman, E. Diener, ve N. Schwarz, Russell Sage Foundation, New York, ss. 434-450
- Dikmen, A. A., (1995), *Kamu Çalışanlarında İş Doyumu Ve Yaşam Doyumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Doğan, M. "Davranışsal Finans Eğilimleri İle Bireysel Emeklilik Fon Tercihleri Arasındaki İlişkinin Test Edilmesi: Türkiye'deki Banka Çalışanları Üzerine Bir

- Uygulama”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2016/ICAFR 16 Özel Sayısı, ss. 339-357.
- Donovan, N. ve Halpern, D. (2002). “Life Satisfaction”. Cabinet Office Strategy Unit, London,
İnternet,Adresi:www.wcfia.harvard.edu/conferences/socialcapital/papers.asp, (09.12.2019)
- Duckworth, A. L., P. D. Quinn, ve M E. P. Seligman, “Positive Predictors Of Teacher Effectiveness”, *Journal of Positive Psychology*, 2009/4, ss. 540-547.
- Duffy, R. D., B. A. Allan, ve E. M. Bott, “Calling And Life Satisfaction Among Undergraduate Students: Investigating Mediators And Moderators”, *Journal of Happiness Studies*, 2012/13, ss. 469–479.
- Easterlin R. A., (1974), “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence”, Nations and Households in Economic Growth, Ed. R. David ve M. Reder, Academic Press, New York, ss. 89-125.
- Easterlin, R. A., “Will Raising the Incomes of All Increase the Happiness of All?”, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 1995/27 (1), ss. 35-47.
- Efil, İ., (2002), İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, (7. Baskı), Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti, Bursa.
- Eggers, A., C. Gaddy, ve C. Graham, “Well-Being And Unemployment İn Russia İn The 1990s: Can Society’s Suffering Be Individuals’ Solace?”, *Journal of Socio-Economics*, 2006/35, ss. 209-242.
- Eid, M. ve E. Diener, E., “Global Judgments Of Subjective Well-Being: Situational Variability And Long-Term Stability”, *Social Indicators Research*, 2004/65 (3), ss. 245-277.
- Er, F., F. Temizel, A. Özdemir, ve H. Sönmez, “Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014/14 (4), ss. 113-126.
- Erçetin, Ş. S., (1998), Lider Sarmalında Vizyon, Önder Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara.
- Erdogan, B., T. N. Bauer, D. M. Truxillo, ve L. R. Mansfield, “Whistle While You Work: A Review Of The Life Satisfaction Literature”, *Journal of Management*, 2012/38, ss. 1038– 1083.

- Eren, E., (2010), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, (12. Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Eren, E., (2010), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, (16. Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Ergeneli, A. ve M. Eryiğit, “Öğretim Elemanlarının İş Tatmini: Ankara’da Devlet ve Üniversite Karşılaştırması”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001/19 (2), ss. 159-178
- Ergün, B., A. Şahin ve E. Ergin, “Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2014/7 (34), ss. 847-864.
- Ertürk, M., (2009), Meslek Yüksek Okulları İçim Yönetim Ve Organizasyon, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Ertürk, M., (2017), İşletme Biliminin Temel İlkeleri, (10. Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul
- Ertürk, M., (2018), İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, (8. Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Frederick, S., “Cognitive Reflection and Decision Making”, *Journal of Economic Perspectives*, 2005/19 (4), ss. 25-42.
- Freund A. M., P. B. Baltes, “Selection, Optimization, And Compensation As Strategies Of Life Management: Correlations With Subjective İndicators Of Successful Aging”, *Psychology and Aging*, 1998/13, ss. 531– 543
- Frijters, P. ve T. Beaton, "The Mystery Of The U-Shaped Relationship Between Happiness And Age", *Journal of Economic Behavior ve Organization*, 2012/82, ss. 525–542
- Fritz, C., M. Yankelevich, A. Zarubin, ve P. Barger, “Happy, Healthy, And Productive: The Role Of Detachment From Work During Nonwork Time”, *Journal of Applied Psychology*, 2010/95, ss. 977-983.
- Gathergood, J. ve J. Weber, “Financial Literacy: A Barrier To Home Ownership For The Young?”, *Journal of Urban Economics*, May 2017/99, ss.62-78.
- Genç, M. E., “Yetişkinliğin Öncesinde Olan Ergenlerin Yaşam Doyumu: “Utangaçlık” ve “Öz Yeterlik Algısının Rolü”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2017/28 (2), ss. 95-103

- Genç, N. ve O. Demirdöğen, (2000), *Yönetim El Kitabı: Temel Kavramlara Giriş*, (2. Baskı), Birey Yayıncılık, İstanbul.
- George, J. M. ve A. P. Brief, “The Economic Instrumentality Of Work: An Examination Of The Moderating Effects Of Financial Requirements And Sex On The Pay–Life Satisfaction Relationship”, *Journal of Vocational Behavior*, 1990/37, ss. 357-368.
- Gökmen, H., (2012), *Finansal Okuryazarlık*, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Guiso, L. ve T. Japelli, Tullio, “Financial Literacy and Portfolio Diversification”, *CSEF Working Papers Series*, No.212, 2008.
- Gutnu, M. M. ve M. Cihangir, “Finansal Okuryazarlık: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Personeli Üzerinde Bir Araştırma”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2015/3 (10), ss. 415-424.
- Güler, E., (2015), *Hane halkının Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Sakarya İli Örneği*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Günlü, E., (2008), “Stratejik Yönetimde Liderlik ve Motivasyon”, *Liderlik ve Motivasyon: Geleneksel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Serinkan, C. Nobel Yayınevi, Ankara, ss. 179-205.
- Güvenç, H., “Lise Öğrencileri İçin Finansal Okuryazarlık Ölçeği Geliştirme Çalışması”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2016/16 (3), ss. 847-863.
- Güvenç, H., “Öğretim Programlarımızda Finansal Okuryazarlık”, *İlköğretim Online*, 2017/16 (3), ss. 935-948.
- Halis, M., M. Çoban, B. Şafak ve H. M. Şahin, (2007), *Stratejik Liderlik*, Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul.
- Hayta, A. B., (2011), *Aile Finans Sistemi İlişkileri: Finansman Yönetimi Finansal Okuryazarlık*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Headey, B., R. Veenhoven, ve A. Wearing, “Top-Down Versus Bottom-Up Theories Of Subjective Well-Being”, *Social Indicators Research*, 1991/24, ss. 81-100.
- Heckhausen, J. ve R. Schulz, “A life-span theory of control”, *Psychological Review*, 1995/102 (2), ss. 284-304.

- Heller, D., D. Watson, ve R. Hies, “The Role Of Person Versus Situation İn Life Satisfaction: A Critical Examination”, *Psychological Bulletin*, 2004/130 (4), ss. 574-600.
- Hilgert, M. A., J. M. Hogarth ve S. G. Beverly, “Household Financial Management: The Connection Between Knowledge And Behavior”, *Federal Reserv Bull*, 2003/89 (7), ss.309-322
- Hogarth, J. M., (2002). “Financial Literacy and Family and Consumer Sciences”, *Journal of Family and Consumer Sciences*, 2002/94 (1), ss. 15-28.
<http://www.bingol.edu.tr/media/210799/sayt-bolum12-Arastirma-Evreni-Orneklem-Secimi-ve-Olcum.pdf>, Erişim Tarihi: 20.01.2019.
- Hughes, C. ve B. Hwang, (1996), Attempts To Conceptualize And Measure Quality Of Life. (Vol. 1), American Association on Mental Retardation, Washington.
- Hwang K., M. V. Johnston ve J. K. Smith, “Adult Attachment Styles And Life Satisfaction İn Individuals With Physical Disabilities”, *Applied Research in Quality of Life*, 2009/4, ss. 295 310.
- Imparota, N., “Relationship Between Porter’s Need Satisfaction Questionnaire and the Job Descriptive Index”, *Journal of Applied Psychology*, 1972/56 (4), ss. 301-304.
- İrmak, S. ve A. Kuruüzüm, “Turkish Validity Examination of the Multidimensional Students’ Life Satisfaction Scale”, *Soc Indic Res*, 2008/92, ss. 13–23
- İşık, İ. (2011). *Dünyada Ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim*. T. C. Merkez Bankası, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/362bbf12-7d95-47eb-9d4d-13039893ce5e/finansal_egitim.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-362bbf12-7d95-47eb-9d4d-13039893ce5e-m3fBaY, (16.12.2019).
- İçke, B. T. (2017), *Finansal Okuryazarlık: Finansın Dilinden Anlıyor muyuz?*, (1. Baskı), Beta Yayınevi, İstanbul.
- Jappeli, T. ve M. Padula, “Investment in Financial Literacy and Saving Decisions”, *Centre for Studies in Economics and Finance, Working Paper*, No:272, 2011.
- Jones, M. D., “Which İs A Better Predictor Of Job Performance: Job Satisfaction Or Life Satisfaction” *Journal of Behavioral and Applied Management*, 2006/8, ss. 20-42.
- Jorgensen, B. L. (2007). *Financial Literacy of College Students: Parental and Peer Influences*, (Unpublished Master of Science Thesis), Virginia Polytechnic

- Institute and State University, Blacksburg, Virginia.
http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-10162007-143627/unrestricted/Thesis_BJ2.pdf, (08.12.2019).
- Jorgensen, B. L. ve J. Savla, “Financial Literacy of Young Adults: The Importance of Parental Socialization”, *Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, Family Relations*, October 2010 (59), ss. 465-478.
- Judge, T. A. ve E. A. Locke, “Effect Of Dysfunctional Thought Processes On Subjective Well Being And Job Satisfaction”, *Journal of Applied Psychology*, 1993/78, ss. 475-490.
- Kahneman, D., E. Diener, ve N. Schwarz, (1999), *Well-Being: The Foundations Of Hedonic Psychology*, Russell Sage, New York.
- Kahraman, S., H. Zincir, S. Kaya ve F. Esen, “Bir Huzurevinde Yaşlı Kadın Ve Erkeğin Ayrı Yaşamalarının Onların Yalnızlık Ve Yaşam Doyumuna Etkisi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011/14(2), ss. 1-16
- Kapteyn, A., J. P. Smith ve A. van Soest, “Life Satisfaction”, Discussion Paper Series, Arbeit Institute for the Study of Labor, *IZA Discussion Paper*, No. 4015, February 2009.
- Karaağaç, A., (2015), *Finansallaşma Sürecinde Finansal Okuryazarlık*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karataş, Ç., “Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinde Merkez Bankalarının Rolü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Bir Değerlendirme”, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Mayıs 2017, Ankara.
- Kaucic, B. M., “The Influence of Social Factors on Life Satisfaction in Old Age”, *Journal of Universal Excellence*, December 2016/5 (4), ss. 300–318
- Kayış, A., (2014), “Güvenilirlik SPSS Uygulamalı Çok değişkenli İstatistik Teknikleri” Ed. Şerif Kalaycı, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti, Ankara.
- Keser, A., “İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2005/4, ss. 77-96.

- Kılıç, Y., H. A. Ata ve İ. H. Seyrek, “Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2015/17 (66), ss. 129-150.
- Kıngır, S. ve M. Şahin, (2005), “Yönetici Ve Liderlik”, *Örgütsel Davranış Boyutlarından Seçmeler*, Ed. Tikici, Mehmet, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, ss. 399-429.
- Kim O., “Loneliness: A Predictor Of Health Perceptions Among Older Korean Immigrants”, *Psychological Reports*, 1997/81 (2), ss.591-594.
- Kim, J., “Financial Knowledge And Subjective And Objective Financial Well- Being, *Consumer Interests Annual*, 2001/47, ss. 215-241.
- Kimball, M. ve T. Shumway, (2006), “Investor Sophistication and the Participation, Home Bias, Diversification, and Employer Stock Puzzles”, <http://www.personal.umich.edu/~mkimball/keio/z-Osaka-2007-after/sophist1.pdf> (14.01.2020).
- Klapper, L., A. Lusardi, G. Panos, “Financial Literacy and Financial Crisis”, NBER (National Bureau Of Economic Research) Working Paper, No. 17930, 2012, Massachusetts Avenue Cambridge. <https://www.nber.org/papers/w17930.pdf>, (09.11.2019).
- Koçel, T., (2014), İşletme Yöneticiliği, (15. Baskı), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Koohsar, A. K. H. ve B. H. Bonab, “Relation Between Quality Of Attachment And Life Satisfaction İn High School Administrators”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2011/30, ss. 954-958
- Koşucu, D., (2016), Otantiklik İle Ruh Sağlığı Ve Yaşam Doyumu İlişkilerinde Ontolojik İyi Oluşun Aracı Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Lelebici, D. N., “21. Yüzyılda Liderlik Anlayışına Bakış”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008/32 (1), ss. 61.72.
- Louw, J., J. Fouche ve M. Oberholzer, "Financial Literacy Needs Of South African Third-Year University Students", *International Business & Economics Research Journal*, April 2013/12 (4), ss. 439-450.
- Lusardi, A. ve O. Mitchell, “The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence”, *Journal of Economic Literature*, 2014/52 (1), ss. 5-44.

- Lusardi, A. ve O. S. Mitchell, "Financial Literacy And Retirement Preparedness: Evidence And Implications For Financial Education", *Business Economics*, 2007/41 (1), ss. 35-44.
- Lusardi, A. ve P. Tufano, "Debt Literacy, Financial Experiences and Overindebtedness," *NBER Working Paper* No.14808, 2008. https://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/lusardi_tufano.pdf, (24.12.2019)
- Lusardi, A., (2008)., "Financial Literacy: An Essential Tool For Informed Consumer Choice" *Joint Center For Housing Studies*, Harvard University.
- Lusardi, A., O. Mitchell ve V. Curto, "Financial Literacy among the Young", *The Journal of Consumer Affairs*, 2010/44 (2), ss. 358-380.
- Mafini, C., "The Relationship Between Job Satisfaction And Life Satisfaction: Empirical Evidence From Logistics Practitioners In A South African Steel-Making Company", *International Business & Economics Research Journal*, May/June 2014/13 (3), ss. 453-462.
- Mandel, L., (2008), The Financial Literacy of Young American Adults. Results of the 2008 National JumpStart Coalition Survey of High School Seniors and College Students, For the JumpStart Coalition for Personal Financial Literacy., www.jumpstart.org/assets/files/2008SurveyBook.pdf
- Manz, C. C., "Self-Leadership: Toward an Expanded Theory of Self Influence Processes in Organizations", *Academy of Management Review*, 1986/11 (3), ss. 585-600
- Martín, J. S., F. Perles ve J. M. Canto, "Life Satisfaction and Perception of Happiness among University Students", *The Spanish Journal of Psychology*, 2010/13 (2), ss. 617-628
- Mason, C. L. J. ve R. M. S. Wilson, (2000), Counceptualising Financial Literacy, Loughborough University, England.
- Mastekaasa, A., "Marriage and Psychological Well-Being: Some Evidence on Selection Into Marriage", *Journal of Marriage and the Family*, 1992/54 (4), ss. 901-911.
- MEB, (2016a) *Bütçemi Yönetebiliyorum Projesi Eğitimcilerin Eğitimi* <http://hbogm.meb.gov.tr/www/butcemi-yonetebiliyorum-projesinde-81-ilimizin-egitici-egitimi-gerceklestirildi/icerik/500>, (23.01.2020).
- MEB. (2016b). *Yaygın Eğitim Programları*. <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/>

?q=38&alan=Ki%C5%9Fisel%20Geli%C5%9Fim%20ve%20E%C4%9Fitim#,
(23.01.2020).

- Melin, R., S. Kertsin, M. Fugl ve R. Axel, "Life Satisfaction In 18- To 64-Year-Old Swedes: In Relation To Education, Employment Situation, Health And Physical Activity", *Journal of Rehabilitation Medicine*, 2003/35, ss. 84–90.
- Mellor, D., M. Stokes, L. Firth, Y. Hayashi ve R. Cummins, "Need For Belonging, Relationship Satisfaction, Loneliness, And Life Satisfaction", *Personality and Individual Differences*, 2008/45, ss. 213-218.
- Michalos, A. C., B. D. Zumbo, ve A. Hubley, "Health and the Quality of Life", *Social Indicators Research*, 2000/51, ss. 245-286
- Michel, J. S., J. K. Mitchelson, L. M. Kotrba, J. M. LeBreton, ve B. B. Baltes "A Comparative Test Of Work– Family Conflict Models And Critical Examination Of Work–Family Linkages", *Journal of Vocational Behavior*, 2009/74, ss. 199-218.
- Miller, M., N. Godfrey, B. Levesque, ve E. Stark, (2009). *The Case for Financial Literacy in Developing Countries: Promoting Access to Finance by Empowering Consumers*. World Bank, DFID, OECD, and CGAP joint note, Washington, DC: World Bank <http://brigaders.wdfiles.com/local--files/professional%3Abusinessproject-resources/Financial%20Literacy.pdf> ,
(18.01.2020).
- Mroczek, D. K. ve A. Spiro, A., "Change İn Life Satisfaction During Adulthood: Findings From The Veterans Affairs Normative Aging Study", *Journal of Personality and Social Psychology*, 2005/88 (1), ss. 189-202.
- Mukuria, C. ve J. Brazier, "Valuing the EQ-5D and the SF-6D Health States Using Subjective Wellbeing: A Secondary Analysis Of Patient Data", *Social Science & Medicine*, 2013/77, ss. 97–105
- Muldoon, M. F., S. D. Barger, J. D. Flory, ve S. B. Manuck, "What Are Quality Of Life Measurements Measuring?", *British Medical Journal*, 1998/316, ss. 542-545.
- Murphy, A. J., "Money, Money, Money: An Exploratory Study On The Financial Knowledge Of Black College Students", *College Student Journal*, 2005/39 (3), ss. 478-488.

- Myers, D. G. ve E. Diener “Who is happy?”, *Psychological Science*, 1995/6 (1), ss. 10-19.
- Near, J. P. ve P. L. Rechner “Cross-Cultural Variations İn Predictors Of Life Satisfaction: An Historical View Of Differences Among West European Countries”, *Social Indicators Research*, 1993/29, ss. 109-121.
- Near, J. P., R. W. Rice ve R. G. Hunt, “Job Satisfaction And Life Satisfaction: A Profile Analysis”, *Social Indicators Research*, 1987/19, ss. 383-401.
- Neugarten B. L., R. J. Havighurst ve S. S. Tobin, “The Measurement Of Life Satisfaction”, *Journal J Gerontol*, 1961/16, ss. 134-143.
- Noctor, M., S. Stoney, ve R. Stradling, (1992). Financial Literacy: A Discussion Of Concepts And Competences Of Financial Literacy And Opportunities For Its Introduction İnto Young People’s Learning. *NFER Report for the National Westminster Bank*. London, The United Kingdom.
- OECD, (2009), Financial Literacy and Consumer Protection: Overlooked Aspects of the Crisis, OECD Recommendation on Good Practices on Financial Education and Awareness Relating to Credit OECD Publishing. <http://www.oecd.org/finance/financialmarkets/43138294.pdf> (04.11.2019).
- OECD, (2013), PISA 2012 Assessment and Analytical Framework Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy, OECD Publishing. http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/PISA%202012%20framework%20ebook_final.pdf, (13.01.2020).
- OECD, “Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies”, *OECD Journal: Financial Market Trends*, 2005/2 (89), ss. 109- 123.
- OECD/INFE (2016), “OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies”, OECD, Paris, www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf
- Oktay, A., (2010), “21. Yüzyılda Yeni Eğilimler Ve Eğitim”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Ed. Oğuz, O, Oktay, Ayhan, H., (2. Baskı), Pegem Ayayınevi, Ankara, ss. 1-19.
- Onur, B., (1997), *Gelisim Psikolojisi: Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm*, Imge Kitabevi, Ankara.

- Oshio, T. ve M. Kobayashi, "Income İnequality, Perceived Happiness, And Self-Rated Health: Evidence From Nationwide Surveys İn Japan", *Social Science & Medicine*, 2010/70, ss. 1358-1366
- Öcal, M. ve K. Özcan, "Muhasebe Ve Vergi Bölümü Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi: Samsun Meslek Yüksekokulu Örneği", *International Journal Of Social Science*, 2018/72, ss. 137-143
- Örücü, E., (2013), Modern İşletmecilik, (9. Baskı), Dora Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., Bursa.
- Özçam, M., (2006), Yatırımcı Eğitimi: Dünya Uygulamaları ve Türkiye için Öneriler, Sermaye Piyasası Araştırma Raporu. <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/934>, (04.11.2019).
- Özer, M. ve Ö. Ö. Karabulut, "Yaşlılarda Yaşam Doyumu", *Turkish Journal of Geriatrics, Geriatri*, 2003/6 (2), ss. 72-74.
- Özgüler, İ., (2013), Bireysel Finansal Kaynakların Yönetiminde Bir Araç Olarak Finansal Eğitimde Dünya Uygulamaları ve Türkiye Karşılaştırması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Öztop, H. ve B. Kınacı, "An Analysis of the Factors that Affect the Life Satisfaction of Elderly Turks Living in Australia", *Journal of Administrative Sciences and Policy Studies*, June 2016/4 (1), ss. 21-35
- Pinquart, M. ve S. Sorensen, "Influences Of Socioeconomic Status, Social Network, And Competence On Subjective Well-Being İn Later Life: A Meta-Analysis", *Psychology and Aging*, 2000/15 (2), ss. 187-224.
- Pinquart, M. ve S. Sorensen, "Influences On Loneliness İn Older Adults: A Metaanalysis", *Basic and Applied Social Psychology*, 2001/23 (4), ss. 245-266.
- Pittau, M. G., R. Zelli ve A. Gelman, "Economic Disparities And Life Satisfaction İn European Regions", *Social Indicators Research*, 2010/96, ss. 339-361
- Polat, A., (2014), "Egzersiz Yapan Ve Yapmayan Emniyet Mensuplarının Yaşam Doyumu İş Tatmini Ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Sakarya İli Örneği)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, Sakarya.

- Prasoon, R. ve K. R. Chaturvedi, "Life Satisfaction: A literature Review", *International Journal of Management Humanities and Social Sciences*, July-Dec 2016/1 (2), ss. 25-32.
- Prenda, K. M. ve M. E. Lachman, "Planning For The Future: A Life Management Strategy For Increasing Control And Life Satisfaction In Adulthood", *Psychology and Aging*, 2001/16 (2), ss. 206-216.
- Redman, T. ve E. Snape, "The Consequences Of Perceived Age Discrimination Amongst Older Police Officers: Is Social Support A Buffer?", *British Journal of Management*, 2006/17, ss. 167-175.
- Remund, D. L., "Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy", *The Journal of Consumer Affairs*, 2010/44 (2), ss. 276-295.
- Robb, C. A. and D. L. Sharpe, "Effect of Personal Financial Knowledge on College Students' Credit Card Behavior", *Journal of Financial Counseling and Planning*, 2009/20 (1), ss. 25-40.
- Robb, C. A. ve A. Woodyard, "Financial Knowledge and Best Practice Behavior", *Journal of Financial Counseling and Planning*, 2011/22 (1), ss. 36-46
- Rode, J. C., "Job Satisfaction And Life Satisfaction Revisited: A Longitudinal Test Of An Integrated Model", *Human Relations*, 2004/57, ss. 1205-1230.
- Rosacker, K. M., S. Ragothaman ve M. Gillispie, "Financial Literacy of Freshmen Business School Students", *College Student Journal*, June 2009/43 (2), ss. 391-399.
- Ryff, C. D. ve B. Singer, "The Contours Of Positive Human Health", *Psychological Inquiry* 1998/(9), ss. 1-28.
- Saari, L. M. ve T. A. Judge, "Employee Attitudes And Job Satisfaction", *Human Resource Management*, 2004/43, ss. 395-407.
- Sabri, M.F. ve M. Macdonald, "Savings Behavior And Financial Problems Among College Students: The Role Of Financial Literacy In Malaysia", *Cross-Cultural Communication*, 2010/6 (3), ss. 103-110.
- Sakınç, Ö. S., "Tasarrufları Değerlendirmede Finansal Okuryazarlığın Önemi Ve Bir Uygulama", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018/8 (16), ss. 539-556.

- Sarı, B. ve O. Bayraktar, “Otel İşletmelerinde Yaşam Doyumunun İş Tatminini Etkilemesi Ve Öz Yeterliliğin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Working Paper Series*, Wps No/ 103/ 2017-06.
- Sarıgül, H., “A Survey of Financial Literacy Among University Students”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim 2014, ss. 207-224.
- Sarıgül, H., “Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 2015/13 (1), ss. 200-218.
- Schmitter, A. C., (2003), Life Satisfaction in Centenarians Residing in Long-Term Care, <http://www.mmhc.com/articles/NHM9912/cutillo.html>, (08.11.2020).
- Seligson, J. L., E. S. Huebner, ve R. F. Valois, “An Investigation Of A Brief Life Satisfaction Scale With Elementary School Children”, *Social Indicators Research*, 2005/73, ss. 355–374.
- Serinkan, C., (2008), “Liderlik ve Motivasyonda Güncel Konular”, *Liderlik ve Motivasyon: Geleneksel ve Güncel Yaklaşımlar*, Ed. Serinkan, C. Nobel Yayınevi, Ankara, ss. 149-177.
- Sevim, N., F. Temizel ve Ö. Sayılır, “The Effects of Financial Literacy on the Borrowing Behaviour of Turkish Financial Consumers”, *International Journal of Consumer Studies*, 2012/36 (5), ss. 573-579.
- Sezer, D. ve S. Demir, “Yatırımcıların Finansal Okuryazarlık ve Bilişsel Yetenek Düzeylerinin Psikolojik Yanılsımlar İle İlişkisi”, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 2015/17 (66), ss. 69-88.
- Shambare, R. ve R. Rugimbana, "Financial Literacy Among the Educated: An Exploratory Study of Selected University Students in South Africa", *Feature Article*, July/August 2012/54 (4), ss. 581-590.
- Shaw, J. D. ve N. Gupta, “Pay Fairness And Employee Outcomes: Exacerbation And Attenuation Effects Of Financial Need”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 2001/74, ss. 299-320.
- Shim, S., J. J. Xiao, B. L. Barber ve A. C. Lyons “Pathways To Life Success: A Conceptual Model Of Financial Well-Being For Young Adults”, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 2009/30, ss. 708-723.

- Siahpush, M., M. Spittal ve G.K. Singh., "Happiness and Life Satisfaction Prospectively Predict Self Rated Health, Physical Health, and the Presence of Limiting, Long-Term Health Conditions", *American Journal of Health Promotion*, 2008/23 (1), ss. 18–26.
- SPK (Sermaye Piyasası Kurulu), (2013). 12.11.2019 tarihinde <http://www.spk.gov.tr/> 7 Haziran 2013 tarih ve 28670 sayılı resmi gazete) adresinden alındı.
- SPK ve Dünya Bankası, (2012), "Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması", Türkiye.
- Steel, P., J. Schmidt ve J. Shultz, "Refining The Relationship Between Personality And Subjective Well-Being", *Psychological Bulletin*, 2008/134, ss. 138-161.
- Suh, E., E. Diener ve F. Fujita, "Events And Subjective Well-Being: Only Recent Events Matter", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996/70 (5), ss. 1091-1102.
- Sung, M. H. ve E. Giannakopoulos, "The Relationship Of Satisfaction With Life To Personality Characteristics", *Journal of Psychology Interdisciplinary & Applied*, 1994/128 (5), ss. 547-558
- Şamiloğlu, F., Y. E. Kahraman, H. Bağcı, "Finansal Okuryazarlık Araştırması: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama", *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 2016/ICAFR 16 Özel Sayısı), ss.308-318
- Şimşek, M. Ş., (1998), Yönetim ve Organizasyon, Damla Matbaacılık, Konya.
- Tabuk, E. M., (2009), Elit Sporcularda İş Aile Çatışması ve Yaşam Tatmini İlişkilerinin İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tekarslan, E., T. Kılınç, H. Şencan ve A. C. Baysal, (2000), Davranışın Sosyal Psikolojisi, İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayın No:278, Dönence Basım Ve Yayın Hizmetleri, İstanbul
- Temiz, Z. T. ve I. T. Comert, "The Relationship Between Life Satisfaction, Attachment Styles, And Psychological Resilience In University Students", *Düşünen Adam, The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 2018/31, ss. 274-283.
- Temizel, F. ve F. Bayram, "Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2011/12 (1), ss. 73-86.

- Temizel, F. ve İ. Özgüler, “Finansal Eğitime Bakış”, *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2015/3(1), ss. 1-16.
- Temizel, F., (2010), Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- The Economist (3 Nisan 2008), Financial Literacy: Getting It Right on the Money.
- Tkach, C. Ve S. Lyubomirsky, “How Do People Pursue Happiness? Relating Personality, Happiness-Increasing Strategies, And Well-Being”, *Journal of Happiness Studies*, 2006/7 (2), ss. 183-225
- Todd, S. Y., K. J. Harris, R. B. Harris ve A. R. Wheeler, “Career success implications of political skill”, *Journal of Social Psychology*, 2009/149, ss. 179-204.
- Tuna, G. ve M. O. Ulu, “Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2016 (ICAFR 16 Özel Sayısı), ss. 128-141.
- Ural, A. ve İ. Kılıç, (2013), Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ünal, S. ve Y. S. Düger, “Akademik Personelin Finansal Gönenç Hâli ile Finansal Davranış Eğilimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Araştırma”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011/1, ss. 213-226
- Van Praag, B. M. S., P. Frijters ve A. Ferrer-i-Carbonell, “The Anatomy Of Subjective Well Being”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 2003/51, ss. 29-49.
- Van Rooij, M., A. Lusardi ve R. Alessie, “Financial Literacy and Stock Market Participation”, *Journal of Financial Economics*, 2011/101 (2), ss. 449-472
- Varcoe, K. P., A. Martin, Z. Devitto, ve C. Go, “Using Financial Education Curriculum For Teens”, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 2005/16 (1), ss. 63-71.
- Vardareri, D. ve G. Dursun, 2010 "Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizinin İncelenmesi", *The Journal Of Knowledge Economy & Knowledge Management*, 2010/5 (1), 137-150.
- Veenhoven, R., “Developments İn Satisfaction Research”, *Social Indicators Research*, 1995/37 (1), ss. 1-46.

- Veenhoven, R., J. Ehrhardt, M. S. D. Ho, ve A. de Vries, (1993). *Studies In Socio-Cultural Transformation*, No. 2. *Happiness In Nations: Subjective Appreciation Of Life In 56 Nations, 1946–1992*. Erasmus University, Rotterdam.
- Von Bonsdorff, M. E., P. Huuhtanen, K. Tuomi ve K. J. Seitsamo, “Predictors Of Employees’ Early Retirement Intentions: An 11-Year Longitudinal Study”, *Occupational Medicine*, 2010/60, ss. 94-100.
- Wang, W., J. Li, G. Sun, Z. Cheng ve X. Zhang, “Achievement Goals And Life Satisfaction: The Mediating Role Of Perception Of Successful Agency And The Moderating Role Of Emotion Reappraisal”, *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 2017/30 (25), ss. 1-12.
- Winter, L., M. P. Lawton, R. J. Casten ve R. L. Sando, “The Relationship Between External Events And Affect States In Older People”, *International Journal of Aging and Human Development*, 2000/50 (2), ss. 85-96.
- Wood, W., N. Rhodes ve M. Whelan, “Sex Differences in Positive Well-Being: A Consideration of Emotional Style and Marital Status”, *Psychological Bulletin*, 1989/106 (2), ss. 249-269.
- Worthington, A. C., “Predicting Financial Literacy in Australia”, *Financial Services Review*, 2006/15 (1), ss. 59-79.
- Yardımcıoğlu, M. ve A. Yörük, “Türkiye’deki Finansal Okuryazarlığın Ve Finansal Farkındalığın Durumu”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Temmuz 2016/9 (2), ss. 173-208
- Ye, S., L. Yu ve K. Li, “A Cross-Lagged Model Of Self-Esteem And Life Satisfaction: Gender Differences Among Chinese University Students”, *Personality and Individual Differences*, 2012/52 (4), ss. 546-551.
- Yetim, Ü., (1991), *Kişisel Projelerin Organizasyonu Açısından Yaşam Doyumu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, V. ve M. Tuncay, “Finansal Liberalizasyonun Tasarruf ve Yatırım Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2012/26 (3-4), ss. 345-363.
- Yılmaz, Y. ve M. Tunce, “Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Dicle Üniversitesi İİBF Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma” *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017/7 (14), ss. 301-312.

ÖZGEÇMİŞİM

Adı Soyadı : Ahmet ZAHİD BAKAN

Doğum Tarihi : 1994

Doğum Yeri : İngiltere / Coventry

Medeni Durumu : Bekar

Uyruk : TC

Askerlik Durumu : Tecilli

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres Bilgileri : Barguzu Mahallesi Şehristan Sitesi D-Blok Kat:10 No: 42

MALATYA/YEŞİLYURT

Cep Tel : 0506 424 11 03

E posta : ahmetzahidbakan@hotmail.com

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Tezli Yüksek Lisans	İşletme (Muhasebe/Finansman Ana Bilim Dalı)	İnönü Üniversitesi	2018 -
Tezsiz Yüksek Lisans	İşletme	İnönü Üniversitesi	2018 2019
Lisans	Fizyoterapi Ve Rehabilitasyon	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	2012- 2016
Lisans	İşletme(4.SINIF)	Anadolu Üniversitesi	Devam etmekte

İş Deneyimleri:

Derece	Hastane Adı	İl	Süre	Yıl
Stajyer	Sevgi Fizik Tedavi Merkezi	Malatya	2 ay (Haziran- Temmuz)	2013
Stajyer	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık	Kahramanmaraş	2 ay (Haziran- Temmuz)	2014

	Araştırma Ve Uygulama Hastanesi			
Stajyer	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Araştırma Ve Uygulama Hastanesi	Kahramanmaraş	6 ay (Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım)	2015
Stajyer	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Araştırma Ve Uygulama Hastanesi	Kahramanmaraş	4 ay (Ocak-Şubat-Mart-Nisan)	2016
Fizyoterapist	Özel Başaranlar Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi	Gaziantep	1 ay (Haziran-Temmuz)	2017
Fizyoterapist	Özel Yaşam Akademisi Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi	Malatya	HALEN ÇALIŞIYORUM	2017(TEMMUZ) -

Dernek ve Kulüp Üyelikleri:

Derece	Üye Olunan Birim	İl	Süre	Yıl
Üye	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi	Kahramanmaraş	(Nisan - Aralık)	2017
Engelliler Ve Sağlık Komisyonu Üyesi	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi	Kahramanmaraş	(Nisan - Aralık)	2017
Üye	Türkiye Fizyoterapistler Derneği	Ankara	(Ocak - -)	2017
Üye	Geriatry Fizyoterapistler Derneği	Ankara	12 ay (Ocak - Aralık)	2015-2016

Temsilcilik Görevleri:

Derece	Dernek	İl	Süre	Yıl
Kahramanmaraş İl Temsilcisi	Türkiye Fizyoterapistler Derneği	Ankara	24 ay (Ocak - Aralık)	2017-2019
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Temsilcisi	Geriatry Fizyoterapistler Derneği	Ankara	12 ay (Ocak - Aralık)	2015-2016

ÖDÜLLER VE BELGELER :

- KOSGEB Kahramanmaraş Hizmet Merkezi Müdürlüğü Katılım Belgesi (Girişimcilik Belgesi)
- 2014-2015 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Şeref Belgesi
- 2015-2016 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Şeref Belgesi
- 2015-2016 Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yüksek Şeref Belgesi
- Pilates Mat Modul 1
- Hacamat, Sülük ve Manuel Terapi Eğitimleri aldım
- Akl-1 Selim Gençlik Dergisi (Nisan-Mayıs sayısı) Yayın Kurulu Üyesi
- Akl-1 Selim Gençlik Dergisi (Nisan-Mayıs sayısı) Sağlık Bölümü Yazarlığı

Akademik Çalışmalar

Uluslararası Kongre ve Sempozyumlar

1. Bakan İsmail, Koçdemir Mehtap, Bakan Ahmet Zahid, Örgütsel Desteğin İş Tatmini Ve Motivasyon Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması, II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Ss:15-16-17 Mart 2019 727-735, ISBN 978-605-7875-34-1
2. Bakan İsmail, Koçdemir Mehtap, Bakan Ahmet Zahid, Tükenmişliğin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Alan Araştırması, II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, Ss:15-16-17 Mart 2019 1065-1074, ISBN 978-605-7875-34-1,